

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVRİMLERİNİN MANİSA'YA
YANSIMASI
(1923-1938)

Senem KIYICI KAHRAMAN

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Türkan BAŞYİĞİT

İZMİR - 2016

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “ Türkiye Cumhuriyeti’nde Yapılan Devrimlerin Manisa’ya Yansımaları (1923-1938)” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Senem KIYICI KAHRAMAN

ÖZET

Günümüz Türkiye'sinin önemli bir şehri olan Manisa, tarihin her döneminde kurulan büyük uygarlıklar için önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Antik dönemlerin değerli kentlerinden olan, paranın icadına ev sahipliği yapmış bu şehir; Osmanlı egemenliğine girdikten sonra şehzadeler şehri olarak anılmaya başlamış ve ülke yönetiminde önemli bir bölge olmuştur. Gerek bu özel durumu ve gerekse o zamanki adıyla Saruhan'ın bereketli toprakları bu önemli rolü kazanmasına yardımcı olmuştur. 1. Dünya Savaşı sonrası gerçekleşen işgaller ve Manisa'daki Yunan işgali bölgeyi zor duruma düşürmüş ve her alanda gerilemesine yol açmıştır. Yaklaşık 3 yıl süren işgal Manisa üzerinde çok acı maddi ve manevi kayıplar bırakmıştır. Manisa ekonomisinin lokomotifi sayılan çarşısı ve tarlaları alevlere teslim olmuş, genç ve üretken nüfusun büyük çoğunluğu heba olmuştur. Tüm ülkeye olduğu gibi Manisa'ya da Mustafa Kemal ve Türk ordusu yetişmiş, şehrin kurtuluşunu sağlamıştır. Kurtuluş Savaşı Zaferi karanlık günlerin sona ermesini ve aydın, çağdaş, yeni bir devletin kuruluşunun müjdesini vermiştir. Zor ve acı günleri unutmaya çalışan, geleceğe umutla bakmak isteyen Manisa şehrinin ve ülkenin yolunu Atatürk devrimleri aydınlatmıştır. Manisa Cumhuriyetin ışığıyla aydınlanmış, gerçekleştirilen her devrime saygı duymuş ve devrimleri sahiplenmiştir. Manisa Halkevi Atatürk devrimlerinin Manisalıları tanıtılmasında ve devrimlerin halk tabanına yayılmasında en büyük rolü oynamıştır. Başta sosyal yaşam ve eğitim devrimleri olmak üzere Atatürk devrimlerini benimseyen Manisa, dönemin aydınlık ve geleceği parlak yüzü olmayı başarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Manisa, Mustafa Kemal Atatürk, Devrim, Cumhuriyet, Halkevi, Ekonomi, Eğitim, Siyasi, Hukuk

ABSTRACT

Manisa, which is an important city of modern Turkey, has been an important settlement for great civilizations in every period of history. This city, one of the precious cities of ancient times, hosted the invention of money; began to be known as the city of Ottoman princes after entering the Ottoman rule and had been an important area for the management of the empire. Both this specific situation and the fertile lands of Saruhan, the old name of Manisa, helped to win this important role. The invasions after World War I and the Greek invasion put Manisa in a difficult situation and led to a decline in all areas. The invasion lasted approximately 3 years caused very painful moral and material devastations on Manisa. The bazaar and farmlands, considered as the locomotive of the economy of Manisa, were surrendered to the flames, and the vast majority of young productive population were squandered. Mustafa Kemal and the Turkish army succoured to Manisa like the rest of the country and liberated the city. The War of Independence Victory announced good news about the end of the dark days and a new, intellectual, and contemporary country. The Atatürk's revolutions shed new light on the way of the city of Manisa and country trying to forget the hard and suffering times and look at the future with hope. Manisa was illuminated by the light of the republic and respected for each revolution and adopt them. The Manisa Community Centre had played the biggest role for introducing the Atatürk's revolutions to the people of Manisa and spreading them to the public base. The Atatürk's revolutions particularly in social life and education were adopting by Manisa which succeed to become the bright and promising face of this period.

Keywords: Manisa, Mustafa Kemal Atatürk, Revolution, Republic, Community Centre, Economy, Education, Political, Law

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVRİMLERİNİN MANİSA'YA YANSIMASI
(1923-1938)**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
TÜRKÇE ÖZET	iv
İNGİLİZCE ÖZET	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
TABLOLAR LİSTESİ	viii
EKLER LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MANİSA'NIN TARİHÇESİ 7

1.1. KURULUŞUNDAN OSMANLI'YA	7
1.2. İŞGALDEN KURTULUŞA	10

İKİNCİ BÖLÜM

DEVİRİMLERİN MANİSA'YA SİYASİ YANSIMALARI 22

2.1.	SALTANATIN KALDIRILMASI	25
2.2.	CUMHURİYETİN İLANI	26
2.3.	HALİFELİĞİN KALDIRILMASI	31
2.4.	CHF, ÇOK PARTİLİ DEMOKRASİYE GEÇİŞ ÇALIŞMALARI VE MANİSA	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEVİRİMLERİN MANİSA'YA EKONOMİK YANSIMALARI 42

3.1.	MANİSA'NIN İMARI	43
3.2.	İZMİR İKTİSAT KONGRESİ	44
3.3.	LOZAN ANTLAŞMASI	47
3.4.	MANİSA'DA EKONOMİK YAŞAM	48
3.5.	AŞAR VERGİSİ	49
3.6.	TİCARET, SANAYİ ODALARI, BORSA VE KOOPERATİFÇİLİK	49
3.7.	TEŞVİK-İ SANAYİ KANUNU	62

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEVİRİMLERİN MANİSA'YA EĞİTİM AÇISINDAN YANSIMALARI 65

4.1.	CUMHURİYET ÖNCESİ EĞİTİM	65
4.2.	CUMHURİYET DÖNEMİNDE EĞİTİM	65
4.3.	TEVHİD-İ TEDRİSAT KANUNU	67
4.4.	YENİ TÜRK HARFLERİ	68
4.5.	MİLLET MEKTEPLERİ	74
4.6.	MANİSA HALKEVİ	80
4.7.	MANİSA HALK OKUMA ODALARI	93
4.8.	DİL DEVRİMİ	94

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEVRİMLERİN MANİSA'YA SOSYAL VE HUKUKİ AÇIDAN

YANSIMALARI

98

SONUÇ

108

KAYNAKÇA

117

EKLER

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.d.	Adı Geçen Dergi
A.g.e.	Adı Geçen Eser
A.g.i.	Adı Geçen İstatistik
A.g.m.	Adı Geçen Makale
A.g.t.	Adı Geçen Tez
akt.	Aktaran
A.Ş.	Anonim Şirketi
A.Ü.	Anadolu Üniversitesi
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
C.H.F.	Cumhuriyet Halk Fırkası
DİUM	Devlet İstatistik Umum Müdürlüğü
Dr.	Doktor
g	Gram
METU JFA	Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
nr	Numara
s	Sayfa No
ss	Sayfadan Sayfaya
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
yy	Yüzyıl

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: 1925 Ve 1926 Yıllarına Ait Manisa Borsa'sında Buğday Ve Arpa Fiyatları	s.50
Tablo 2: 1925-1927 Yılları Arasında Üzüm Fiyatları	s.52
Tablo 3: 1927 Sayımına Göre Manisa'daki İşyeri Sayısı	s.55
Tablo 4: 1927 Yılı Manisa'da Ticaretle Uğraşan Kişiler	s.56
Tablo 5: Manisa İlinin Öğretim Yılları Üzerinden Okul, Öğretmen ve Öğrenci Durumu	s.70
Tablo 6: Manisa İl Ve İlçe Merkezlerinde Açılan Millet Mektebi Dershane Sayıları	s.76
Tablo 7: Manisa Köylerinde Açılan Millet Mektebi Dershane Sayısı	s.77
Tablo 8: Manisa Şehir Merkezindeki Millet Mekteplerine Katılan Kursiyer Sayısı	s.78
Tablo 9: Manisa Köylerinde Millet Mekteplerine Katılan Kursiyer Sayısı	s.78
Tablo 10: 1928-1934 Yılları Arasında Manisa Ve İlçeleri Merkezinde Özel Eğitim Görerek Başarılı Olan Kişi Sayısı	s.79
Tablo 11: 1928-1934 Yılları Arasında Manisa Köylerinde Özel Eğitim Görerek Başarılı Olan Kişi Sayısı	s.79
Tablo 12: 1938-1939 Yılı Manisa Halkevinin Çeşitli Alanlardaki Çalışmaları Ve Katılım	s.92
Tablo 13: Manisa Halkevinin Sosyal Yardım Çalışmaları	s.92
Tablo 14: Manisa İli Halk Okuma Odalarının Dağılımı	s.93

EKLER LİSTESİ

EK 1: 30 Teşrinievvel 1932 Tarihli Anadolu Gazetesi Haberi	Ek s.1
EK 2: 5 Şubat 1932 Tarihli Anadolu Gazetesi Haberi	Ek s.2
EK 3: 19 Kanunuevvel 1932 Tarihli Anadolu Gazetesi Haberi	Ek s.2
EK 4: 15 Mart 1933 Tarihli Anadolu Gazetesi Haberi	Ek s.3
EK 5: 23 Şubat 1933 Tarihli Anadolu Gazetesi Haberi	Ek s.4
EK 6: 28 Eylül 1932 Tarihli Anadolu Gazetesi Haberi	Ek s.5
EK 7: Manisa Halkevi Açılış Töreni	Ek s.6
EK 8: Manisa Halkevi'nin 1937-1938 Yılları Arasındaki Çalışma Şeması	Ek s.6
EK 9: Manisa Halkevi'nin Oğuzlar Adlı Oyunu	Ek s.7
EK 10: Manisa Halkevi'nin Kavga Sonu Oyunu	Ek s.7
EK 11: Manisa Halkevi Mandolin Orkestrası	Ek s.8
EK 12: Üzüm Sergisi Açılış Töreni	Ek s.8
EK 13: 14. Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları	Ek s.9
EK 14: 1938 Yılı 23 Nisan Bayramı	Ek s.9
EK 15: 19 Mayıs 1938 Gençlik Bayramı Kutlamaları	Ek s. 10
EK 16: Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Manisa'ya İlk Geliş Anısı 26 Ocak 1923	Ek s.10
EK 17: 10 Ekim 1925 Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Manisa'yı Ziyareti	Ek s.11
EK 18: 16 Haziran 1926 Gazi Akhisar'da	Ek s.11
EK 19: Cumhuriyet İlk Yıllarında Şapkalı Manisalıların Bayram Coşkusu	Ek s.12
EK 20: Seçme Seçilme Hakkını Kullanan Manisalı Hanımlar	Ek s.12

EK 21: Cumhuriyetin İlk Yıllarında Medeni Nikah Töreni Rauf Soyer Ve Eşi

Ek s.13

EK 22: 1932 Yılı Resmi Nikah Evrağı

Ek s.14

GİRİŞ

Manisa şehri günümüz Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli şehirlerinin başında gelir. Bugünü yaşayan Manisalılar değişimini cumhuriyetin ilk yılları veya Osmanlı Dönemi'ne dayandırır. Esasen Manisa'nın geçmişi binlerce yıl öncesine dayanır. Manisa yazılı olan ve olmayan tarihin her evresinde gerek yazılı kaynaklarda gerekse de efsanelerde önemli yerler işgal etmektedir. İnsaniyet varoluşundan beri var olma yollarını aramıştır. İnsanoğlunun var olabilmesi için gerekli olan temel ihtiyaçların hemen hemen hepsi Manisa topraklarında vardı. Manisa en temel ihtiyaç olan sulak alanlara sahip toprakları üstünde yaşayan her insana yetecek kadar bereketli bir şehirdi. Tüm bu sebepler Manisa'yı insanlığın yaşam standartları açısından vazgeçilmez ve değerli kılmıştır.

Tarih öncesi çağların medeniyet merkezi olan, parayı bulan ve dünyanın ekonomik; aynı zamanda tüm siyasal gelişimine etki eden toplum bu topraklar üzerinde yükselip yetişti. Ekonominin tüm ülkeler üzerinde çok etkili kalıntılar bıraktığını düşünürsek, Manisa toprakları günümüz dünyasına olumu veya olumsuz büyük etkiler göstermiştir.

Antik çağın önemli yerleşim merkezlerinden olan Manisa önemli olma özelliğini Osmanlı devrinde de devam ettirmiştir. Osmanlı'ya başkentlik eden birçok şehir olmuştur. Manisa şehri bu şehirlerin arasında yer almamasına rağmen tüm Osmanlı dönemi boyunca devlet otoritesinin yönetiminde önemli görevler üstlenmiştir. Manisa Osmanlı devrinde bir şehzade sancağı idi. O dönemin sancakları birçok ili içine alan bölgesel olarak sayabileceğimiz büyük yönetim ve yerleşim merkezleridir. O dönemdeki Saruhan sancağı antik çağdaki söylemiyle Magnesia bugünkü merkez sancaklardan biriydi. Saruhan sancağı Osmanlı döneminde o kadar önemli bir yönetim merkeziydi ki neredeyse o sancağın idare yetkisine hakim olamayan bir şehzade, padişahlık makamına ulaşamıyordu. Manisa konum olarak İstanbul'a yakınlığı, İzmir ili ile komşu olmasından dolayı denize kıyısı olan bir merkez sayılabilirdi. Bulunduğu konumun getirdiği jeopolitik avantajlar Manisa'yı diğer şehirlerarasında ön plana çıkarıyordu. Tüm bu nedenler Manisa'nın siyasi, eğitsel ve sosyal açıdan gelişmesini sağlamıştır. En önemli medreseler, kültürel yapılar, Manisa'da inşa olunuyordu. Osmanlı dönemine etkisini gösteren bu önemli şehir, Fatih Sultan Mehmet, Kanuni Sultan Süleyman gibi Osmanlı'ya altın

devirlerini yaşatan padişahları yetiştirmiştir. İyi bir eğitimle yetişen bu padişahlar, tüm dünyaya hüküm sürerek egemenlik kurdular.

Dünyada gelişen olaylar; coğrafi keşifler, Rönesans ve Reform, Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi gibi aydınlanma hareketleri dünyanın çehresini değiştirmekle kalmamış; Osmanlı'nın dağılma sürecini de hızlandırmıştır.

Avrupa teknolojik askeri yönden gelişmelerini sürdürürken Osmanlı Devleti yerinde saymaya devam ediyordu. Bu süreç Osmanlı gibi köklü bir devletin çöküşünü hazırlamıştı. Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı gibi zorlu ve yıkıcı gelişmeler Osmanlı Devleti'nin sonunu getirdi. Birinci Dünya Savaşı sonrası imzalanan Mondros Mütarekesi Osmanlı Devleti'ni fiilen bitirmiş ve tüm ülkenin işgaline olanak sağlamıştı. İşgalci devletler vakit ve fırsat kaçırmadan ülkenin işgaline başlamışlardı. İşgal kuvvetlerinin kara hareketlerinde en önemli maşası, Anadolu ve özellikle İzmir ve civarında gözü olan Yunanistan'dı. Yunan kuvvetlerinin Mayıs 1919'unda İzmir'i işgal etmeleri ve bölgede hakimiyet kurmaları Manisa için tehlike çanlarının çalması anlamındaydı. Kaçınılmaz son gelmiş ve Manisa işgal edilmişti. Bu kara gün Manisa için yıkım anlamına geliyordu.

Manisa yaklaşık üç yıl sürecek olan karanlık ve esaret dolu bir yıkım dönemine girmiştir. Bu dönemde Manisa'da yaşayan Türk halkına karşı yapılan insanlık dışı zulümler yanında Manisa'nın Osmanlı zamanında kazandığı tüm maddi ve manevi yapı ile değerleri bir bir yok olmuştur. Bir zamanların en büyük egemenlik sahibi olan devletin; merkezlerinden biri olan Manisa, sokak sokak, dükkan dükkan, aslında tarih tarih yanmaktaydı. Manisa'nın kaybı insani olarak çok olsa da bir devir, bir tarih, bir kültür; hakkaniyet ve insanlık tanımayan güçlerin zulmü altında eziliyordu. İşgal güçleri Manisa'yı Yunan kuvvetleriyle ele geçirmişlerdi. Manisa'daki hemen hemen tüm yönetim yetkisi o bölgede bulunan Yunan ordu komutanlarının elindeydi. Aslına bakılacak olursa yönetim el değiştirerek Türk yetkililerden Yunan yetkililere geçirilmişti. Şehir içinde yaşanabilecek tüm sorunlara bakacak olan sorumlu kişiler; Rum yöneticiler olacaktı. Nitekim bu sözde yetkililer halkın yaşayışından, yapacağı işlerden, vereceği vergilerden bile hesap sormaya başlamışlardı. Bölgede yaşayan Rum halkı yüzyıllar boyunca Türklerle uyum içinde yaşamıştı. Aynı sokağı, aynı mesleği, aynı toprağın bereketini yüzyıllarca kendilerine nimet edinmişlerdi. Farklı din, farklı milletten

olsalar da bu kişiler aynı toprakta beraberce ve huzur içinde yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Ancak emperyalist güçlerin ekonomik, siyasi ve askeri desteğini arkasına alan, Büyük Yunan ideali peşinde koşan Yunan komutanları gözünü Anadolu topraklarına özellikle İzmir ve çevresine çevirmişti. Dönemin en büyük, en güçlü devletlerinin her alanda desteğini arkasına alan Yunanistan ve Manisa'daki Rum halkı, geçmişten gelen tarihi bağları hiçe sayarak toprak kardeşliği yaptığı komşularına eziyetler çektirmeye başlamıştı. Yapılan eziyetler, sadece hakaretlerle kalmıyor; tecavüzlere, cinayetlere, ev basmalara ve yağmalara dönüşüyordu. Yapılan tüm zulümler tüm dünya basını ve kamuoyu tarafından görmezden geliniyordu. Bu esaret ve zulüm yaklaşık üç yıl sürmüş olmakla beraber, yörede yaşayan Türkler üzerinde yıkıcı etkiler bırakmıştır. Aileler dağılmış, kurulu düzen yıkılmış, zamanın zengin şehri Manisa yıkıma mahkum edilmiştir. Tüm bu yapılanlara rağmen Manisa halkı yapılan zulümlere ve işkencelere boyun eğmeyerek haklı direnişini yer yer sürdürmüştür. O dönemde sadece Manisa değil, İzmir dahil hemen hemen yurdun tüm toprakları işgal altındaydı. Direniş bölgesel olmaktan çıkıp ulusal bir kimliğe bürünmeye başladı. Mustafa Kemal önderliğinde kurulan düzenli ordu, yurdu karış karış işgal eden düşman kuvvetlerini misli misli püskürtmeye başlamıştı. Şahlanan Türk ordusu vatanın her karışını geri almaya başlamıştı. Bu şahlanışın yansımaları yavaş yavaş Manisa'ya doğru geliyordu. Kurtuluş artık çok uzaklarda değildi. Manisa halkı için bir umut olan kurtuluşun ayak sesleri aslında tüm insanlığa ibret olacak bir zulmün habercisiydi. Savaşı kaybedeceğini anlayan, salkım saçak İç Anadolu'dan İzmir Körfezi'ne doğru dökülmekte olan Yunan kuvvetleri; yaptığı eziyetler yetmemiş gibi geçtiği tüm köyleri, tarlaları yakıp yıkıyor, önüne gelen her insanı katletmekten geri kalmıyordu.

Yunan ordusu Manisa topraklarına geldiğinde en büyük yıkımı bu şehre ve insanlarına yaşattı. Manisa'da yaşayan Rum halkın büyük bir çoğunluğu şehirden kaçmıştı. Kaçarken arkasından yağmalar ve cinayetler bırakmıştı. Yunan kuvvetleri şehre girdiğinde çarşısıyla ünlü olan, içinde çok çeşitli dükkanlar barındıran; Manisa çarşısını, şehrin önemli devlet binalarını yakarak İzmir'e kaçışlarını sürdürmüştü. Manisa tüm tarihini, ekonomik ve kültürel mirasını alevlere teslim etmişti. Manisa çarşısı için için yanarken, Manisa halkının yüreğindeki yangın çok daha büyüktü. Manisa'nın Spil Dağı'na kaçan halk, alevler içinde kalan şehirlerini izlerken

yüreklere yaşadıkları büyük acının yanında; Türk ordusunun kazandığı büyük kurtuluşun sevincini aynı anda yaşıyorlardı. Çok değil bir gün sonra İzmir de kurtulmuş ve düşman kuvvetleri denize dökülerek kurtuluş gerçekleşmişti. Bu kurtuluş kolay olmamış birçok insanın ölümüne, önemli şehirlerin yakılışına mal olmuştu. Ancak gün karamsarlık günü değil, yeniden doğuşun günüydü. Geçmişinden beri önemini yitirmeyen bu şehir küllerinden yeniden doğacaktı. Yeniden doğuşun güneşi Manisa'ya büyük zafer ve şanlı ordusu ile giren Mustafa Kemal idi. Manisa dahil tüm Türkiye'ye doğan bu kutlu güneş aydınlanmanın ve gelişmenin habercisiydi. Anadolu toprakları tüm dünyaya yeni ve güçlü bir Türk devletinin kurulduğunu tüm benliğiyle gösterdi. Yeni kurulan bu devletin dönemin en ileri devletleri kadar güçlü ve her alanda söz sahibi bir devlet olmalıydı. Bunun için izlenecek yol ilimin ışığını kendine rehber edinmiş Mustafa Kemal'in yolu idi.

Türk halkı, haklı mücadelesini çok çile ve kayıplar vererek Kurtuluş Savaşı'nda kazandı. Savaş meydanında kazanılan zafer tek başına anlamlı olsa da yeterli değildi. Bu zaferin sonucu olarak siyasal ve ekonomik zaferlerin kazanılması gerekiyordu. Düşmanı dize getiren ordu mensupları silah yerine daha keskin olan kalem savaşına girip Lozan görüşmelerini başlattı. Askeri safhada kazanılan zaferin yazılı olarak siyasal bir anlaşma metnine dökülmesi çok önemliydi. İşgalci kuvvetlerin tüm çabalarına rağmen Türk heyeti bu siyasal görüşmelerden de alınının akı ile çıkmayı başardı. Musul ve Boğazlar dışında tüm her şey Türkiye lehine gelişti. Kısaca bahsetmek gerekirse ülke üzerindeki kapitülasyonlar kaldırılmış, Osmanlı borçları düzenli bir ödemeye bağlanmış, Hatay ve Musul dışındaki tüm Misak-i Milli sınırları korunmuştur. Aslında en önemlisi ya da bu anlaşmanın en önemli kazanımı adını cumhuriyetin ilanı ile alacak olan Türkiye Cumhuriyeti devletinin tüm dünya devletleri tarafından resmen tanınmasıdır. Resmi geçerliliğini kazanan yeni Türk devletinin ilk ve en önemli adımı siyasal olmalıydı. Bu sebeple 29 Ekim 1923 tarihinde yönetim şekli tamamen farklı olan bir devlet kurulmuştu. Kurulan bu yeni devletin adı Türkiye Cumhuriyeti idi. Yeni kurulmuş bu yeni devletin yönetim rejimi cumhuriyet olarak benimsenmiş, devletin yönetim egemenliği halkın iradesine bırakılmıştı. Yıllar boyu yönetimde söz sahibi olamayan ve bunun anlamını bilmeyen halkın bu yönde aydınlatılması ve yeni rejimin halka tanıtılması gerekiyordu. Bu çerçevede seçimle iş başına gelmiş olan millet meclisi aynı yönde çalışmalar

yürütüyordu. Padişahlık yönetiminde halk devlet için var olurken, Cumhuriyet rejiminde devlet halk için var olmaktadır. Bu durum halkın çıkarına ve iyiliğine olsa da toplumun bu durumu içine sindirmesi kolay olmayacaktı. Demokrasi yönetimi halk için yaşamın her alanında özgürlük ve seçim hakkı tanırken; sosyal alanda sınıf ayrımının ortadan kalktığı, eşitlikçi bir yaşam düzeni öngörüyordu. Bu amaç doğrultusunda atılan ilk adım egemenliği tamamen halktan alan meclisin kurulması idi. Kurulan meclis yönetsel egemenliği halka mal ederken, eski sisteme meydan okuyordu. Meclis çalışmalarına Kurtuluş Savaşı zamanında da devam etmiş ve başarı ile çalışmalarını sonuçlandırmıştır. Devam eden süreçte saltanat yani padişahlık rejimi kanunen ortadan kaldırılmış, halkın egemenliğinin önünde hiçbir engel kalmamıştır. Kurulan cumhuriyet rejimi savaşımlardan yılmış, yıpranmış, yokluk ve sefalet içindeki ülkenin yeniden güçlü ve etkili bir hale gelebilmesi için gerekli atılımları başlattı. Ülke eğitim, sosyal, siyasi, ekonomik anlamda çok zor durumda idi. Her alanda kalkınma için devrimsel gelişmeler gerekiyordu. Cumhuriyetin kuruluşu devrimlerin, aydınlanmanın, gelişmenin temel adımı olmuştu. Yapılacak devrimler için yenilikçi ve ileri görüşlü beyinler gerekiyordu. Bu nedenle yapılması gereken devrimlerin başında eğitim geliyordu.

Eğitim Osmanlı Devleti döneminin kuruluş yıllarında günün şartlarına göre oldukça gelişmiş bir durumdaydı. Ancak değişen dünya düzeni Osmanlı'nın her anlamda olduğu gibi eğitim alanında da gerilemesine neden olmuştur. Devletin gelişimini ve varlığını devam ettirebilmesi için iyi eğitilmiş, donanımlı bireylere sahip olması gerekiyordu. Eğitimin tek yönlülükten kurtararak, özgül ve yenilikçi bir yapıya kavuşması gerekiyordu. Baskı ve tekdüze eğitim, çağdaşlaşma ile gelişmenin önünde bir engeldi. Bu sebeple Tevhid-i Tedrisat Kanunu sayesinde eğitim öğrenim birliği sağlanmış, ülkenin geleceği için çağdaş bir eğitim politikası ve sistemi oluşturulmuştur. Yeniden inşa edilen devletin yapacağı yatırımların yönü belli olmuştur. Dönemin şartlarına baktığımızda Manisa şehir olarak büyük oranda yanıp kül olduğu için, eğitim amacıyla kullanılacak bina bile bulmak çok zordu ve olanaksız görünüyordu.

Eğitim sisteminin gelişmesi düşünsel ve yenilikçi bir anlayışla oluşturulmak istense de Manisa için atılacak ilk adımlar bina ve tesis alanında olmalıydı. Eğitim verecek yetkin kişiler yanında eğitim verilecek mekan ihtiyacı Manisa'nın zorunlu ve

öncelikle yapılması gereken faaliyetlerinin başında geliyordu. Mustafa Kemal, kendi eğitimi için gösterdiği bireysel çabanın fazlasını yeni filizlenen, düşman elinden kurtulan ülkesi için göstermiştir. Yıkılan, yakılan Manisa'nın yeniden dirilişinin çözümü kaliteli eğitim ile yetiştirilecek aydın ve çağdaş bireylerle olmalıydı. Ülkeyi düzlüğe çıkarabilecek bireylerin yetiştirilmesi eğitim yolu ile gerçekleştirilebileceği kaçınılmaz bir gerçektir. İyi bir eğitim, kaliteli bir eğitim politikası, donanımlı öğretmenler ve fiziksel manada iyi durumda olan binalarla mümkündür. Durumun farkında olan Mustafa Kemal, Cumhuriyet devrimlerini gerçekleştirmek amacıyla en önemli adımlarını bu yönde atacaktır.

Yapılacak devrimlerin, gelişme çabalarının dünya devletleri üzerinde hukuki ve geçerli bir temele oturtulması gereklidir. Ülke ve toplumun gelişimi, çağın modern yapısına uygun gerçekleşmelidir. Toplumunun lideri olan Mustafa Kemal, bireylerin giyim kuşamının, birbirlerine hitap tarzlarının, günlük sosyal yaşam davranışlarının kısacası yaşamı etkileyen kültürel öğelerin modern bir seviyeye ulaşması için gerekli devrimleri oluşturma yolunda önemli adımlar atmıştır. Halk karşılaştığı yenilikler karşısında zaman zaman şaşkınlığa uğrayacak, ancak çoğu zaman yenilikleri sevinç ile karşılayacaktır. Gerek ekonomik, gerek siyasal, gerek sosyal, gerekse de eğitim alanında yapılacak devrimlerin hukuki bir temele oturtulması gereklidir. Bu sebeple yapılan hiçbir devrim oldubitti ile getirilmemiş; görüşme ve yapılan tartışmaların sonucunda hukuki bir zemine oturtulmuştur. Mustafa Kemal, Türk halkının en büyük direnişini Samsun'a çıkararak başlatmış ve neticesinde büyük kurtuluşa halkı ile omuz omuza ulaşmayı başarmışlardır. Mustafa Kemal'in yaptığı kongreler de; baskının değil uzlaşma niyetinin göstergesidir. Kongrelerden sonra gerçekleşen en önemli gelişme meclisin açılmasıydı ve bu tarihten sonra alınan kararlar bir meclisin çoğunluğuyla alınmaya başlayarak, yapılacak olan tüm devrimler hukuka uygun bir zeminde ilerleyecektir. Anadolu topraklarının her anlam ve alanda direnişi, dirilişi, yenilenmesi ve tüm bu gelişmelerin Manisa şehri ile halkı üzerindeki yansımaları tezin özünü oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MANİSA'NIN TARİHÇESİ

1.1. KURULUŞUNDAN OSMANLI'YA

Ege Bölgesi'nde yer alan Manisa şehrinin geçmişi diğer Batı Anadolu kentleriyle benzerlikler gösterir. Buna karşın Manisa'nın ilk yaşam kalıntıları hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Yapılan araştırmalara göre Manisa ve çevresinin M.Ö. III. binyıldan başlayarak yerleşmeye sahne olduğu anlaşılmaktadır¹.

Aristoteles ve Cicero M.Ö. II. binyıl içinde Tantalıs adında bir şehir kurulduğunu, bu şehrin bir depremle ortadan kalktığını ve yerine Sipylos şehri kurulduğunu dillendirmektedir². Akşit de M.Ö. XII. yüzyılın başlarında büyük bir göç hareketi olduğunu, Tantalıs'in de yok olduğunu ve muhtemelen Friglerin Sipylos şehrini kurduğunu ileri sürmektedir³. Frig hâkimiyetinin ne kadar sürdüğü kesin olarak belli olmamakla beraber Sipylos yakınlarında nasıl ve ne zaman kurulduğu net olmayan Magnesia şehri ile karşılaşılmaktadır⁴.

*“M.Ö. 245 yılında Magnesialılar ile Smyrnalıları arasında yapılan bir anlaşma metni eski ve yeni Magnesia' nın varlıklarını ortaya koymaktadır. Bu durum eski Tantalıs ve Sipylos şehirlerinden sonra aynı yörede Magnesia' nın da kurulduğunu göstermektedir.”*⁵ *“Lydia Devleti içinde yer alan Magnesia M.Ö. VI. yüzyılda Lydyia halkının zenginliğinin arttığı bundan Magnesia' nın da payını aldığı düşünülmektedir.”*⁶ Lydialıların Perslere yenilmesi üzerine (M.Ö. 546) I. Pers Satraplığı'na dâhil edildi ve ekonomik yönden gelişme gösterdi⁷.

Pers kuvvetleri M.Ö. 334 yılında İskender tarafından ağır bir yenilgiye uğratıldı ve böylece Pers idaresinden kurtulan Magnesialılar öncesinden elverişli ve yaşam koşullarını iyileştiren konuma geldiler⁸.

¹ Oktay Akşit, **Manisa Tarihi**, İstanbul 1983, s.26

² **A.g.e.**, s.28

³ **A.g.e.**, s.37

⁴ **A.g.e.**, ss.37-41

⁵ Nejdet Bilgi, **XX. Yüzyılın İlk Yarısında Manisa Kazası (1908-1950)**, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İzmir, 1996, s.26

⁶ Çağatay Uluçay – İbrahim Gökçen, **Manisa Tarihi**, İstanbul, 1939, ss.13-14

⁷ Feridun M. Emecen, **Tarihin içinde Manisa**, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları 1, 2. Basım, Manisa, 2007, s.2

⁸ Akşit, **a.g.e.**, ss.55-58

Uzun yıllar farklı yönetimler altında Magnesia varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Roma İmparatorluğu'nun M.Ö. 126 yılında Bergama Krallığı'nın kontrolünü alınca Magnesia da Roma hâkimiyetine girdi⁹. M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesiyle Magnesia Doğu Roma yani Bizans egemenliği altına girdi. Bizans döneminde Magnesia bir piskoposluk merkezi haline geldi¹⁰.

1071 yılından itibaren Anadolu'ya Türk akınları başladı. Bu akınlara tam olarak karşılık veremeyen Bizans Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulmasına engel olamadı. Tüm bu saldırılara rağmen XIII. yüzyıl sonlarına kadar Magnesia'nın durumunda ciddi bir değişiklik olmadı¹¹. Ancak XIII. yüzyıl sonlarına doğru artan Moğol baskısı Magnesia'yı da etkiledi. Moğol baskısından kaçan Türkmenler batıya doğru ilerlemeye başladı. Magnesia 1313 yılında Selçuklu uç beylerinden Saruhan Bey tarafından ele geçirildi¹². “Şehrin yeni sahibi Türkler, Magnesia adını kendi dillerine uygun bir hale getirerek “Mağnisiye” veya “Mağnisa” şeklinde telaffuz etmişlerdir.”¹³. Bu telaffuz şekillerinin bugünkü Manisa şehrinin isminin çıkış noktası olması muhtemeldir. Saruhan Bey'in Manisa ve çevresinde büyük ölçüde Türk iskânı sağlaması şehir ve çevresinin Türkleşmiş olmasının kanıtıdır. Topraklarını genişleterek büyümeye devam eden Saruhanoğulları Beyliği komşuları ile çeşitli ittifaklar kurmuştur. “Beyliğe en parlak devrini yaşatan Saruhan Bey aynı zamanda Manisa'ya bir Türk-İslam şehri hüviyetini de kazandırmıştır.”¹⁴.

Manisa ilk defa Yıldırım Beyazıt'ın askeri harekâtı sırasında Osmanlı idaresine alındı. Ancak Timur'un Ankara Savaşı'nda Yıldırım Beyazıt'ı yenmesi üzerine yeniden Saruhanoğulları Beyliği idaresine girdi. Daha öncesinde Timur'un İzmir kuşatmasında askerlerinin karargâhı oldu¹⁵. Karışıklıklarla geçen yıllar sonrasında Manisa ve çevresinin Osmanlı himayesine kesin olarak girmesi Sultan II. Murad zamanına rastlar. Sultan II. Murad'ın Saray-ı Amire adıyla bir saray

⁹ A.g.e., ss.90-97

¹⁰ W. M. Ramsay, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, Çeviri Mihri Pektaş, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960, s.115

¹¹ Emecen, **a.g.e.**, s.3

¹² Uluçay- Gökçen, **a.g.e.**, s.22

¹³ Feridun M. Emecen, **XVI. Asırda Manisa Kazası**, Ankara 1989, s.17

¹⁴ A.g.e., s.19

¹⁵ Emecen, **Tarihin İçinde Manisa**, s.3

yaptırması Manisa'yı kesin olarak Osmanlı toprağı yapma niyetini gösterir. Saray-ı Amire Manisa'da ikamet eden şehzadelerin başlıca konaklama mekanı olmuştur¹⁶.

Manisa, Osmanlı döneminde uzun yıllar şehzadelerin idaresi altında kalması sebebiyle “*Şehzadeler Şehri*” olarak ünlenecektir. Bu da Manisa'ya adeta ikinci pay-i taht özelliğini kazandırmıştır¹⁷. II. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmet Manisa'da hüküm sürmüş ve 10 Şubat 1451'de babasının ölüm haberini alarak Manisa'dan Edirne'ye gitmiş ve tahta geçmiştir¹⁸. 1453 yılında İstanbul'un fethinden sonra oğlu Mustafa'yı Manisa'ya tayin edince Şehzade Mustafa Sultan Yaylası'nda bir saray inşa ettirmiştir¹⁹.

Bundan sonra Şehzade Mustafa'nın Karaman valisi olmasından sonra Manisa'da sırasıyla Bayazıd'ın oğulları Abdullah, Şahinşah, Korkud, Alemşah, Mahmud, Yavuz Sultan Selim zamanında Süleyman, Süleyman'ın tahta çıkmasından sonra büyük oğlu Mustafa, onun ardından Mehmed, Mehmed'in ölümüyle boşalan sancağa Selim sancak beyi olarak atanmışlardır²⁰. III. Murad'ın ölümüyle tahta çıkan III. Mehmed ile birlikte şehzadelerin sancağa çıkarılma geleneği son ermiş böylece tek şehzade sancağı olarak kalan Manisa'nın bu durumu da 1594 yılında son bulmuştur²¹. Bu tarihten itibaren şehzadelere ismen sancak verilip yerlerine mütesellim gönderilmesi geleneği başlamıştır. Ancak tayin edilen mütesellimlerin yöre ileri gelenlerinden seçilmesi o yörede bazı ailelerin fazlaca güç kazanmasına yol açmıştır. Bu durum ayanlık²² sorunu olarak Osmanlı Devleti'nin karşısına çıkmıştır. Ayanların zamanla adil bir yönetim sergilememeleri halk arasında huzursuzluk yaratmış ve çeşitli isyanlara neden olmuştur. Sancak geleneğinin kaldırılmasından sonra siyasi önemini yitiren Manisa isyanlar ve karışıklıklar ile inişli çıkışlı bir yaşam geçirerek Milli Mücadele dönemine kadar gelebilmiştir.

¹⁶ Emecen, **XVI. Asırda Manisa Kazası**, ss.27-28

¹⁷ **A.g.e.**, s.27

¹⁸ **Bilgi, a.g.t.**, s.40

¹⁹ **Uluçay-Gökçen, a.g.e.**, s.48

²⁰ **Çağatay Uluçay, Saray-ı Amire**, s.5

²¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri”, **Belleten**, XXXIX/156, 1975 Ekim, ss.666-679

²² Bu ayan ailelerinden en güçlü olanlarından biri de Karaosmanoğlu ailesidir. Kısa zamanda büyük bir servet ve nüfuz kazanmışlardır. Bknz. Çağatay Uluçay, **Manisa Ünlüleri**; Uluçay, “Karaosmanoğullarına Ait Bazı Vesikalar”, **Tarih Vesikaları**, II/10,1942; Uluçay, “Karaosmanoğullarına Ait Düşünceler”, **III. Türk Tarih Kongresi**, Ankara, 1948; Feridun M. Emecen, “Ayan ve Muhallefatı: Karaosmanoğlu Hacı Mustafa Ağa”, **Tarihin İçinde Manisa**, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları1, İkinci basım, Manisa 2007,ss. 203-210

1.2. İŞGALDEN KURTULUŞA (1919-1922)

Osmanlı Devleti'nin aralarında bulunduğu İttifak Kuvvetleri I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle ayrıldı. Yapılan gizli anlaşmalarla savaş sonrası Osmanlı topraklarının paylaşımı yapılmıştı. 1917 yılında yapılan St. Jean De Maurienne Antlaşması ile Güneybatı Anadolu Bölgesi İtalyanlara bırakılmıştı²³. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi Osmanlı Devleti'ne ağır yükümlülükler getiriyor ve işleyişini fiilen sona erdiriyordu. Özellikle antlaşmanın 7. maddesi İtilaf Devletleri'ne güvenliklerini tehlikede gördükleri her bölgede işgal hakkı tanıyordu. 18 Ocak 1919 tarihinde açılan Paris Barış Konferansı'nda Yunan Başbakanı Venizelos İngiltere'nin de desteğini alarak toprak talebinde bulundu. Sonuç olarak İzmir ve çevresinin Yunanistan'a verilmesi uygun görüldü. Dış politikadaki bu çalkalanmalar ve aldatmalar üzerine İtalya, konferansı terk ederek 4 Mayıs 1919'da Kuşadası'na asker çıkardı. İtalya'nın İzmir'i işgal etmesinden çekinen İtilaf Devletleri Yunanistan'ın bir an önce İzmir'i işgaline onay verdi²⁴.

Dış politikada bu gelişmeler yaşanmaktayken ve İzmir'in işgali dedikoduları dilden dile yayılırken Manisa halkı da olayları merak ve endişe ile yakından takip ediyordu. Mondros'un etkileri ve artan Rum faaliyetleri üzerine 1918 yılının sonlarına doğru Manisa'da İstihlas-ı Vatan Cemiyeti, Karaosmanoğlu Kani Bey, Eski Suriye Mektupçusu Nuri Bey, Avukat Abidin Bey ve Eczacı Rıza Bey tarafından kuruldu²⁵. Bahri Bey ve bazı eski ittihatçıların da katılımıyla genişleyen cemiyet Manisa Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti adını aldı²⁶. Bu cemiyet dışında Manisa'da başka cemiyetler de kuruldu. Bunlar: “*Cemaat-ı İslamiye, Cemiyet-i Müderrisin; Kula'da Redd-i İlhak, Soma'da Müdafaa-i Hukuk; Turgutlu'da Müdafaa-i Hukuk-i Osmani, Kırkağaç'ta İhtilas-ı Vatan, Demirci'de Müdafaa-i Hukuk-i Osmani, Gördes'te Harekat-ı Milliye Teşkilatı'dır*”²⁷. Bu cemiyetlerin ortak amacı yerel manada vatanın kurtarılmasına hizmet etmektir. Ülkenin diğer

²³ Yuluğ Tekin Kurat, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması**, Turhan Kitabevi, 2. Basım, Ankara 1986, ss.10-20

²⁴ A.g.e., ss.60-61

²⁵ Bilgi, a.g.t., s.51

²⁶ A.g.t., s.51

²⁷ **Manisa 2000 Yılı**ğı, Grafik Tasarım-Dia-Dizgi R. K. Stüdyo Ajans, s.50

bölgelerinde de kurulan bölgesel cemiyetlerle aynı mantık çerçevesinde çalışmalarını yürütmüştür. Fakat Mondros Mütarekesi gereğince ülkedeki diğer tüm kaza ve sancaklarda olduğu gibi Manisa’da da İtilaf Devletlerince görevlendirilmiş asker ve kurullar gelmişti. Onların varlığı cemiyetlerin sağlıklı ve sansürsüz çalışmasını engelliyordu. Ayrıca İtilaf Devletleri’nin Osmanlı’ya karşı olan kötü ve küçümseyici davranışları Manisa’daki Rum tebaayı da şımarık ve aşırı davranışlara sevk ediyordu. Tüm bunlardan güç alan Rum ve Ermeniler Türklere karşı taşkınlıklarını gittikçe artırıyordu.

Anadolu gazetesinin 23 Ocak 1919’da yaptığı yayına göre; Ayafotini Kilisesi’ndeki papazın Yunan ordusunun çok yakında İzmir’e geleceğini, işgal çalışmalarını başlatacağını, dökülecek her Türk kanının Rumlara helal olduğunu söyledi.²⁸ Bu sözler Türk halkını olabilecekler hakkında dehşete düşürmüştü. Hükümet ve yetkililerin bu gelişmeler karşısındaki sessizliği; halkın kurtuluş çaresini kendi içinde aramasına ve örgütlenme çabalarının hızlanmasına yol açtığı söylenebilir. Buna karşılık Manisa Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti Sadaret Makamına ve Ayan Başkanlığına bir telgraf çekti. Telgrafın sadeleştirilmiş metni aşağıdadır.

“Aceledir.

Mahreci: Manisa nr. 777

Tarih: 23/1/1919

Sadaret Makamına

İzmir’de çıkan Anadolu gazetesinin 23 Ocak 1919 tarih ve 2186 numaralı nüshasında vilayetimizin Yunanistan’ a verildiği ve Yunan askeri geldiği zaman bütün çukurların Müslüman cesetleriyle doldurulması ve bir Türk katl eden kimsenin bütün günahlarının afv olunacağı tarzında, yanında bir Yunan subayı olduğu halde bir papaz tarafından kilisede beyan edilmiştir. Bu ilhak keyfiyeti, söz konusu subay tarafından doğrulandığı gibi, İzmir Metropolitinin de İzmir kiliselerinde aynı şekilde nutuklarda bulunduğu görülmüştür. İzmir’in diğer gazeteleri de, aynı tarihli nüshalarında bu mealde neşriyatta bulunmuşlardır.

²⁸ İbrahim İnci, “Mütareke Döneminde İşgal Tehdidi Karşısında Manisa”, **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, XI/1,Nisan 2013, s.391

Bilahare İtilaf Devletlerinin teşebbüsleri, daha önce ilan edilmiş olan mütareke şartlarına asla uymamaktadır. Osmanlı başkentinde Padişaha ait saraylara bile el konulması ve Yunan askerlerinin Trakya' dan itibaren İstanbul içerilerine kadar işgal mahiyetinde istila etmeleri, durumun vahametine kuvvetli bir delildir. Hükümetin şimdiye kadar söz konusu neşriyatı yalanlamaması, bu bölgedeki İslam nüfus üzerinde fevkalade bir heyecanın oluşmasına sebep olmuştur. Müslümanlar, düşmanın kötülüklerine maruz kalmamak için, şimdiden ırz ve namuslarının muhafazası kaygısına düşmüşlerdir. Aslı ve nesli Türk ırkına mensup ve bir buçuk milyona yakın ahaliden oluşan ve ancak % 10' u gayr-i Müslim olan Aydın vilayetinin Yunanistan' a terk ve teslimi öyle suhuletle mümkün bir hal ve mesele değildir. Biz de meşru haklarımızın korunması hususunda her ne yapılması mümkünse, o yönde teşebbüslere kesinlikle müracaat edeceğiz. Şu dakikada bütün ahali saltanat merkezinden verilecek cevabı beklemektedirler. Vilayetimizin kurtuluşundan kabinemizin ümitli olmadığı ve bizlere kesin teminat veremediği takdirde, memleketi uğrayacağı vahim akıbetten kurtarmak veya başımızın çaresine bakmak üzere diğer vasıtalara müracaat mecburiyetinde kalacağımızı önemle arz eder ve telgraf başında acil cevap bekleriz.

*Manisa Müftüsü
Âlim*

*Belediye Reisi
Bahri*

*Müdafaa-i Millîye Reisi
Kamîl*

*Donanma Reisi
İbrahim*

*Ticaret Odası Reisi
Süleyman²⁹*

Bu telgraftan da anlaşılacağı gibi Manisa'daki Türkler gittikçe yaklaşan Yunan işgalinden büyük bir endişe duymuşlardır. Bu telgrafla endişelerini ve korkularını yetkili yerlere bildirerek bir çare arayışı içine girmiştir. Telgrafa cevap gelmemesi ise endişeleri daha da artırmıştır. Cemiyet bu sessizliğin devam etmesi durumunda Türklerin vatani müdafaa için her türlü yola başvuracaklarını söylemiştir. Bu hususta sesini yükselten cemiyet 25 Ocak 1919'da³⁰ Sadaret Makamına ve Ayan Riyasetine bir telgraf daha yollamıştır. Bu telgrafla Manisa'nın ileri gelenleri

²⁹BOA-DH-KMS,D.49-1,nr.80,Lef.4-6'den akt. Metin Ayışığı, "Milli Mücadelede Manisa", **Manisa Dergisi**, Sayı:7, Ekim 1994, s.5

³⁰A.g.m., s.6

öncelikle içinde buldukları endişe ve korku dolu vaziyeti belirtmişlerdir. Gittikçe yaklaştıklarını hissettikleri Yunan işkencelerine karşı elleri kolları bağlı durmayacaklarını, ırz ve namuslarını korumak için her yolu deneyeceklerini belirtmişlerdir. Hükümetten bekledikleri; bu haberlerin bir an önce yalanlanmasıdır. Cemiyet bu telgraflar gibi sayısı 25'i bulan telgraf göndermiştir. Ancak hiçbir telgrafa olumlu ve umut vaat eden bir cevap alamamışlardır. Manisa'nın bunca gayretine bir cevap verilmemesi ve bir de Nasihat Heyetlerinin³¹ Anadolu'yu dolaşıp Türkleri Rumlara kötü davranmamaları konusunda uyarımları çok çelişkili olmakla beraber bir o kadar da manidardır. Rum çetelerinin yaptığı zulümler ortada iken Türklere verilen nasihatlar yapılacak olan işgale karşı halkı uyutmaya çalışmaktan başka hiçbir anlama gelemezdi. İngiliz temsilci Ritz, 10 Mayıs günü İzmir'e gelen Manisalıları telaşa gerek olmadığını ve Manisa'nın işgal bölgesi dışında olduğunu söyledi³². Ayrıca Manisa Mutasarrıfı Hüsnü Bey³³ halkı Manisa'nın işgal edilmeyeceği yalanı ile kandırırken halkın telaşlanmamasını ve ayaklanmamasını istemiştir³⁴.

Tehlikeyi önceden sezen Manisa ileri gelenleri 14 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edileceği haberini alınca derin bir üzüntü duydular. Ve 15 Mayıs günü Yunan ordusu İzmir'e asker çıkararak işgale başladı. İşgal öncesi başlayan Rum taşkınlıkları işgalle birlikte daha da artarak dayanılmaz bir hal almıştı. İzmir'den işgale başlayan Yunan ordusu Menemen'i de işgal etti. Menemen'in işgali Manisa'nın işgali için Yunan ordusunun önünde hiçbir engelin kalmadığını gösteriyordu.

Manisa'daki halkın bir kısmı top ve tüfekte direnerek Menemen Boğazı'nı kapatmayı öngörüyordu. Hatta bu kişiler gizli toplantılar yapıp silah ve cephanenin nakledilmesini görüşmüşlerdi. Bir kısmı ise Yunan işgaline karşı durulmamasını, direniş yapılmamasını istiyordu. Bu kişilerden en önde gelen Manisa mutasarrıfı Hüsnü Bey idi. Hüsnü Bey halkın can, mal ve namusunun güvende olduğunu belirterek direnme çabalarına engel oluyordu. Manisa'daki İngiliz subayı Elkonhaym

³¹ Ayrıntı için Bkz. Mevlüt Çelebi, **Heyet-i Nasiha Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1992

³² **Manisa 2007 Yıllığı**, Manisa Valiliği Yayınları, Nisan 2007, s.67

³³ Manisa Mutasarrıfı olarak bahsedilen Hüsnü Bey Giritli Hüsnü Bey'dir. Manisa 'da Yunan yanlısı olması sebebiyle kendisine "Hüsnüyadis" lakabı takılmıştır. Yüzellilikler arasında yer almıştır. Manisa'nın kurtuluşunun yaşandığı günlere önce İzmir'e, sonra Yunanistan'a kaçmıştır.

³⁴ Bilgi, **a.g.t.**, s.61

güvenlik gerekçesi ile Manisa halkının her türlü çabasını engellemeye çalışmıştır³⁵. Mondros Mütarekesi gereği Manisa'da ciddi bir askeri güçten bahsetmek mümkün değildir. Ancak Albay Bekir Sami Bey onlarca makineli tüfek, milyonlarca fişek ve obüs top bataryasının Manisa'dan çıkarılarak düşman eline geçmesinin engellenmesini ve mühimmatın Salihli'ye sevkini yapılmasını emrini Manisa'da görevli Binbaşı Ahmet Zeki Bey'e göndermiştir³⁶. Ancak sevkiyat için yapılan tüm girişimler Manisa mutasarrıfı Hüsnü Bey ve İngiliz temsilcisi Enkolhaym tarafından engellenmiştir. Tüm bu sebeplerden dolayı Manisa halkı tek yürek olamamış ve birlik içinde hareket edememiştir. 5. Alay Komutanı Albay Çakalos Menemen Boğazı, Sabuncubeli Geçidi ve Kemalpaşa'yı güçlü taburlarla tutarak her türlü emniyet tedbirini almıştır. Tüm bu hazırlıklarla Yunan ordusu tek bir kurşun atmadan ve hiçbir direnişle karşılaşmadan 25 Mayıs günü Manisa'yı işgal ettiler. 26 Mayıs sabahı Yunan ordusu Manisa'da Rum ve Ermeniler tarafından Yunan bayrakları ve coşkuyla karşılandı. Resmi binalara derhal Yunan bayrağı çekildi. Haberi önceden alan Türkler ise bu kötü tabloyu izlememek için evlerine kapandı³⁷.

Albay Çakalos 25 Mayıs tarihli bir bildiri yayınladı:

“Bildiri

Yunan kuvvetleri, Paris Barış Konferansı kararına uygun olarak Manisa şehrini, çevresindeki köy ve kasabaları askeri işgal altına almıştır.

Dini ve idari ve belediye ve jandarma ve zabıta, bütün görevliler işlerini ve görevlerini yine eskisi gibi yapacaklardır.

Din ve mezhep ayrıcalığı yapılmadan genel olarak halkın ırz, mal ve canının muhafaza ve güvenlik altında bulunacağı herkese ilan olunur.

İşgal kuvvetlerinin gelmesi ile beraber sıkı yönetimin ilan olunduğu bütün ahaliye tebliğ ve ilan olunur.

Bundan böyle bütün dükkanlar bu bildiri değiştirilinceye kadar öğleden sonra saat 7.30'da kapatılacak ve saat 9.00'a kadar herkes evine çekilmiş olacaktır.

İş bu emre uymayarak belirtilen zamandan sonra dışarıda bulunacak olanların, devriye kolları tarafından tutuklanacakları ve kanunen cezalandırılacakları herkese ilan olunur. 25 Mayıs 1919

³⁵ H. Nusret Köklü, **Manisa İşgalden Kurtuluşa**, Akademi Yayınevi, İzmir 1998, s.30

³⁶ Bilgi, **a.g.t.**, ss.63-64

³⁷ Köklü, **a.g.e.**, s.45

*Manisa Askeri İşgal Komutanı Albay Çakalos*³⁸,

Bu bildiriyle beraber Manisa'nın 3 yıldan fazla sürecek acı dolu günleri başlamış oldu.

İşgal günü Manisa Hapishanesi Başgardiyanı Parti Pehlivan³⁹ birkaç mahkumla beraber Akhisar ve Gölarmara bölgesine geçerek düşmana karşı direniş gösterdi ve büyük faydalar sağladı⁴⁰.

İşgal altında geçen uzun yıllar Manisa halkında bitmişlik, tükenmişlik yaratıyordu. Çünkü Yunan askerlerinin hatta yerli Rum halkın yarattığı olumsuz hava kentteki herkesi etkiliyordu. Türkçe gazeteler yasaklanarak halkın olan bitenden haberdar olması engelleniyordu. Birçok Müslüman kanunlara uymadığı gerekçesiyle keyfi olarak cezaevine alındı. Rum çetelerin ve askerlerin işlediği cinayetlerin sayısı çok fazlaydı. Hatta bir keresinde Müftü Alim Efendi Hatuniye Camii'nde kıldırıldığı cenaze namazına İtilaf Kuvvetlerini de davet etmiş ve Yunan askerlerinin yaşattığı dehşeti gözler önüne sermiştir⁴¹. Tüm yaşananlar bununla kalmayıp baskıcı bir politika izlenmiştir. İnsanlar tek çareyi bu bölgelerden kaçmakta bulmuştur. I. Dünya Savaşı'ndan sonra 237 köyü olan Manisa'nın Milli Mücadeleden sonra 206 köyünün kalması yaşanan kıyımın ve vahşetin en önemli göstergelerinden biri sayılabilir⁴².

Manisa'yı işgal eden Yunan kuvvetleri ilerleyişine devam ederek hiçbir direnişle karşılaşmadan Turgutlu'yu, yine aynı şekilde 5 Haziran günü Akhisar'ı işgal ettiler⁴³. Yunan kuvvetleri İzmir'den Akhisar ve Turgutlu bölgelerine ciddi bir direnişle karşılaşmadan kolayca gelmiş bu durum onları fazlasıyla rahatlatmış gözüküyordu. Ancak 10 Haziran günü işgal ettikleri Akhisar'ı boşaltmaları ve yer yer gönüllü direnişçilerle karşılaşmaları Yunanlıları endişeye düşürmüştü. Bu bölgeden iç kesimlere ellerini kollarını sallayarak gidemeyeceklerini anlamaları çok geç olmadı. Birkaç gönüllüden çekinen hatta korkan Yunan komutanlar çareyi Manisa ve çevresini takviye etmekte buldular. Yunan kuvvetleri takviye işlemleri ile uğraşırken; bir avuç gönüllü ve vatansever Türk'ü durdurma işini gaflet uykusundan

³⁸ **A.g.e.**, ss.45-46

³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Mert, "Milli Mücadele Kahramanlarından Parti Mehmet Pehlivan", **Manisa Dergisi**, Sayı:14, Kasım 1997, ss. 63-67

⁴⁰ **Manisa 2007**, s. 69

⁴¹ Kamil Su, **Manisa ve Yöresinde İşgal Açıları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:509, Ankara 1982,s s.34-35

⁴² Bilgi, **a.g.t.**, s.78

⁴³ Köklü, **a.g.e.**, s.50

uyanmak istemeyen Manisa Mutasarrıfı Hüsni Bey ve Vali İzzet Bey kendilerine vazife yapmıştı. Vali İzzet Bey Manisa Mutasarrıflığına gönderdiği bir telgrafta gönüllü çetelerin faaliyetlerinden rahatsız olduğunu ve bu çetelerin faaliyetlerinin hükümetin politikalarını zora soktuğunu ve hiçe saydığını bildiriyordu. Derhal bu faaliyetlere son verilmesi ve işgal kuvvetleri ile işbirliği içinde bulunulmasını söylüyordu⁴⁴. Türk milletinin can ve mal güvenliğini sağlamakla yükümlü kurumlar bu tarz söylemleri işgalden öncede yapmaktaydılar. Ama işgal altında yapılan bu tarz açıklamalar Türk milletinin canını Yunan kılıcından daha çok acıtıyordu. Milletın baş olarak gördüğü kurumlar teslim bayrağını çoktan çekmiş ve işgal kuvvetlerine işgali kolaylaştırmayı görev bilmişlerdir. Devletin bu çaresizliği veya vurdumduymazlığı belki de Türk vatanının kurtulması yolunda bir ışık tutuyordu. Devletten umudu kesen halk çareyi; hakaretler ve işkenceler içinde ölmektense savaşarak ölmekte bulmuştu. Yurdun dört bir yanında olduğu gibi Manisa ve çevresinde de Kuvay-ı Milliye hareketleri hız kazandı. Düşmanı Akhisar'dan geri püskürten, takviye istemek zorunda bırakan bu gönüllü milli direniştir. Vali İzzet Bey 10 Ağustos tarihli telgrafında yine bu gönüllü direnişin hükümet politikalarına ters düştüğü ve sona erdirilmesi isteğini dile getiriyordu. Ancak belki de bu taleplere en iyi cevap 16 Ağustos 1919 yılında toplanan Alaşehir Kongresi olmuştur. Alaşehir Kongresi'nde direnişin işgaller sona erece kadar devam etmesi, Yunanlıların yaptığı zulmün İtilaf Devletlerine bildirilmesi, asker alımlarının hızlandırılması kararları alındı⁴⁵. Bu kongre toplanış amacı alınan kararlar ile bölgesel bir kongre olma niteliğindedir. Tüm yurttan ziyade bölgenin güvenliği ve kurtuluşu ön planda tutulmuştur. Askeri teşkilatlanmanın hızlandırılmaya çalışıldığı görülmüştür. Böylelikle Milli Mücadelede batı cephesi kurulmuş oluyordu. Alaşehir Kongresi yurdun Batı bölümünü toparlayıp bir araya getirmesi açısından önem teşkil eder.

Yurdun diğeri bir köşesinde ise Mustafa Kemal tüm yurdun kurtuluşu için Anadolu'da halkı örgütlemeye çalışmakta ve kongreler düzenlemekte idi. Mustafa Kemal Sivas Kongresi hazırlıkları için Erzurum'da bulunduğu sırada Alaşehir Kongresine bir mesaj yollar:

⁴⁴ A.g.e., s.55

⁴⁵ Ayrıntı için bkz. Enver Konukçu, **Alaşehir Kongresi(16-25 Ağustos)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000

“Erzurum-24 Ağustos 1919

Ali Fuat Paşa vasıtası ile

Alaşehir Kongresi Başkanlığına

Alaşehir’deki toplantı bütün doğu illeri halkı üzerinde pek samimi bir tesir uyandırmaktadır. Esasen İzmir için kalbi kan ağlıyan bura halkı bu teşebbüse bütün ruh ve varlığı ile yardımcıdır.

Hissiyatımızın mezkur heyete duyurulmasının teminini rica ederim.

Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk-i Milliye

Heyeti Temsiliyesi namına

Mustafa Kemal”⁴⁶

Bu mesaj Mustafa Kemal’in tüm yurdu tek bir çatı altında toplama amacını gösteren önemli bir belgedir. Sivas Kongresi sonrası Ali Fuat Paşa Batı Cephesi Komutanı olarak atanınca Batı Cephesi de sadece bölgesel bir kuvvet olmaktan çıkıp tüm vatanın kurtuluşu hedefinde mühim görevler üstlenen destansı bir kuvvet olacaktır.

Tüm bu mücadele Avrupa basınının dikkatini çekmiş ve Yunan kuvvetlerinin zulmünden bahseder olmuştu. Bu söylentilerin ayyuka çıkması üzerine Paris Konferansında bir araştırma komisyonu kurulmasına karar verildi. Yapılan araştırmalar sonucunda Yunan işgalinin devamına ve General Milen’in adıyla anılan Milen Hattı kurulmasına karar verildi⁴⁷. Bu hat Türk tarafından kabul görmese de Yunan işgalini Avrupa nezdinde meşrulaştırma hareketi olmaktan öteye gidemedi. Yunan kuvvetleri Milen hattını hiçe sayarak hat dışında kalan Gördes, Kula, Demirci, Selendi gibi Manisa’nın diğer bölgelerini işgal ettiler. Ancak bu bölgenin çok dağlık oluşu ve Kuvay-ı Milliye hareketlerinin yoğun olması nedeniyle Yunan kuvvetleri bu bölgede mutlak hakimiyet kurmakta çok zorlandılar⁴⁸.

1920 yılı Manisa için hafif de olsa umut rüzgarlarıyla başladı. 12 Ocak 1920 tarihinde Meclisi Mebusan yeniden açılmış ve çalışmalarına başlamıştı. Fakat bu umutlar önce Sadrazam Ali Rıza Paşa’nın ve yerine Salih Paşa’nın geçmesiyle yok

⁴⁶ Köklü, a.g.e., s.60

⁴⁷ A.g.e., ss.61-62

⁴⁸ Manisa 2007, s.72

olmaya başladı. Nitekim 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul İngilizlerce işgal edilince İstanbul umudu bir hayal olup sönerdi. 11 Nisan günü meclis padişah tarafından fesih edildi.⁴⁹

Artık tüm yurdun gözü İstanbul'da değil 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan Büyük Millet Meclisi ve Mustafa Kemal'in üzerindeydi. Meclis yurdun kurtuluşu için idare ve sorumluluğu eline almış hızla çalışmalarına başlamıştı. Ankara'dan yayılan bağımsızlık türküleri yurdun dört bir yanını sarmaktaydı. Ankara tüm hızıyla askeri ve diplomatik çalışmalarına devam ederken Manisa için için yanmaya devam ediyordu. Ankara'da gelişen bu olaylar Yunanlıları endişeye düşürmüştü. Yunan politikacı ve askerler Batı Anadolu'yu terk etmek niyetinde değillerdi. Tüm 1920 yılını işgal ettikleri bölgeleri güçlendirmek ve Ankara'yı alıp kesin sonuç elde etmek amacıyla askeri hazırlıklarla geçirdiler.

1921 yılı Yunan kuvvetleri Anadolu içlerine doğru taarruzlarını hızlandırdılar. Özellikle Gördes ve Demirci'de çatışmalar şiddetleniyor Milis kuvvetler Yunan ordusuna kafa tutuyordu. Bu direniş Yunan kuvvetlerinin ilerlemesini yavaşlatıp engelliyor Anadolu içlerine girmesine mani oluyordu. Ankara'da yürütülen düzenli ordu kurma çalışmaları Demirci-Gördes cephesinde yapılan sıkı Milis direnişiyile daha rahat yürütülebiliyordu. Ancak 7 Eylül 1921'de Gördes, 11 Ekim 1921'de Demirci Yunanlılar tarafından kesin olarak işgal edildi⁵⁰. Milis kuvvetler işgalden sonra bile Yunan kuvvetlerine sürekli ani baskınlar vererek Yunanlıların kendilerini güvende hissetmelerine engel oldu.

İşgal altında yaşam Manisa halkı için oldukça zordu. Yunan baskısı iyice artmış güvenlik yok denecek seviyeye inmişti. Manisa'da sadece yaşlı ve göç edemeyecek kişiler kalmıştı. Genç ve eli silah tutan kişiler ise orduya katılmak üzere iç bölgelere gitmişlerdi. 1922 yılı başlarında ibre iyice tersine dönmeye başlamış Türkler üstünlüğü ele geçirmeye başlamıştı. Yunan ordusunun karşısında milis kuvvetler değil düzenli Türk ordu birlikleri bulunuyordu. Bunu fark eden Yunan yetkililer Ankara'ya yürümenin zorluğunu fark etmiş başka çareler aramaya başlamıştı. Bunu ancak masa başında yapabileceklerine inanıyorlardı. Bu amaçla İzmir ve Manisa'yı da kapsayan Küçük Asya'da Yunan idaresinde bağımsız bir

⁴⁹ Köklü, a.g.e., s.68

⁵⁰ Manisa 2000 , s.54

İyonya Devleti kurma çalışmaları başlattılar⁵¹. Yunan hükümeti İtilaf devletleri ile görüşmeler yapmış ve İzmir’de çalışmaları yürütmek üzere Steryadis görevlendirilmişti. İyonya Devleti’nin askeri kanadını oluşturacak kuvvetler Yunan subaylar tarafından yetiştirilmekteydi. 17 Temmuz 1922 tarihinde yeni devletin yönetim şeklini belirten bir bildiri yayınlandı ve 30 Temmuz 1922 tarihinde İyonya’nın kurulduğu ilan edildi⁵². Bu yeni devleti Türklere kabul ettirme çalışmaları baskı yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılmış ancak yaklaşan muzaffer Türk ordusu bu çalışmaların filizlenmeden bitmesine sebep olacaktı.

26 Ağustos 1922 ‘de Büyük Türk Taarruzu Dumlupınar’dan başlamıştı. Dumlupınar ve Afyon bölgesinde bozguna uğrayan Yunan ordusunda korku ve telaş baş göstermiş, rastgele İzmir yönünde bir kaçış başlamıştı. Türk ordusunun durdurulamaz ilerleyişi sürerken Manisa’da işler iyice karışmıştı. Türklerin geldiğini haber alan Rum ve Ermeni halk İzmir’e kaçmaya başlamıştı. Kısa bir süre içinde Manisa’da Türkler dışında hiçbir halk kalmamıştı. Ancak Rum ve Ermeni çeteler tüm şehirde kol geziyor her yeri yağma ve talan ediyordu. Asayiş tamamıyla bozulmuştu. Türk ordusunu hasretle bekleyen Türkleri tedirgin eden tek konu ise Manisa’nın yakılacağı söylentileriydi. Manisa’da bu felaketi önleyecek silahlı bir kuvvet bulunmadığından bir heyet oluşturularak İşgal Kumandanlığı’ndan yardım istenmesi kararlaştırıldı. Albay Bacorgi ile yapılan görüşmede gerekli önlemlerin alınması ya da Türklerin şehri terk etmelerine izin verilmesi istendi. Bacorgi telaşa gerek olmadığını tüm kontrolün kendilerinde olduğunu belirterek Türklerin şehirden çıkmalarına izin vermedi⁵³.

5 Eylül akşamı Yunanlılar kışlayı yakarak başlattıkları yangına ertesi gün de tüm şehri içine alacak yangını körüklediler. Yunanlılar açtıkları ateşlerle yerli halkın kaçmasını engellemeye çalışıyorlardı. Halkın bir kısmı bulunduğu yeri terk etmeyerek ekmek teknelerini korumak ümidiyle Yunan askerlerini mahallerine sokmamak için uğraşıyordu. Üç yıldır çektikleri sıkıntılar yetmiyormuş gibi 6 Eylül günü bir cehennemi andıran Manisa’dan gizlice dağa doğru kaçarak cami avlularına doluyorlardı⁵⁴. 7 Eylül günü Yunan askeri artık arkasına bile bakmadan İzmir

⁵¹ Köklü, **a.g.e.**, s.76-77

⁵² Bilgi, **a.g.t.**, s. 102

⁵³ **A.g.t.**, s.104

⁵⁴ Köklü, **a.g.e.**, ss.93-96

istikametinde kaçıyor kaçarken de yakaladığını soyuyor ve öldürüyordu⁵⁵. 8 Eylül sabahına kadar tüm Manisa yanıp kül olmuştu. 4000 hanelik Alaşehir'den geriye 100 hane, 3 dükkân ve 2 cami kalabilmişti⁵⁶ “3000 haneli Salihli kasabasında 2000 ev, 400 dükkân, 24 han ve otel, 16 fırın, 21 kahvehane, fabrika, 1 sinema ile 1 cami, 1 havra, 3 okul, hükümet konağı, postane, telgrafhane ve istasyon tamamıyla yanmıştır.”⁵⁷. 6000 hanelik Turgutlu'dan sadece 200 ev kalmıştı. “Sancağın merkezi Manisa'da 10 700 ev, 13 cami, 2728 dükkân, 19 han, 26 bağ kulesi, 3 fabrika, 5 çiftlik, 1740 köy evi tamamen yanmıştır.”⁵⁸. “3500 kişi yakılarak öldürülmüş, 855 kişi kurşuna dizilerek katledilmiştir.”⁵⁹. Yurdun en verimli ovalarına sahip, en gelişmiş şehirlerinden biri olan Manisa bu yangınla yüzyılların birikimini üç gün içinde tarihe gömmek zorunda kalmıştı. Manisa'da yanan sadece insanlar ve binalar değil, tarihimizin yüzyıllarca yıllık birikimi ve insanlık onuru da yanmıştır.

8 Eylül sabahı Sinirli'den Manisa'yı kurtarmak üzere çıkan 1. Süvari Tümeni Manisa'ya girdi. Bir alay asker şehrin emniyetini sağlarken, bir alay asker de yangının söndürülmesi ile görevliydi. “8 Eylül 1922 Cuma günü saat 10.30'da Belediye binasının ön kapısına Türk bayrağı asıldı.”⁶⁰ Halk dağlardan coşkuyla iniyor Türk askerine ve bayrağına hürmetle sarılıyordu. Seyfettin Çalbatır anılarında esir Yunan askerleri Yaşa Kemal Paşa diye bağırttıklarından yine de hınçlarını alamadıklarından bahsediyor⁶¹ Yunan askeri püskürtülmüş ama geride işgalin derin izlerini yüreklerinde ve yüzlerinde taşıyan Manisalıları bırakmıştı.

Kırkağaçlı Âşık Mustafa Remzî Yunan işgalinden hemen sonra kaleme aldığı şiirleri ile halkın ne acılar çektiğini, Mustafa Kemal ve muzaffer ordumuza duyulan sevgiyi şöyle anlatıyor:

“Ordunun serdârına olsun hezâr cânlar fedâ
Yaşasın binler Kemâl Paşa ve İsmet bizdedir
Kaçtılar Rûm Ermeni Yunan ile birlik olup

⁵⁵ M. Nuri Yörükoğlu, **Manisa Yangını**, Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa 2002, ss.133-135

⁵⁶ **Manisa 2000**, s.55

⁵⁷ **A.g.e.**, s.55

⁵⁸ **A.g.e.**, s.55; farklı bilgiler için bkz. H. Nusret Köklü, **Manisa Şehir Atlası 2. Kitap 5-8 Eylül 1922 Manisa Yangını**, 1993, s.6

⁵⁹ **Manisa 2000**, s.55

⁶⁰ **Manisa 2007**, s.75

⁶¹ Seyfettin Çalbatır, Manisa'nın Kurtuluşu, **Anılarla Manisa**, Derleyen: Bedriye Aksakal, Manisa 1986, ss.17-20

Remzî kaldık biz bize devlet sa‘âdet bizdedir.”⁶²

Bir başka şiirinde ise duygularını ve yaşadıklarını şöyle mısralara döküyor:

“Birkaç sene neler çektik Yunan’dan
Erişti gâyete rezâletimiz
Usanmış bıkmışdık hâsılı cândan
Söğünmüştü şevk u şetâretimiz
Mahv olup bitmişti var u yoğumuz
Tepemizden çıkar idi buğumuz
Yunan dayağıyla öldü çoğumuz
Gam yemezdik olsa kabahatimiz
Âh o Ermeniler o vatandaşlar
Yüz bulup Yunan’dan çok yedi başlar
Remzî gözümüzden aktıkça yaşlar
Anlar gülüşür[ler] idi hâlimiz”⁶³

Milli mücadele döneminde Anadolu’da incelemeler gerçekleştiren, Mustafa Kemal ile görüşmeler yapan Fransız gazeteci ve yazar Berthe Georges Gaulis⁶⁴ de Manisa’da gördüklerini şöyle anlatır:

“Önce söylemek isterim ki, gördüğüm facialara dair gerçek görüntüler, insanlığın kafasının alamayacağı biçimdedir.(...) Yunanlıların yaptığı vahşilik ve zulümler insanlığın kafasının alamayacağı feciliğini koruyacak ve Anadolu’ya kendilerini gelip görmeyenler ne kadar okusalar ve işitseler bunu anlamayacaklardır.”⁶⁵

⁶² Kenan Erdoğan, Kırkağaçlı Aşık Mustafa Remzi’nin Yunan İşgali ile İlgili Yazdığı Dört Şiiri, **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 35, Erzurum, 2007, s.130

⁶³ **A.g.m.**, ss.130-131

⁶⁴ Berthe Georges Gaulis Yunanlıların yaptığı işkenceleri, ulusal hareketimizi ve Mustafa Kemal’i bir yabancı gözüyle değerlendirerek bu dönemi yabancı kamuoyuna doğru bir şekilde aksettirmiştir. Ayrıca Türk Fransız ilişkilerinin gelişmesinde katkısı olmuştur. Bkz. Mustafa Eski, “Kastamonu’da Gelip Geçen İki Fransız Gazeteci, Madame Berthe Gaulis ve Jean Chiquelin”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XII(36), ss 705-720; Bkz. Berthe Georges Gaulis, **Çankaya Akşamları**, Çeviren: Füzün Tekil, Bayrak Yayıncılık, İstanbul, 1983; Bkz. Cemal Güven, “Milli Mücadele Döneminde Fransız Gazeteci ve Yazar Berthe Georges Gaulis’in Mustafa Kemal ile Temas ve Görüşmeleri”(Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından, 2002/039 numara ile desteklenen “Millî Mücadele Döneminde Mustafa Kemal Paşanın Yabancı Asker, Siyasî Temsilci ve Gazetecilerle Temas ve Görüşmeleri (Mondros’tan Mudanya’ya Kadar)” adlı doktora tezinden (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya-2005) hazırlanmıştır.

⁶⁵ Teoman Ergül, **Kurtuluş Savaşı’nda Manisa (1919 – 1922)**, Manisa Kültür Sanat Kurumu Yayını:1, İzmir, 1991, ss. 338-339

2. DEVRİMLERİN MANİSA'YA SİYASİ YANSIMALARI

23 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi kuruldu. Ülkenin çeşitli bölgelerinden gelen delegelerle I. Meclis süratle çalışmalarına başladı. Manisa'dan Mahmut Celal Bayar, İbrahim Süreyya Yiğit, Reşit Kayalı, Hüseyin Avni Zaimler, Mustafa Necati Uğural, Ömer Lütfü Ünlü, Refik Şevket İnce, Çerkes Reşit I. Meclisin üyelerindendir. I. meclis kurucu meclis olarak kabul edilir ve olağanüstü yetkilerle donatılmıştır. Yasama, yürütme ve yargı organlarını tek başına bünyesinde barındırır. Bu hiç de demokratik bir durum gibi gözükme de savaş koşulları ve ülkenin içinde bulunduğu zor durum dikkate alındığında bu yetkilerle donatılmasının gerekli olduğu anlaşılabilir. I. Meclis Kurtuluş Savaşı'nı başarıyla yönetmiş, ordu için gerekli lojistik desteği sağlamak için gerekli hukuki çalışmaları yürütmüştür. Meclisin ilk icraatı 29 Nisan 1920 tarihinde Hıyanet-i Vataniye Kanunu çıkarmak oldu. Asker kaçakları, isyanlar ve askeri mühimmatın çalınması gibi sorunlardan dolayı Yunan ordusu karşısında düzenli ordu birlikleri bir türlü kurulamıyordu. Çıkarılan bu kanunla isyanlar bastırılmış, asker kaçakları önlenecek asker alımları hızlandırılmıştır. Birçok ajan ve vatan haini bu mahkeme tarafından çeşitli cezalara çarptırılmıştır.

İşgale uğrayan Türk toprakları yerel birlikler tarafından savunulmaya çalışılmıştır. Bu birlikler genelde dağlarda çeteler halinde gezen düşman kuvvetlerine zarar verilmeyi amaçlayan küçük ve birbirinden bağımsız topluluklardı. Bu halk direnişi düşmanın ilerlemesini engellemeyi amaçlayan ancak bölgesel olması bakımından savaş içerisinde yeterli nitelik kazanamayan birliklerdi. Ama orduların terhis edilmesine rağmen halkın kendi başına yaptığı bu direniş hareketi kurtuluş alevinin ilk kıvılcımlarıydı. Milis kuvvetler düşman unsurlarına zarar vermeyi başarsa da düşmanın ülke içindeki ilerleyişine engel olamamıştır. Tüm bu şartlar düzenli ve birbirine bağlı olarak hareket eden ordu birliklerinin var olmasını gerektirmiştir. Düzenli ordu birlikleri yeterli asker, yeterli mühimmat ve yeterli donanım gerektiriyordu. Tüm bu gereksinimlere sahip olmayan Türk ordusu gücünü yine ulustan alacaktı. Meclis Sakarya Savaşı'ndan önce ordunun lojistik açıdan güçlendirilmesi ve tam olarak hazır olabilmesi için 7 Ağustos 1921 tarihinde on maddelik Tekalif-i Milliye Emirlerini yayınladı. Bu emirlere göre her ilçede bir

tane Tekalif-i Milliye Komisyonu kurulması kararlaştırıldı, halk elindeki silah ve cephaneyi orduya teslim edecekti, yiyecek ve giyecek maddelerine el konulacak, bedeli daha sonra ödenecekti.

Meclisin çıkardığı bu kanuna Türk milleti de elinden gelen tüm desteği vermeye çalışmış, ordusunu bağımsızlık savaşına hazırlamıştır. Halkın ve idarenin giriştiği ortak kurtuluş mücadelesi bağımsızlık zaferinin ilk adımı olarak sayılabilir. Halk yokluk içinde iken ordusuna arka durmaktan geri kalmamıştır. Tekalif-i Milliye emirlerinin büyük çoğunlukla uygulanması sayesinde bozguncu düşman kuvvetlerine karşı savaşacak düzenli ve donanımlı bir Türk ordusu olmasına destek vermiştir. Tekalif-i Milliye emirleri her ne kadar olağanüstü şartlarda gerçekleşmiş, yurttaşların geçimini zora sokacak olan bir vergi anlayışı gibi gözükse de; vatan topraklarını düşman elinden kurtarma amacı edindiğinden tüm ulusu bir araya getirmiş ve tüm yurttaki düşmana karşı birlik olma inancını kazandırmıştır.

Halktan alınan güçle Sakarya Meydan Savaşı kazanılmış, düşmanın Ankara'ya ilerleyişi durdurulmuş ve işgalci kuvvetlerin vatan topraklarından atılabileceği hissi güç kazanmıştır. Kazanılan bu savaş düşmanı şaşkına çevirip duraklamasına neden olmuş ve Türk ordu kuvvetlerinin Büyük Taarruz için hazırlık yapmasına, zafer adımlarının atılmasına temel oluşturmuştur. Büyük direniş 26 Ağustos 1922 tarihinde harekete geçmiş ve nitekim 9 Eylül 1922 tarihinde işgalin başladığı İzmir'den düşmanı kovarak başarıya ulaşmıştır. Artık Anadolu düşman askerinden arınmış, yepyeni bir yurt ve en önemlisi yepyeni çağdaş bir anlayışa sahip devlet olma yolunda en ciddi adımı Mustafa Kemal önderliğinde atmıştır.

1923 yılından itibaren Cumhuriyet güneşiyle aydınlanan Türkiye'mizde halkın daha modern bir görüntüye sahip olabilmesi adına pek çok yenilikler yapılmıştır. Hep daha ileri ve daha yenilikçi bir ortamın doğabilmesi için bilim ve akılcılık ön planda tutulmuştur. Atatürk *"Muhterem ahali, birbirimizi aldatmayalım. Medeni cihan çok ilerdedir. Buna yetişmek, o daireyi medeniyete dahil olmak mecburiyetindeyiz. Bütün safsataları bertaraf etmek lâzımdır. Şapka giyelim mi, giymeyelim mi gibi sözler manasızdır. Şapka da giyeceğiz, garbın her türlü asarı medeniyesini de alacağız. Efendiler, medeni olmayan insanlar medeni olanların*

*ayakları altında kalmağa maruzdurlar.*⁶⁶ sözüyle Yeni Türkiye'nin ilerleyeceği yönü tayin ediyordu. Yakın geçmişimizde yaşanan Milli Mücadele ve İstiklal Savaşı'na temas ederek çağdaşlaşmanın önemini bir kat daha vurgulamaktadır.

Mustafa Kemal yaptığı yenilikleri ve amaçlarını da yine beyinlere kazınan sözleriyle açıklamıştır. *“Efendiler, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asrî ve bütün mâna ve eşkaliyle medeni bir heyeti içtimaiye haline îsal etmektir, inkılâbatımızın umdei asliyesi budur.”*⁶⁷ Dünya siyaseti ve ekonomisi üzerinde söz sahibi olan devletlerin gelişmişliklerinin dayanak noktasının akıl ve bilim olduğunu çok iyi kavrayan Mustafa Kemal; bu devletlerle başa çıkabilmek ve Türk halkını layık olduğu yaşam biçimine kavuşturmak için Türk milletini devrimlerin gerekliliğine ikna etmiştir. Mustafa Kemal ulaşılmak istenen hedef olarak Batı dünyasını seçmiştir. Batı dünyası reform ve Rönesans hareketlerinin etkisiyle insancılık ve akılcılığı benimseyerek bilimin gelişmesine önderlik etmişlerdir. Batı'da gelişen bilim ve teknoloji Batılı devletleri yaşamın her alanında lider konuma getirmiştir. Batı dünyasının sadece bilimsel gelişmelerini takip etmek ve uygulamak yeterli olmayacaktı. Batı'nın yaşayış ve düşünce biçimini kavrayarak kendi özümüzü bozmadan Türk milleti ile özdeşleştirmek gerekliydi. Bu sebeptendir ki Mustafa Kemal çağdaşlaşma yolunda Batı dünyasını örnek göstermiş ve bu medeniyetleri geçerek daha ileri bir seviyeye ulaşmanın gerekliliğini dünya medeniyeti ailesi içinde bulunduğumuzu, medeniyetin bütün icaplarını tatbik etmemiz gerektiğini görüşleriyle bildirmiştir.

Mustafa Kemal koyduğu hedeflere ulaşmak için bağımsız bir devlet olunması gerektiğini çok iyi biliyordu. Bu bağımsızlık Kurtuluş Savaşı ile askeri olarak kazanılmış bulunuyordu. Ülkenin birçoğu kazanılan bu zaferle her şeyin bittiğini düşünüyordu. Mustafa Kemal ise asıl işin yeni başladığını bilincindeydi. *“...askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsun iktisadî zaferlerle taçlandırılmazlarsa kazanılan zaferler yaşayamaz, kısa zamanda söner.”*⁶⁸ Mustafa Kemal 1923 yılındaki İzmir İktisat Kongresi'nde sarf ettiği bu sözlerle askeri zaferlerin yanına diğer alanlardaki zaferlerle güçlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu anlayışla

⁶⁶ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 1-3**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, C 2, Divan Yay.,2006, 5. Baskı ,s.234

⁶⁷ **A.g.e.**, ss.223-228

⁶⁸ **A.g.e.**, ss.103-117

yola çıkan Mustafa Kemal Türk milletinin rotasını her alanda tam bağımsızlık olarak belirlemiştir.

Yapılan devrimler çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmak için gerekliydi. Ancak devrimlerin gerekliliği kadar sürekliliği de önemliydi. Gerçekleştirilen devrimlerin tüm milletçe benimsenmesi ve ilerleyen yıllarda da korunup geliştirilmesi lazımdı. Mustafa Kemal bu konudaki kararlılığını ve inancını şu sözlerle ifade eder: *“Devrim yasası, eldeki yasaların üstündedir. Bizi öldürmedikçe, bizim kafalarımızdaki akımı boğmadıkça, başladığımız devrim ve yenilik bir an bile durmayacaktır. Bizden sonraki dönemlerde de böyle olacaktır.”*⁶⁹

2.1. SALTANATIN KALDIRILMASI

Savaşın başarı ile sonuçlanması her şey demek değildi. Kazanılan zaferin uluslar arası bir anlaşma ile sonuçlandırılması gerekiyordu. Kazanılan büyük zafer Başkomutanlık Savaşı sonucunda taraflar 3 Ekim 1922 tarihinde karşılıklı görüşmelere başladı. İsmet İnönü başkanlığında yürütülen görüşmeler 11 Ekim 1922 tarihinde anlaşma ile sonuçlanarak yürürlüğe girdi. Cemil Koçak’a göre bu antlaşmada tuhaf olan nokta Türk ve Yunan ordularının savaşmasına karşın Yunan tarafının antlaşmada imzasının olmamasıydı.⁷⁰ Ancak bu tuhaflık 14 Ekim’de Yunan tarafının da antlaşmayı imzalaması ile giderilmiştir.

Vatan mücadelesinde askeri mücadelenin zaferle sonuçlanması ve bu zaferin uluslar arası bir antlaşma ile taçlandırılması kazanılan başarının belgesiydi. Ancak tüm bu başarıların bir ateşkes antlaşması ile değil uluslararası sonuçları net bir antlaşma ile gerçekleştirilmesi gerekiyordu. İşte bu noktada savaşı kazanan tarafta siyasi bir ikilik kendini baş göstermeye başladı. Siyasi otorite arasındaki ikilik İstanbul ve Ankara hükümetleri arasındaydı. Temel manada bakıldığında İstanbul hükümeti saltanat ve halifeliği elinde bulunduran ancak savaşlar ve görüşmeleri sırasında siyasi manada güçsüz düşmüş bir otoriteydi. Ankara hükümeti ise halktan ve halk için doğmuş, sadece milli mücadeleyi kazanmakla kalmayıp bunu siyasi

⁶⁹ İsmail Arar, *Atatürk’ün İzmit Basın Toplantısı*, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., Eylül, 1997, s.68

⁷⁰ Cemil Koçak, *Türkiye Tarihi*, Cilt 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980, Cem Yayınevi, Ekim 2002, 7. Basım, s. 127

güçle tamamlamış bir otoriteydi. Saltanat TBMM'nin açılışından itibaren yurt üzerindeki etkisini yitirmeye başlamıştı. Tüm bu sebeplerle 1 Kasım 1922'de saltanat ve halifelik ayrılarak Saltanat kaldırıldı. Saltanatın kaldırılması ile beraber saray idaresi önemli ölçüde otorite kaybı yaşamıştır. Böylelikle devlet idaresi bir aile ya da bir kişiden alınmış ulusal iradeye verilmiştir. Saltanatın kaldırılmasıyla beraber saray önemli ölçüde prestij kaybetmiştir ve siyasi otorite bakımından tamamen son bulmuştur. Saltanatın kaldırılması aynı zamanda din işleri ile ilgili olan halifelik makamının birbirinden ayrılması bakımından da laikliğe vurgu yapılması gereken bir olaydır. Bu radikal değişim yeni kurulacak rejimin de habercisi olarak görülebilir. Alınan karar ile Ankara hükümeti Lozan Barış Konferansına tek başına katılma olanağı kazanmış ve bu gelişmeler dünya devletlerinin siyasi alanda tek muhatabının TBMM olacağını göstermiştir. Saltanatın kaldırılmasıyla Vahdettin ülkeyi terk etmiştir ve halife olarak TBMM'ce yerine Abdülmecit Efendi seçilmiştir.

Saltanatın kaldırılması ulusu ilgilendiren, yerel yönetimi değil merkezi otoriteyi hedef alan bir olay olduğundan Manisa yani o dönemdeki Saruhan'ı nasıl etkilediği net olarak bilinmemektedir. Buna karşın ülkenin tamamını etkileyen radikal değişimin Manisa'ya da devrimler açısından olumlu yönde temel oluşturduğu söylenebilir.

2.2. CUMHURİYETİN İLANI

Lozan görüşmeleri görüşmeye katılan diğer devletlerin çıkardığı engeller sebebiyle ağır aksak ilerlemekteydi. Hatta görüşmeler tıkanma noktasına gelmişti. Bu sırada I. Meclis'in içinde de bu görüşmeler hususunda çeşitli fikir ayrılıkları vardı. I. Meclis güçler birliğini elinde bulunduran ve hükümeti kendi içinden seçen bir parlamentoydu. Ancak özellikle Saltanatın kaldırılmasından sonra ortaya çıkan farklı ve birbirine zıt fikirler meclisi işleyemez duruma getirmişti. Bu sebeplerden ötürü meclis seçim kararı almış ve seçime gitmişti. Yapılan seçimler sonucu 11 Ağustos'ta göreve başlayan yeni meclisin ilk önemli adımı Lozan Antlaşması'nı kabul etmek oldu. Yapılan bu antlaşma ile uluslar arası alanda önemli bir prestij kazanan yeni meclis radikal kararlar almak zorundaydı. Saltanat kaldırılmış, ülke düşman elinden kurtarılmış ve sıra yeni, çağdaş bir ülkenin kurulmasına gelmişti. Bu yönde atılacak

ilk adım rejim değişikliği olacaktı. Yönetme iradesini seçimler yolu ile halktan alan demokratik ve eşitlikçi bir cumhuriyet rejimi Mustafa Kemal'in kafasında beliren ilk belki de tek seçenektir. 28 Ekim 1923 gecesini çalışma arkadaşlarını Çankaya Köşkü'nde toplayan Mustafa Kemal bu düşüncelerini onlara da aktardı. Bu düşünceleri destek gören Mustafa Kemal 29 Ekim 1923 gecesini meclis oturumunda konuyu tüm vekillere açmıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni yönetim şekli egemenliğini kayıtsız şartsız halktan alan Cumhuriyet rejimi idi. Aynı gün Mustafa Kemal yapılan seçim sonucunda yeni cumhuriyetinin ilk cumhurbaşkanı olmuştur.

Yeni kurulan devletin rejim değişikliğine uğraması, devletin artık tek bir aile veya kişi tarafından değil de, halk tarafından seçilen kişilerce yönetilecek olması tüm yurttaki şaşkınlık, sevinç ve bir kesim tarafından da olumsuzlukla karşılandı. Ama alınan kararlar geri dönüşsüz ve uygulanması mutlak kararlardı. Anadolu yeni misyonuna uyum sağlamaya çalışırken oluşan duruma ülkenin çeşitli bölgelerinden çeşitli tepkiler gelmekteydi. Manisa şehri ama o zamanki adıyla Saruhan cumhuriyete meclise gönderdiği milletvekilleriyle çok önemli katkılarda bulunmuştur. Bu milletvekilleri devrimlerin öncüsü olan meclisin Saruhan temsilcileri idi. Bu şehrin vekilleri ülke adına bakanlık mertebesine kadar yükselmiş ve cumhuriyet adına yararlı işlerde bulunmuşlardır.

İleriki dönemlerde milletvekilliği de yapmış olan Nusret Köklü Cumhuriyetle ilgili anılarında şöyle bahseder. *“1933 yılında Cumhuriyetin onuncu yılı, şehirde ve okullarda büyük sevinç ve coşkuyla kutlandı. Bütün binalar ışıklandırılarak, bayraklar asıldı ve ana caddelerde yeşilliklerle süslü taklar kuruldu. Evlerimizde bayraklarla, yağ kandili gece yanan fenerlerle süsledik. Hükümet binası ile belediye arasındaki parkta her okul bando eşliğinde ayrı ayrı prova yaparak onuncu yıl marşını öğrendik. Bu arada okulları, askeri mahfel sinemasına götürerek bizlere orada ayrı ayrı günlerde “Çanakkale Geçilmez” ve “Bir Millet Uyanıyor” filmlerini gösterdiler. Türklüğümüzle onurlanarak, bayrağımızı ve askerlerimizi coşkuyla alkışladık... Benim yaşımda olanlar bilir, biz Cumhuriyet döneminde gözlerimizi açtık.”*⁷¹

⁷¹ Nusret Köklü, 8 Eylül İlkokulu ve Bahar Anıları, **Manisa Dergisi**, Kasım 1996, Sayı:12, s.46

Cumhuriyetin ilanının ve cumhuriyet devrimlerinin etkilerini yerel bazda inceleyebilmek için cumhuriyet bayramı kutlamalarından anlayabiliriz. Cumhuriyet bayramlarının sönük veya coşkulu kutlanması cumhuriyet değerlerine sahip çıkma bakımından en önemli bilgileri verecektir. 30 Ekim 1932 tarihli Anadolu gazetesinin haberine göre Manisa’da Cumhuriyet Bayramı kutlamaları şöyle anlatılır: “Cumhuriyet ilanının yıldönümü geçen senelere nispetle çok büyük tezahürat içinde tesis edilmektedir. Sabahtan hükümet konağı önünde binlerce yurttaş ve bu arada askerler, mektepliler ve sporcular toplanmıştı. Salihli Gürbüzler müzikası da Manisa’ya gelerek merasime iştirak etti. İlk ve orta mektep talebelerinden birer efendinin söylediği nutuklara vilayet makam namına Encümen baş katibi Ferit Bey tarafından mukabele edildi. Bundan sonra vali Fuat Beyefendi hükümet namına vuku bulan tebrikatı kabul etmiş ve bunu müteakip konut önünde büyük bir geçit resmi yapılmıştır. Geçit resminde intizam çok mükemmeldi. Bundan sonra yeni yapılan C.H. Fırkası binasının ve bundan sonra gene yeni yapılan istasyon binasının yeni açılma merasimleri yapılmıştır. Fırka binasının açılma merasimlerinden sonra firkanın idare heyeti reisi Kenan Bey ve istasyon binasının açılma merasiminde de Nafia vekili namına vali Fuat Bey birer nutuk söylemişlerdir. Bu akşam için fener alayları düzenlenmiştir. Bundan başka yeni fırka binasında 300 kişilik bir balo tertip edilmiştir. Halkımız sabahtan beri cumhuriyet yıldönümünü çok samimi ve candan kopan tezahüratlarla geçirmektedir. Sabahki telgrafımda gece yapılacağını yazdığım fener alayları çok muntazam olmuştur. Balo büyük bir intizam ve neşe içinde devam ediyor. Tertip edilen parasız piyangodan her davetliye muhtelif eşya isabet etmiş ve dağıtılan kotinyonlar ayrıca bir sürur tevhit eylemiştir. Balo devam ediyor ve sabahlara kadar devam edeceği anlaşılıyor.”⁷²

Halkevinin yayın organı olan Gediz dergisinde⁷³ Cumhuriyet Bayramı ve Cumhuriyetin Manisa’ya kazandırdıkları ile ilgili çeşitli yıllarda yazılmış makale ve yazılar bulunmaktadır. Derginin 7. Sayısında Mustafa Dümer’in “Cumhuriyet Bayramını Karşılarken” adlı yazısı Manisa’nın Cumhuriyete verdiği önemi ve Cumhuriyetle birlikte gelişen Manisa’yı anlatmaktadır. “Vatan Cumhuriyetin 14 üncü yıl dönümünü kutluyor... Gözümüzde ülkümüzün parlaklığı, göğsümüzde

⁷² Anadolu Gazetesi, 30 Teşrinievvel 1932, ss. 1-2

⁷³ Gediz Dergisi, 1937 yılında yayın hayatına başlayan Manisa Halkevi Dergisidir. Sayılarına göre Gediz Dergisi; Manisa Dergisi ya da Manisa Halkevi Dergisi olarak adlandırılmıştır.

Atatürk imanı, gönlümüzde 14 yılın zafer ve saadet heyecanı kanatlanmış uçuyoruz. Hele biz Manisalılar yıllardan beri umarsızlık yüzünden gaip ettiğimiz fırsatları bir yılın hafsalasına sığdıran inkılap enerjisinin eserlerini memleketimizde görerek sevinip coşuyoruz. Bu yıl bayramımız iki kat sevinçli geldi. Nesil sevinmeyelim, nasıl coşmayalım, artık bizimde koynumuzda büyük eserler yatıyor.”⁷⁴ Yazar, yazının devamında Cumhuriyet hükümetinin Manisa’ya kazanımları olan büyük bir memleket hastanesinin yapılmış olduğunu, bir kız enstitüsünün açılmış olduğunu, memleket kitap sarayının kurulma temelleri atılmış olduğunu, şehir kulübü, güzel bir sinema, bir otel ve gazino yapılmasının planlanmış olduğunu anlatıyor. Cumhuriyetin tüm yurttan benimsenmiş olduğunu, Cumhuriyet kazanımlarının ekonomik, sosyal, siyasi yönden Manisa’ya yansımalarını somut bir örneği olarak görebiliriz. Yapılan hizmetler Cumhuriyet ile kendini bulan, geliştiren, çağdaşlaştıran Manisa ilinin modernleşmesinin temel adımlarıydı.

Antik çağlardaki kuruluşundan bu yana her devlet için önemli bir yer teşkil etmiş, siyasetin ve ekonominin başkentlerinden biri olmuş olan Manisa Kurtuluş Savaşı zamanında Yunan saldırıları ile yanıp küle dönmüştür. Varlığını ve kimliğini tarihten alan bu şehrin yeniden yükselişi Cumhuriyetin yüksek iradesi sayesinde gerçekleşmiştir. 1937 yılında basılan Manisa Vilayeti Tarihi adlı kitapta “Manisa Vilayeti en büyük tarihi Atatürk Devri” adlı başlıkta şöyle bahseder. “*Yunanlıların yaktığı, yıktığı Manisa Atatürk devrinde yeniden kuruldu. Eskisi ile asla kıyas kabul etmez bir tarzda imar edildi.. bugünkü güzel, şirin, mamur yeni Manisa meydana geldi.*”⁷⁵

Cumhuriyet Hükümeti Manisa’ya her yönden gelişmesi için gerekli atılımları yapmış ve yapılan icraatların tesisi konusunda gerekli önlemleri almıştır. Kemal İrmak aynı adlı eserinde Cumhuriyet Yönetiminin Manisa’ya kazandırdığı ekonomik, sosyal, siyasal ve eğitimsel yenilikleri Manisa’nın Cumhuriyet idaresindeki ıslahat faaliyeti ve asayişini adlı başlıkta şöyle anlatmıştır. “*Manisa Cumhuriyet idaresine girdikten sonra büyük eserler kaydedildi. Şehir güvenliği düzenlendi, adli ve hukuki işlemler vatandaşların lehinde çalışmaya başladı, belediye işleri düzene girdi, halk ve çiftçinin sorunları dinlendi ve çözüme kavuşturuldu, şehir ve köy çocuklarının okuması ve bilgilenmesi amaçlı çalışmalar yapıldı, yollar yapıldı, iskan ve nüfus*

⁷⁴ Mustafa Dümer, **Gediz Dergisi**, 31/10/1937, sayı 7, Dereli Basımevi, Manisa, s. 16

⁷⁵ Kemal İrmak, **Manisa Vilayeti Tarihi**, Tecelli Basımevi, İstanbul, 1937, ss. 59-60

işlerinin muntazam olduğu gözlemlendi, tapu ve kadastro işlerinin hiçbir hakkın zayi olmasına meydan verilmeksizin yapıldığı belirtildi.”⁷⁶

Cumhuriyetin ilanının en parlak kutlamalarını cumhuriyetin 10. ve 15. Yıllarında görmekteyiz. Yerel bazda cumhuriyetin etkilerini araştırırken cumhuriyet bayramı kutlamaları ve cumhuriyetle ekonomik anlamda çağdaşlaşmış kentler karşımıza çıkar. Eğitim yönünden kalkınmış ve gelişmiş kentler yeni cumhuriyetin eseri idi. Bu dönemde çıkarılmış Cumhuriyetin 15. Yılında Manisa adlı kitap cumhuriyetin Manisa’ya getirdiği yenilikleri net bir şekilde anlatan bir eserdir. Bu eser halkevi çalışmalarını, gençlik ve spor çalışmalarını, mahalli idareleri, Manisa kültürünün cumhuriyetten önce ve bugününü, yapılan okulları, sağlık işlerini, bayındırlık işlerini, yapılan yol ve köprüleri, Manisa’da ekonomi ve ziraati, veteriner işlerini, köycülük hareketlerini ve geçmişteki ve o tarihteki Manisa arasındaki farkları ayrıntılarıyla ve fotoğraflarla anlatmaktadır.

Dünkü ve Bugünkü Manisa adlı başlıkta cumhuriyetle gelen on beş yıldan ve yaşam farkından şöyle bahseder. “ *Bugün Cumhuriyet Hükümeti ve onun her şeye renk ve can veren enerjisi Türkiye’nin diğer yerlerinde olduğu gibi; yaralı, yoksul, zavallı ve hasta Manisa’ya da şifa elini uzattı. Ve bugün Gediz’in tozlu ve harap tabanını bir cennete benzetti. Dün Ege semalarında uçuşan tozlar bugün Gediz tabanını süsleyen bağ bahçelerin tohumu oldu. Dün sokaklarda inleyen yavrular, bağırان analar bugün Gediz boylarına asrın icaplarına ve isteklerine uygun en güzel şehirleri birer tespih gibi geçirdiler. Dünkü harabenin tozları bugünkü Gediz şehirlerinin harcını, alın terlerimiz sularını, kemiklerimiz de taşlarını teşkil etti. Elbette ki tozu harç, teri su, kemiği taş olarak kullanan bu millet yaşar ve ilerler. Elbette ki binasına kendini yapı taşı olarak veren bu millet ölmez. Elbette ki binalarımız ve bahçelerimiz bizden birer parça olduğundan dünyanın en güzel şeyleridir ve olacaktır. Bunu en büyüğümüzden, en ufağımıza kadar inanımız vardır. Ve biz bu inananlardır ki çölleri bağlara, harabeleri kaşanelere kalbediyoruz. Manisalılar da içlerinden taşan bu inançla geceleri gündüze, saatleri dakikalara, kederleri neşeye çevirerek Manisa tarihinin hiçbir devrinde ulaşamadığı mükemmeliyete Cumhuriyetin kurucu ve koruyucu devresinde erdiler.”⁷⁷ Bu sözlerden anlaşılacağı üzere halk kurtuluş mücadelesindeki inancını kaybetmeyerek,*

⁷⁶ Irmak, a.g.e., s. 61

⁷⁷ **Cumhuriyetin 15. Yılında Manisa**, Kemal Matbaası, İstanbul, 1938, s.73

yeni kurulan Cumhuriyete de bütün gücüyle destek olmuş, şehrinin gelişimini ve kalkınmasını sağlamak üzere varını yoğunu ortaya koymuştur. Sadece halk değil dönemin Manisa İlbay Enstitünün temel atma törenindeki sözleriyle halkla aynı fikirde olup, Cumhuriyetin değerlerine sahip çıkılacağını şu sözlerle aktarır. “*Atanın hedefi yolunda yorulmadan, bıkmadan, durmadan, dinlemeden yürüyeceğiz, koşacağız. İşte Cumhuriyet ve onun büyük koruyucusu Atatürk’ün kendi oğullarından istedikleri budur. Yaşasın Cumhuriyet! Yaşasın Atatürk!*”⁷⁸

Cumhuriyetin 16. Yıl dönümü kutlamaları ve Manisa’daki yankıları Halkevinin yayın organı olan Gediz dergisinin 31. sayısına konu olmuş ve ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. Cemal Sezgin yazısında cumhuriyetin zorluklarla kazanıldığını, kolay kolay kaybedilmemesi gerektiğini, tüm bu sahip olduklarımızın Atatürk sayesinde var olduğunu, Cumhuriyetin bizler için son değil başlangıç olduğunu belirterek bayramı kutlamıştır.⁷⁹

Cumhuriyetin ilanı ve Manisa’ya etkileri belirtilen yazılı basın organları olan gazete, kitap, dergi ve broşürlerinden anlaşılacağı üzere hemen benimsenmiş ve Cumhuriyet ruhuna uygun bir şekilde yaşam tarzı geliştirilmiştir. Halk artık her konuda söz sahibi olabildiği gibi yetkili makamlar tarafından dikkate alınmaktan, sorunların çözümünden memnuniyetini var gücüyle yazarın da anlattığı gibi alın terini su, kemiğini taş yaparak göstermiştir. Kısacası Cumhuriyetin ilanı ve Cumhuriyet yönetimi yazılı basın organları incelendiğinde Manisa halkı tarafından kısa sürede benimsenmiştir.

2.3. HALİFELİĞİN KALDIRILMASI

Halifelik İslam dininde dini bir yetki olmaktan öte devlet başkanı olmak veya davranmak sıfatında idi. Bu özellikler dört halife döneminde hem dini hem de siyasi bir güç olarak etkin bir şekilde kullanıldı. Ancak dört halife döneminden sonra siyasi kargaşaların ortaya çıkmasıyla sadece dini bir makam olarak kalmıştı. Her ne kadar halifelik makamı siyasi yetkilerini elinde bulundurmuş gibi gözükse de bu yetkilerini dört halife döneminden sonra pek kullanamamıştır. Halifeliğin Yavuz Sultan Selim’e

⁷⁸ A.g.e., s.73

⁷⁹ Cemal Sezgin, *Gediz Dergisi Manisa Halkevi Dergisi*, 1/11/1939, sayı 31, Manisa Basımevi, Manisa, s. 1-2

geçmesi ile halifelik makamı Osmanlı sarayına giriş yapmıştır. Bu tarihten itibaren Osmanlı padişahları bu unvanı da kullanma yetkisine sahip olmuşlardır. Ancak Osmanlı Devleti siyasi ve askeri yönden en ihtişamlı dönemlerini yaşarken halifelik makamını kullanmaya gerek duymamışlardır. Osmanlı devleti siyasi ve askeri yönden zayıflayıp, topraklarından kayıp vermeye başlayınca himayesinde bulunan diğer bir güç olan halifelik makamını kullanmaya çalıştıysa da bundan bir güç elde edememiştir. I. Dünya Savaşı sırasında halifelik makamını kullanarak cihat ilan eden Osmanlı, bu girişiminden umduğu bulamamıştır. Bu olaydan da anlaşılacağı üzere halifelik işlevliğini ve önemini önemli ölçüde yitirmiştir.

Saltanatın kaldırılmasıyla birlikte seçilmiş halife olan Abdülmecit Efendi cumhuriyet rejimi için laiklik ve demokrasi bakımından tehdit oluşturuyordu. Nitekim çağdaş devlet ideolojileriyle örtüşmeyen bu yapının kaldırılması gerekiyordu. Saltanat taraftarlarını etrafında toplaması yönünden ve cumhuriyet rejimini sindiremeyenlerin buluşma noktası olan halifelik makamı rejim için sorun olarak algılanıyordu. Ayrıca halifenin devlet başkanı gibi davranması, diğer ülkelerin yetkililerini makamında bir devlet başkanı gibi ağırlaması devlet yönetimi açısından ikilik oluşturduğu gibi yabancı devletler için de yeni cumhuriyetin iç işlerine müdahale olanağı veriyordu. Tüm bu sebeplerle tarihimizin çıkan yasalarla dönüm noktası sayılan 3 Mart 1924 tarihinde Halifelik kaldırıldı ve hanedan üyeleri yurt dışına çıkarıldı. Hilafet makamı Osmanlı hanedanının elinde kalan tek siyasi ve dini yetkiydi. Bu makamın da sona erdirilmesiyle çağdaş, laik ve yeni bir rejim olan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilerlemesinde ikinci bir siyaset seçeneği ortadan kaldırılmış oldu.

Halifeliğin kaldırılışı tamamen merkezi otoriteyi ilgililen bir karar olması sebebiyle yerel bazdaki etkileri günün imkanları göz önüne alındığında net olarak anlayamamaktadır. Manisa şehri yeni cumhuriyetin devrimlerinden nasibini almıştır. Ancak Kurtuluş Savaşı'ndan çok çekmiş olan Manisa'nın yeni cumhuriyete ve devrimlere alışmasının çok zor olmadığı söylenebilir.

2.4. CHF, ÇOK PARTİLİ DEMOKRASIYE GEÇİŞ ÇALIŞMALARI VE MANİSA

Birinci Meclisin “Egemenlik kayıtsız şartsız Milletindir!” ilkesi ile açılışının ardından bu ilkenin gereği olarak ülkenin tüm yerinden seçilmiş milletvekilleri ülke yönetiminde söz sahibi oldu.

1. Dönem Saruhan (Manisa) Milletvekilleri⁸⁰

- Mahmut Celâl Bey (Bayar)
- Hüseyin Avni Bey (Zaimler)
- Mustafa Necati Bey (Uğural)
- Refik Şevket Bey (İnce)
- Reşat Bey (Kayalıoğlu)
- Reşit Bey
- Ömer Lütfi (Ünlü)
- İbrahim Süreyya Yiğit
- İsmail Hakkı Bey (Çallı)

Birinci dönem meclis milletvekilleri olağanüstü koşullarda göreve geldiklerinden dolayı olağanüstü yetkilere sahipti. Bu meclis ülkenin kurtuluşunu ve bağımsızlığını savunan kişilerden oluşuyordu. Ülkenin işgal durumdaki hali bu meclisin olağanüstü yetkilerle donanmasını gerektiriyordu. Yasama, yürütme ve yargı yetkileri tek elde toplanmıştı. Bu durum Mustafa Kemal’in arzuladığı bir demokrasi seçeneği olmasa da dönem şartları değerlendirildiğinde en iyi seçenek olarak öne çıkıyordu. Tüm bu olağanüstü koşullara ve savaş haline rağmen ulusal egemenliği temsil etme açısından büyük önem taşıyan meclis Türkiye’nin temellerinin bağımsızlıkla atılmasını destekleyici kararlar almıştır. Bu meclisin ilk üyelerinden olan o zamanki adı ile Saruhan adı ile anılan Manisa milletvekilleri Mustafa Necati ve Celal Bayar ülkenin geleceğinde çok kritik roller üstlenecekti. Birinci dönem meclisin öncelikli amacı ülkeyi düşmandan arındırmaktı. Mustafa Kemal Anadolu’da yaptığı kongrelerde manda ve himayenin Türk ulusuna layık

⁸⁰ TBMM Albümü 1920-2010, 1. Cilt 1920-1950, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No:1, Gökçe Ofset Matbaacılık Limitet Şirketi, ss. 54-55

olmadığını defalarca kere belirtmiştir. Mustafa Kemal, hem manda yanlıları hem de padişah yanlıları ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu tablo birinci meclisin vekil dağılımına da yansımıştır. Tüm Kuvay-ı Milliye güçlerini tek bir çatı altında toplayıp düzenli orduyu kurarak yurdun tüm kurtuluşunu amaçlayan bir Mustafa Kemal vardı. Ancak bölgesel bazda yurdun kurtuluşunu amaçlayan küçük birlikler oluşmuştu. Bu birlikler ilk etapta yararlı olmakla beraber sonrasında tüm ulusun değil kendi çıkarlarının peşine düşmüşlerdir. Saruhan milletvekili Çerkes Ethem'in abisi Çerkes Reşit yanlı tutumları nedeniyle meclisten uzaklaştırılmıştır. İlk meclis tüm bu engellere rağmen bağımsız devlet ülküsü yolunda kararlılıkla ilerlemiştir. Bu meclis karma yapısına ve her türlü güçlüğüğe rağmen hedefine ulaşmayı başarmış, vatani düşman elinden kurtarmayı başarmıştır.

2. Dönem Saruhan (Manisa) Milletvekilleri⁸¹

- Abidin Bey
- Hacı Ethem Bey (Büke)
- Kemal Bey (Gürol)
- Mehmet Sabri Bey (Toprak)
- Mustafa Fevzi Bey (Sarhan)
- Nafız Bey (Mehmet Nafız Dumlu)
- Reşat Bey (Kayalıoğlu)
- Dr. Saim Bey (Uzel)
- Vasıf Bey (Hüseyin Vasıf Çınar)
- Yaşar Bey (Mehmet Yaşar Özey)

İkinci dönem meclisi ülkenin kuruluşu ve rejimin değiştirilmesi açısından en önemli meclistir. Bu meclis monarşi rejimine son vermiş demokratik cumhuriyet anlayışını getirmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması ve Lozan görüşmelerinde masada kazanılan siyasi başarı, bu meclisin ülkenin geleceği için gerekli olan devrimleri gerçekleştirmesine yeterli faydayı sağlıyordu. Meclis en önemli kararını alarak rejim değişikliğine gidip cumhuriyeti ilan ederek ilk cumhurbaşkanını Mustafa Kemal olarak belirledi. İkinci meclisin en temel görevi çağdaş ve demokrat bir anayasa hazırlamaktı. Bu girişimler sonucunda 1924 anayasası yürürlüğe girdi. Bir

⁸¹ A.g.e., ss. 116-117

anayasa gelişmiş toplumların en temel dayanağıdır. Bazı eksikliklerine rağmen 1924 anayasası Türkiye Cumhuriyeti'nin laik, sosyal ve hukuk devleti olması yolunda en önemli yapı taşıdır. Birinci meclisi kurucu meclis olarak tanımlarsak; İkinci meclisi de yapıcı meclis olarak tanımlayabiliriz. İkinci meclis yepyeni ve modern bir Türkiye'nin inşasına girişmiştir. Yeni Cumhuriyetin anayasası benliğini yitirmiş kurumların ve kanunların yenileştirilmesini ve de günün özelliklerine uygun kurum ve yasaları oluşturmayı amaçlıyordu. Meclisin ilk işlerinden biri önemini kaybetmiş olan, hiçbir işlevi olmayan ancak ve ancak devlet yönetiminde ikiliğe sebep olan halifelik makamı kaldırıldı. Bir ülkenin gelişmişlik seviyesi gençlerine verdiği eğitim ile ölçüleceğinden dolayı eğitim kalitesinin çağdaş bir düzeye getirilmesi gerekiyordu. Bu sebeple 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat kanunu çıkarılarak eğitim ve öğretim tek çatı altında toplandı. Yeni Türkiye'de artık çağdaş eğitim veren kurumlar kurulacaktı. Bu yenilikleri yapan meclis çatısı altında tüm bu yeniliklere ve özellikle Mustafa Kemal'e karşı olan vekiller de vardı. Meclis bağımsızlık yolundaki homojen yapısını devrimlerle beraber farklı siyasal fikir çatışmalarının çıkmasına ev sahipliği yapıyordu. Başlangıçta kurtuluşu hedefleyen kadrolar, çağdaş ve kökten değişimci devrimler karşısında muhalefet seslerinin yükselmesine sebebiyet vermeye başlamıştı. Bu muhalefet sesleri devrin ilk muhalif partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasına olanak verdi. 17 Kasım 1924 yılında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ekonomi yöneliminin liberalizm olduğunu parti programında belirtmiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan istifa eden bazı milletvekilleri Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na katılmışlardır. Saruhan milletvekillerinden -ki daha sonraları İzmir Suikastı'ndan yargılanacaktır- Abidin Bey'de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na üye olan isimler arasında yer almaktadır.⁸² Ancak bu fırka tüm muhalif grupların toplandığı bir anti-devrimci fırka olmaktan öteye gidememiş, din ile ilgili düşüncelerin parti içinde konuşulmasıyla özellikle muhalefetin dini, siyasi gelişmelerin önüne koymuştur. Bu durum yeni kurulan cumhuriyetin, değişen ve gelişen dünya düzeni ekseninde yer bulmasına engel oluyordu. Nitekim bundan da daha tehlikeli olan bir durum, ülkenin birlik ve beraberliğinin gerek dini, gerekse siyasi açıdan dış kuvvetler tarafından parçalanmaya çalışılmasıydı. Ekonomik temellerle muhalefet olan bu fırkanın

⁸² A.g.e., s. 73.

kuruluşu savaşı kaybeden ve bu ülke toprakları üzerinde ekonomik ve siyasi çıkarı olan devletler için bulunmaz bir fırsattı. Bu amaçlar doğrultusunda çıkarılan Şeyh Sait İsyanı merkezi yönetime karşı oluşturulmuş isyancılar birliğidir. Dini ve etnik yönlerden kışkırtılan Kürtler Doğu illerinde ülkenin bütünlüğüne karşı isyan hareketi başlatmışlardır. Bu isyan hareketi savaş yorgunu devleti zora sokacak ve kısa sürede bastırılmasına engel olacaktı. Şubat 1925'te başlayan isyan ancak Nisan ayında bastırılabilmiştir. Bu olayların devamında gerekli yargılamalar yapılmış, ülke bağımsızlık ve bütünlüğüne kasteden kişiler yargılanarak gerekli cezalara çarptırılmışlardır. Sonuç olarak 5 Haziran 1925'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası da kapatılmıştır. Muhafif Saruhan milletvekili olan Abidin Bey sadece yapılan inkılâplara karşı olmakla kalmayıp Mustafa Kemal'in İzmir ziyareti sırasında bir suikast girişiminde görev almıştır. Bu ihaneti O'na pahalya mal olmuş ve bunun sonucunda cezasını yargılanarak hayatıyla ödemiştir.

3. Dönem Manisa Milletvekilleri⁸³

- Akif Bey (Öztürk)
- Bahri Bey (Saritepe)
- Kani Bey (Mehmet Kani Karaosmanoğlu)
- Kemal Bey (Gürol)
- Mehmet Sabri Bey (Toprak)
- Mithat Bey (Ahmet Mithat Kalabalık)
- Mustafa Fevzi Bey (Sarhan)
- Osman Bey (Erçin)
- Dr. Saim Bey (Uzel)
- Yaşar Bey (Mehmet Yaşar Özey)

Meclis yapısı itibari ile incelendiğinde kurulmuş olan ülkenin yapılandırıldığı, yenilik ve çağdaşlaşma yolunda büyük adımların kaydedildiği bir meclistir. Yurdun dört bir tarafının cehaletle savaşmaya ant içtiği Millet Mekteplerinin kurulduğu bir dönemde halkın okuma yazma seferberliğini net bir şekilde görürüz. İşgal ordularıyla savaştan ve mutlak başarıya eriştikten sonra

⁸³ A.g.e., ss. 162-163

cehaletle savaşmak ve ülkenin topyekün kalkınması amaçlanmıştı. Eğitimde büyük bir başarı örneği olan Millet Mektepleri ile yapılan tüm yenilik çalışmalarının halk adına olduğu ve halktan geldiği gerçeği gözler önüne serilmektedir. Planlandığı gibi çok kısa sürede pek çok kişinin okuma yazma öğrenmesi bakımından, hatta sadece okuma yazma ile kalmayıp bir kültürlenme çalışması olması dolayısıyla ile en büyük eğitim ataklarından biridir. Savaşlardan yorgun düşmüş, bir dünya görüşü kazanamamış halkın okuma yazma öğrenmesi ile devrimlerin korunması daha hızlı bir şekilde olmuştur. Yine bu meclis döneminde yapılan genel nüfus sayımları ile ülkenin tam anlamıyla fotoğrafı çekilmiştir. Varlıklar saptanmış, tüm eksiklikler gözler önüne serilmiştir. Yeni kurulmuş ve kalkınmaya çalışan genç Cumhuriyette eksikliklerin ve varlıkların tespiti aslında devrimlerin de yönünü gösteriyordu. 1927 yılı Nüfus sayımı ile genel nüfus, illerin nüfusu belirlenmiş olup sayısal veriler elde edilmiştir. Ancak bu veriler tek başına sayısal anlamda kalmayıp ülkenin her anlamda genel bir göstergesi niteliğindedir. Bu sayımdan önce yapılmış devrimlerin ilk sonuçları ve bu sayımdan sonra yapılacak olan devrimlerin temel ögesi olma konumunu taşır. Bu sayım sonuçlarına göre Manisa vilayet nüfusu olarak 372.558'dir, Manisa merkezinin nüfusu ise 28.635'tir.⁸⁴ 3. Meclis döneminde göze çarpan önemli olaylardan biri de Manisa ilini de yakından ilgilendiren Serbest Cumhuriyet Fırkasının kuruluşu ve Menemen Olayıdır. 1929 Dünya ekonomik bunalımının kuruluşunda etkili olduğu Serbest Cumhuriyet Fırkası Fethi Okyar tarafından 1930 yılında kurulmuştur. Özellikle Batı Anadolu kentlerinde etkinliğini artıran Serbest Cumhuriyet Fırkası, Manisa'da da il ve ilçelerinde teşkilatlanmıştır. Çok partili hayata geçiş partisi olması sebebiyle ve muhalefet partisi olması sebebiyle kendine sempati duyanlar da azımsanacak ölçüde değildir. Özellikle ülkenin 1929 ekonomik bunalımından etkilenmesi ve Manisa gibi kalkınması tarım temelli olan şehirlerde teşkilatlanması ve parti tanıtımının yapılması kısa sürede gerçekleşmiştir. Partinin teşkilatlanmasında Fethi Okyar'ın Batı Anadolu turu çok etkili olmuştur. 7 Eylül 1930 tarihinde İzmir'de yapılan mitinge Manisa, Kırkağaç, Kasaba (Turgutlu), Alaşehir, Kula gibi Manisa ilçelerinden de katılımlar olmuştur.⁸⁵

⁸⁴ Mevlüt Çelebi, **Atatürk ve Manisa**, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları:3, Emek Matbaacılık, Manisa, 2007, s.12

⁸⁵ Ömer Karakaş, Dönemin Yerel Basınına Göre Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Manisa Vilayeti'nde Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri, "**History Studies (International Journal of History)**, Volume 2/3 2010 (Kasım 2010), Samsun, s. 203

Fethi Bey 8 Eylül Manisa'nın kurtuluşu gününde ise Muhterem Manisalıları sözleriyle Manisalıları seslenmiştir. Bu konuşmasında en çarpıcı noktalar parti maksadının açıklandığı ve ekonomiyi eleştiren noktalardır. Fethi Okyar parti kuruluş amacını “*Maksadımız Cumhuriyetin Türk Milletine temin ettiği siyaset ve hürriyet haklarından istifade ederek milletin yükselmesine çalışmaktan ibarettir.*”⁸⁶ sözleriyle açıklar. Bu konuşma metninde Fethi Bey'in Serbest Cumhuriyet Fırkası ile en çok ekonomik politikayı eleştirdiği söylenebilir. Fırka olarak Liman inhisarını ele alarak yolsuzluklardan bahsedip, bu yolsuzluklara tahammül edilemeyeceği ve ticaretin, sanayinin serbestisini istediklerini dile getirmişlerdir. Ayrıca tarım şehri olan Manisa için tarımsal destekli kredilerden bahsetmiştir. Böylelikle Serbest Cumhuriyet Fırkası Manisa ve kazalarında üye toplamaya başlamıştır. Ancak olaylı bir şekilde sonuçlanan 1930 belediye seçimlerinden umduğunu alamayan Fethi Okyar partisinde bir gelecek görememiş ve bazı cumhuriyet karşıtlarının da partinin asıl iyi niyetli amacını saptırabileceğinden dolayı kasım ayında partisini lağvetmiştir. Manisa penceresinden bakıldığında 1930'lu yılların sonlarına doğru bir önemli hadise daha cereyan etmektedir. Menemen Olayı... Rejim değişikliğine ve laik devlet düzenine çıkan karşı çıkan, saltanatın, halifeliğin kaldırılması işine gelmeyen kimseler tekke ve zaviyeler kapatılmasına karşın gizli gizli toplantılarına devam etmekteydiler. Bu toplantılarda hilafet yanlısı bir tutum sergileyerek devrimlere karşı bir duruş sergiliyorlardı. Yüzyıllar boyunca tek hanedan ile yönetilmekte olan devlet egemenliğin halkın egemenliğinin eline geçmesi bazı kesimlerin hoşuna gitmedi. Halkın vicdani yandan sömürülmesi ancak ve ancak din yolu ile olabilirdi. Manisa'da da bu tür faaliyetlere girişimler gösteren çalışmalar vardı. Nitekim 23 Aralık 1930 günü yaşananlar Manisa'daki bir tarikatın eseri denebilir. Manisa'dan kalkıp Menemen'e doğru hareket eden bir grup tarikat üyesi Menemen'de kendini mehdi olarak tanıtmaya başlar ve camiden aldıkları yeşil bayrağın altına toplanarak şeriat yanlısı konuşmalar yapar. Bunu olayları bastırmak üzere gelen genç zabıt Kubilay'da önce yaralanmış sonrasında ise hunharca başı kesilerek öldürülmüştür. Şehit Kubilay'ın başı gezdirilip laiklik karşıtı eylemleri devam ettirmek üzereyken birlik tarafından eylemcilerin öldürülmesiyle sona erdirilmiştir. Ayrıca bu olayla ilgisi olanlar yargılanmış ve cezalarını da almışlardır. Bu olay basit bir eylem gibi

⁸⁶ A.g.m., s.220

görünse de düzeni bozma, isyan çıkarma, dini sömürü, devrim karşıtlığı konularını içermesi sebebiyle başta Manisa ve yöre halkı bakımından, yankılarında ise tüm ülke bakımından çok önemlidir. Mustafa Kemal de bu olay karşısındaki duyduğu üzüntüyü belirtmiştir. Menemen’de meydana gelen bu üzücü olay karşısında Türk Ocağı Manisa Şubesi Başkanı Hulusi Bey cumhurbaşkanlığına üzüntülerini bildiren şu telgrafi göndermiştir.

“ *Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri’ne*

Türk inkılabına karşı Menemen’de alçakça çıkarılan hadise karşısında derin nefret duygularıyla mütehassıs ve aynı zamanda bu alçakların Manisa’dan çıkmış olmaları itibarıyla çık mahzun olan Manisa’nın imanlı, şuurlu gençliği Türk Milletini hamle hamle mesut bir istikbale götüren büyük Gazi’sinin hayat yollarının sonuna kadar yanında olduğunu bir kere daha teyit ederler. Milliyetperver gençliğin bu çok samimi ve candan hissiyatını arz etmekle bahtiyarım efendim.

Manisa Türk Ocağı Reisi Hulusi”⁸⁷

4. Dönem Manisa Milletvekilleri⁸⁸

- Halil Nifli Bey (Halil Yaralı)
- Hikmet Bey (Yusuf Hikmet Bayur)
- Kani Bey (Mehmet Kani Karaosmanoğlu)
- Mehmet Sabri Bey (Toprak)
- Mustafa Fevzi Bey (Sarhan)
- Osman Bey (Erçin)
- Refik Şevket Bey (Mehmet Refik İnce)
- Dr. Saim Bey (Uzel)
- Tahir Bey (Mehmet Tahir Hitit)
- Turgut Bey (Mustafa Turgut Türkoğlu)
- Yakup Kadri Bey (Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

⁸⁷ **Milliyet**, 2 Kanun-i Sani 1931, s.6

⁸⁸ **TBMM Albümü 1920-2010**, ss. 215-216

Dördüncü dönem meclis 1931-1935 yılları arasında işler durumdadır. Bu yıllar artık devrimlerin yerleştiği, halkın demokratik, laik düzene alıştığı bir dönemdir. 1929 yıllarında yaşanan ekonomik bunalımın etkileri yavaş yavaş geride kalmış, ülkenin çağdaşlaşma yolunda büyük adımlar attığı, atılan adımların da yerleştiği bu dönemde Manisa Milletvekillerinden Yusuf Hikmet Bayur genel sekreterlik ve Milli Eğitim Bakanlığı görevlerini üstlenmiştir. Yusuf Hikmet Bayur Milli Eğitim Bakanlığını aldığı dönemde Üniversite Reformu yeni tamamlanmıştı, geliştirme ve yerleştirme görevlerini üstlendi. Ekonomik politikaların çok yoğun eleştirildiği büyük buhran ve sonrasında ekonomi politikalarında değişiklikler yaşanmaya başlandı. Dünya büyük buhran etkisinde çalkalanırken, Türkiye’de bundan büyük payını almıştı. Tarım devletinden sanayileşme yoluna başarılı adımlarla gidebilmek için özel sektörün atağa kalkması bekleniyordu. Ancak özel sektörde de yatırım yapacak güçlü bir sermaye bulunmuyordu. Bu sebeple devletçi bir ekonomi modeli uygulanmaya başlandı. Özellikle özel sermayenin yatırım yapmasını kolaylaştırıcı temel ekonomik faaliyetlerin devlet eliyle yapılması kalkınmayı ve sanayileşmeyi hızlandırdı. Devamında hazırlanan sanayi planlarıyla bu sanayileşme hızına ivme verildi. Kısacası ekonomi politikaları içinde 1932 yılını devletçi uygulamalara geçiş yılı, devamındaki yılları ise devletçiliğin rayına oturduğu yıllar olarak ifade edebiliriz.⁸⁹ Dördüncü meclis döneminde dış ilişkiler konusunda da başarılı işlere adım atılmıştır. Yavaş yavaş İkinci Dünya Savaşı’na yaklaşıldığı günlerde dış ilişkilerin başarılı bir politikayla yürütülmesi de incelenmesi gerekli bir konu olarak karşımıza çıkar. Türkiye’nin dış politikasındaki güçlü tutumu bağımsızlığını ve milletlerarası ilişkilerde söz sahibi olmasını perçinlemiştir. Türkiye bu dönemde Milletler Cemiyeti’ne üyelikle beraber barışçıl politikasını tüm dünyaya duyurabilmiştir. Ülke içi gelişmelerde de kadınlar açısından bu dönemde çok büyük bir atılım yaşanmıştır. 1930 yılında belediye seçimlerine girmeye hak kazanan kadınlara, 5 Aralık 1934’te milletvekili olma yolu da açılmıştır. 1935 yılında yapılan seçimlerde de ilk kez bu haklarını kullanan kadınlar 18 milletvekili ile parlamentoya adım atmışlardır.⁹⁰

⁸⁹ Korkut Boratav, **Türkiye Tarihi**, Cilt 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980, Cem Yayınevi, Ekim 2002, 7. Basım, s. 326

⁹⁰ Koçak ,**a.g.e.** , s. 154

5. Dönem Manisa Milletvekilleri⁹¹

- Hikmet Bayur (Yusuf Hikmet Bayur)
- Kazım Nami Duru (Mehmet Kazım Hami Duru)
- Osman Erçin
- Tahir Hitit (Mehmet Tahir Hitit)
- Refik Şevket İnce (Mehmet Refik İnce)
- Kani Karaosman (Mehmet Kani Karaosmanoğlu)
- Faik Kurdoğlu (Ahmet Faik Kurtoğlu)
- Kenan Orer (Yusuf Kenan Orer)
- Yaşar Özey (Mehmet Yaşar Özey)
- Sabri Toprak (Mehmet Sabri Toprak)
- Turgut Türkoğlu (Mustafa Turgut Türkoğlu)
- Saim Uzel

Beşinci meclis yasama döneminde Manisa şehri ülke içindeki önemini korumuş, çıkardığı milletvekilleri ile ülkenin gelişimine katkıda bulunmuştur. Daha önceki yasama dönemleri gibi Manisa şehri, çağdaşlaşma yolundaki ilerleyişine emin adımlarla devam etmiştir. Manisa, siyasi olaylardan, çıkardığı milletvekilleri ve il teşkilatının girişimleri sayesinde haberdar oluyordu. Şehir tüm cumhuriyet dönemi boyunca yeni kurulan cumhuriyetin siyasi olaylarından uzakta kalmamış, gerektiğinde tüm enerjisini ülke adına harcamıştır. Özellikle şehrin İzmir iline yakın olması ve Atatürk'ün bölgeye verdiği büyük önem cumhuriyet devrimlerinin Manisa'da kök salıp yerleşmesine de olanak sağlamıştır. Bu şehir cumhuriyet devrimlerini içine sindirmeye çalışan ve devrimlerin gelişmesi için çalışan bir yer olmuştur.

⁹¹ TBMM Albümü 1920-2010, ss. 277-278

3. DEVRİMLERİN MANİSA'YA EKONOMİK YANSIMALARI

Osmanlı'nın yükselme döneminde ekonomik hayatla birlikte yıldızı parlayan Manisa'da siyasi güç azaldıkça ekonomik dengelerde dalgalanmalar oldu. Siyasi gücün ekonomik gücü tetiklediği düşünülürken bu kaçınılmaz bir sonuç olacaktır. Osmanlı'nın şehzade eğitimine önemin azalması, şehzade sancağı olan Manisa'yı da etkilemiştir. Siyasi gücün yitirilmesi ekonomik gücün de yitirilmesine sebep olacaktır.

Osmanlı'nın son dönemlerinde hemen tüm Batı Anadolu'da olduğu gibi Manisa'da yabancı işletmeler fazlaydı. Osmanlı'dan yeni cumhuriyete kalan yoksulluk ile, üretim olmamasından dolayı da dışa bağımlılık olmuştu. Ticaret ve ekonomi hayatının tamamına yakını Rum ve Ermenilerin elinde olduğundan cumhuriyet döneminde yatırım yapabilecek sermaye Türklerin elinde bulunmuyordu. Milli Mücadele yıllarında Anadolu'da kullanılan para Osmanlı parasıydı. İstiklal Savaşı'nı T.B.M.M. hükümeti yürütüyordu. Ancak emisyonun yani para basımının anahtarı İstanbul rejimindeydi. T.B.M.M. savaş boyunca kendi adına para basmamıştır. Aynı paranın iki ayrı egemenlik alanında kullanıldığı durumlarda emisyonu kontrol altında tutan tarafın tartışılmaz bir avantajı vardır. Karşılıksız para basılmasıyla başlatılabilecek bir enflasyon, satın alma gücünün İstanbul yöresinde toplanmasını sağlayarak Kuvayı Milliye'nin finansmanını felce uğratabilirdi. Neyse ki bu tehlike gerçekleşmemiş ve İstiklal Savaşı enflasyonsuz gerçekleştirilmiştir.

İşgal döneminde Albay Çakalos'un verdiği bildiriye herkes işlerine aynen devam edecekti; ancak işgalin her yanıyla Manisa'nın tümünde hissedilmesiyle, yapılan kötü muameleler sonucunda halk akın akın buralardan kaçmaya başladı. Tüm bu yaşanan işgal acılarının yanında ekonomik bir canlılıktan bahsetmek söz konusu bile değildir. Üstelik kurtuluşa yaklaşılacak günlerde üç gün süren fakat oldukça büyük tahribat yaratan büyük yangında her şey yerle bir olmuş ve Manisa'da hemen hemen yanmayan hiçbir şey kalmamıştı. İktisadi durum yaşanan siyasi olayların gölgesinde gelişme gösterememektedir. Yangında zaten işler durumda az bulunan fabrikalar yakılmış, kuru üzüm çuvalları tahrip edilmişti. Bize yar olmayan diyar, Türklere de çabuk kalkınma sağlamasın, arkamızda gelişmeye müsait bir zemin hazırlamayalım mantığı ile Yunanlar iktisadi, tarihi, siyasi ne varsa her şeyi yakıp yıkmışlardı.

Geriye çağdaş medeniyetler seviyesine çıkmayı bekleyen bir ulusun yanmış bir kenti kalmıştı.

3.1. MANİSA’NIN İMARI

Cumhuriyet döneminde bir enkaz halinde yer alan Manisa’nın imarı söz konusu olmuştur. Yangını derinden yaşayan Batı Anadolu kentlerinden 1923-24 yıllarında planı yapılan ilk kentlerden biri de Manisa’dır⁹². Yanmış ve yanmamış bölümler ayrılarak şehrin tekrar inşası için gerekli önlemler alınmış ve bir plan oluşturulmuştur. Bu plan dahilinde Cumhuriyete yakışan ve Cumhuriyet gerekliliklerini yerine getirebilen bir Manisa oluşturma işi başlamıştır. Dönemin haritalarından da anlaşılacağı üzere “1936 yılına kadar Manisa’da Hükümet, Belediye, Halkevi, Şehir Kulübü, İstasyon Binası, Orta Okul, Yeni Memleket Hastanesi, Akıl Hastanesi, Borsa, Sinema, Necatibey, Gazi, Sekiz Eylül, İstiklal, İnönü, Sakarya okulları, Kitapsaray, Bağcılar, Ziraat, Osmanlı ve İş Bankaları, Hal Binası, Asri Kabristan, Elektrik Fabrikası gibi kamu yapılarının inşası tamamlanmıştır. Ayrıca Cumhuriyetin imar politikalarında çok önemli bir yere sahip olan Cumhuriyet Meydanı ve İstasyon Meydanı ile Ulu Park, Çamlık Parkı ve Çocuk Bahçesi gibi kamusal açık alan düzenlemelerinin yapımı da gerçekleştirilmiştir.”⁹³ Cumhuriyet ilanı ve devrimler tüm alanlarda olduğu gibi kentsel gelişim anlamında da varlığını hissettiriyor ve gelişime kol kanat geriyordu. Manisa şehrini küllerinden yeniden doğan Anka Kuşu Efsanesi ’ne benzetmek yanlış olmaz. Büyük Manisa yangınından sonra Manisa’daki evlerin, dükkanların, tarladaki ürünlerin tamamına yakını yanmıştı. Yeni Cumhuriyet’in ilk işi Türkiye’deki ve dolayısıyla Manisa’daki ekonomiyi güçlendirmektir. Ekonominin bir ülkenin kalkınmasının ve bağımsız olabilmesinin temel yapı taşı ve ön koşulu olması sebebiyle üzerindeki tartışmalar da artmıştır.

⁹² Sıdika Çetin,” Geç Osmanlı’dan Erken Cumhuriyet’e İç Batı Anadolu’da Kentsel Yapının Değişimi: Manisa, Afyon, Burdur ve Isparta Kentleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme(1)”, METU JFA , 2012/2, s.98

⁹³ A.g.m., s.99

3.2. İZMİR İKTİSAT KONGRESİ

Lozan görüşmelerinin kesildiği bir sırada 17 Şubat- 4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir İktisat Kongresi toplandı. Yeni Türk Devleti'nin ekonomik yapısını konuşmak ve geliştirmek üzere kararlar almak için toplanan bu kongre iktisadi açıdan büyük önem taşır. Daha devletin yönetim şekli bile belli olmadan, Lozan süreci tamamlanmadan yapılan kongre devletin hangi yolda yürüyeceğini göstermesi bakımından da önem arz eder. İzmir İktisat Kongresi ilan edilecek olan Cumhuriyet'in ve devrimlerin ayak sesleri gibi ön habercisi olmuştur.

Mustafa Kemal yurdu düşmandan temizledikten sonra halledilmesi gereken ilk işin ekonomi olduğunun bilincindeydi. Vakit kaybetmeden İzmir'de İktisat Kongresi'nin toplanmasına ön ayak oldu. Mustafa Kemal açılış konuşmasındaki sözleri ile her alanda kalkınmanın ekonomik yönden atılımlarla olacağına dikkat çekerek Türk ekonomisini güçlendirmenin yollarını aramıştır. Kapitülasyonların kaldırılması gerekliliğini, bu ülkenin tüm haklarının içinde yaşayan halkta olması gerekliliğini açık yüreklilikle belirtmiştir. Özellikle savaş ile ekonomi arasında farkı daha net belirten sözü, buradaki ekonomik kalkınmanın önemini bir kat daha vurgulamaktadır.

“Efendiler; Kılıç kullanan kol yorulur, fakat sapan kullanan kol her gün daha çok kuvvetlenir ve her gün toprağa daha çok sahip olur.”⁹⁴

Mustafa Kemal bu sözleriyle asıl savaşın kılıç ile değil, tarım ve ticaret yani ekonomik bağımsızlık ile kazanılacağını belirtmek istemiştir. Bu nedenle toplanan İzmir İktisat Kongresi yeni kurulacak olan devletin tam bağımsızlığının yol haritası niteliğindedir. Kongrede alınan kararlar emperyalist düşüncede olan devletleri çok şaşırtmıştı. Osmanlı'nın son zamanlarından beri bir savaş ve yıkım içinde olan ekonomi iflas etmiş ve hiçbir kaynağa sahip değildi. Yeni devletin bu ekonomik güçsüzlüğünü gören sömürgeci devletler savaş alanında kaybedilenlerin masa başında ekonomik atılımlarla kazanılabileceğini öngörüyorlardı. Her alanda tam bağımsızlık ilkesini benimseyen Mustafa Kemal, en büyük adımı kapitülasyonların kaldırılması sözleri ile atıyordu. Kapitülasyonların yeni Türk Devleti'nin egemenliğine bir pranga olduğunu düşünen Mustafa Kemal öncelikle bu pranganın

⁹⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 1-3, C 2, ss.103-117

atılması gerektiğine inanıyordu. Dönemin İktisat Vekili Mahmut Esat da konuşmasında ekonomiye vurgu yapıyor, dönem şartları içerisinde karma bir ekonomik sistem uygulanılmasını gerekli buluyordu.

Sivas ve Erzurum Kongrelerinde alınan karar gereği “devleti milletin azmi ve kararı kurtaracaktır” kararı uygulanmıştır. İzmir İktisat Kongresi, Mustafa Kemal’in aynı Sivas ve Erzurum Kongrelerinde olduğu gibi ekonomik kararların halkın bilgisine başvurularak alınmasını istemesi bakımından da ayrı bir önem teşkil eder. Bu da Atatürk’ün ulusalcı yapıya ne kadar önem verdiğinin göstergesi sayılabilir.

Kongreye bütün illerden çiftçi, sanayici, tüccar, esnaf ve işçi temsilcilerinden oluşan 1135 temsilci katıldı⁹⁵. Delegelerin yaptığı çalışmalar sonucunda Türkiye’nin ekonomik kalkınmasının temellerinin atıldığı Misak-i İktisad-i Esasları belirlenmiştir. “Her kesimden insanın sorunlarının ortaya konduğu ve çözüm yollarının arandığı bu kongrede alınan kararlarda ülkenin siyasi bağımsızlığının iktisadi bağımsızlıkla güçlendirilmesi ve Türk girişimciliğinin geliştirilmesi hedefliyordu.”⁹⁶ Yeni kurulan devletin ekonomisinin tartışıldığı kongre ilk olması bakımından da tarihimizde ayrı bir değer taşır.

İsmail Türk yazısında Misakı İktisadi’nin önemli maddelerini şöyle sıralamaktadır:

- “Aşar’ın lağvı,
- Temettü vergisinin, gelir vergisine tebdili,
- Reji idare ve usulünün ilgası,
- Hâmi gümrük tarifelerinin kabulü ve bu konuda dış müdahalelerin reddi,
- Bir ticaret ana bankasının kurulması,
- Kambiyo merkezleri, bilhassa nakit ve tahvilât borsalarının millileştirilmesi, büyük ticaret merkezlerinde esham ve tahvilât borsaları açılması,
- Kendi limanlarımızda kabotaj hakkımızın kullanılması,

⁹⁵ İsmail Türk, “Atatürk ve Türk Mali Sistemi”, Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye’nin Ekonomik Gelişmesi”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 513, Ankara, 1982, s. 8

⁹⁶ Ali Coşkun, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi”, Atatürkçü Düşünce Dergisi, Kasım 2003, Sayı:4, s. 73

- *Teşvik-i Sanayî Kanunu'nun günün ihtiyaçlarını karşılar hale getirilmesi, ve beş sene sonra 25 yıl süre ile uzatılması,*
- *Her sene sergiler açılması,*
- *Sanayi Bankasının tesisi,*
- *İş gününün sekiz saatten ibaret olması,*
- *Haftada bir gün işçilere istirahat müddeti verilmesi,*
- *İş başında sakatlanan işçilerin sermayedarlar ve müesseseler tarafından hayatlarının emniyet altına alınması,*
- *Sendika hakkının tanınması.*⁹⁷

Alınan kararlarla tam bağımsız ve milli bir ekonomi oluşturulması hedeflenmektedir. Bu amaç doğrultusunda öncelikle Lozan'dan istenilen sonuçlar alınmalıydı. Mustafa Kemal Misak-i İktisad-i ant ile masadaki devletlere göz dağı vermek ve Türk milletinin kararlılığını göstermek niyetindeydi. Yani Lozan görüşmelerinin kesildiği sırada yapılan bu kongre tarihsel boyutta tesadüfi yapılmış değildir. Bu kongrede alınan kararlar karma bir ekonomi politikasına işaret ediyordu. Yeni kurulmaya çalışılan Türk devleti ne emperyalist devletlerin kapitalist ekonomi politikasını, ne tam liberal bir ekonomi politikasını ne de komünist bir ekonomi politikasını benimsiyordu. Bu karma ekonomi bir ideolojiden çok tüm ulusun kurtuluşunun temelini oluşturma çabası idi. Ekonomi alanında özel girişimleri destekleme hedeflenmiş ancak tek çözüm yolu bununla sınırlı kalmamıştır. Gerek gördüğü yer, zaman ve alanda devlet ekonomiye yön verme yetkisini kullanacağını belirtmiştir. Bu girişim diğer devletlerin ilgi ve tepkisini aynı anda çekmeyi başarmıştır. Bu kongrede alınan kararlar, gösterilen hedefler ancak askeri, ekonomik ve diplomatik yönden çok güçlü bir devletin alabileceği kararlar olarak gözüküyordu. Dolayısıyla herhangi bir dış etkiye maruz kalmayı reddeden bir politika diğer söz sahibi ülkeleri şaşırtmış ve ürkütmüştür. Ancak bu kongre tek başına yeterli olmayacak ve tüm geçerliliğini tanıyacak bir anlaşmaya ihtiyaç duyacaktı. Kazanılan askeri zaferden sonra bu anlaşma çok da gecikmeyecekti.

⁹⁷ Türk, a.g.m., ss.9-10

3.3. LOZAN ANTLAŞMASI

Lozan'da Türk heyetini temsil görevi İsmet İnönü'de idi. İnönü Mustafa Kemal'den aldığı talimatlar çerçevesinde karşısında bulunan İngiliz, Fransız, İtalyan diplomatlara karşı taviz vermeme konusunda ısrarlıydı. Türk heyeti tüm İtilaf devletleri ile kapitülasyonlar konusunda ihtilaf durumuna düşmüş idi. Anlaşılmayan diğer konular ise İngiltere ile Musul ve Boğazlar, Fransa ile ayrıcalıklar ve azınlıklar, İtalya ile Kabotaj gibi konulardı.⁹⁸ Konferans görüşmelerinde en büyük tepkiyi İngiltere vermiştir. Çünkü Türk heyeti ile istekleri taban tabana zıtlık gösteriyordu. Bu konu ile ilgili İnönü hatıralarında Lord Curzon'un şu çarpıcı konuşmasını anlatır:⁹⁹

"Konferanstan bir neticeye varacağız. Ama memnun ayrılmayacağız. Hiçbir işte bizi memnun etmiyorsunuz. Hiçbir dediğimizi makul olduğuna, haklı olduğuna bakmaksızın kabul etmiyorsunuz. Hepsini reddediyorsunuz. En nihayet şu kanaate vardık ki, ne reddederseniz hepsini cebimize atıyoruz. Memleketiniz haraptır. İmar etmeyecek misiniz? Bunun için paraya ihtiyacınız olacaktır. Parayı nereden bulacaksınız? Para bugün dünyada bir bende var bir de bu yanımdakinde. Unutmayın, ne reddederseniz hepsi cebimdedir. Nereden para bulacaksınız, Fransızlardan mı?"

Ben evet dedim. Curzon sözlerine devam etti:

"Para kimsede yok. Ancak biz verebiliriz. Memnun olmazsak kimden alacaksınız? Harap bir memleketi nasıl kurtaracaksınız? İhtiyaç sebebiyle yarın para istemek için karşımıza gelip diz çöktüğünüz zaman, bugün reddettiklerinizi cebimizden birer birer çıkartıp size göstereceğiz."

Bu anıdan çıkabilecek en çarpıcı saptama Türkiye Devleti'nin harap bir halde olduğu ve kurtuluş çaresinin nakit paradan geçtiği, en önemlisi de sağlanması gereken bu paranın kontrolünün dönemin lideri İngiltere'de olduğudur. Bu sebeple Lord Curzon kendine güvenerek tehditkâr konuşmaktadır. Ancak yeni Türk Devleti'nin de güvendiği ileri görüşlü bir kurtarıcısı vardır.

⁹⁸ Temuçin Faik Ertan, **Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitapevi, Şubat 2012, Ankara, s. 152

⁹⁹ Okan H. Aktan, "Atatürk'ün Ekonomi Politikası: Ulusal Bağımsızlık ve Ekonomik Bağımsızlık", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı, s. 32

Yapılan çetin görüşmeler sonucunda Türkiye güçlü devletlere karşı istediklerinin pek çoğunu kazanmıştır. Ancak bunlardan en önemlisi 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile tüm dünya devletlerinin bağımsız Türk Devleti'ni resmen tanınmasıdır. Bu tanıyış Anadolu'da var olan Türk egemenliğini yok etme planı olan Sevr'in yok oluşunun tarihi belgesiydi. Kapitülasyonlar kaldırılarak, yeni Türk Devleti'nin ayağındaki prangalar çözülmüştür. Ekonomik anlamda kapitülasyonların kaldırılması, tam bağımsızlık yolunda ilerleyen genç Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığının başlangıcıydı. Bu kararlar Türkiye kendi ekonomisine yön verme hakkına kavuşmuş ve yabancı devletlerin ekonomik yaptırımlarından kurtulmuştur. Kendi gelirlerini kendi idare edebilecek bir konuma gelmiştir. Elbette büyük diplomasi başarısının yanında çözüme kavuşturulamayan sorunlar da vardı. Musul, Boğazlar ve Hatay. İlerleyen yıllarda Hatay ve Boğazlar Türkiye lehine sonuçlanmış, ancak Musul sorunu Milletler Cemiyeti kararı ve Şeyh Sait İsyanı sonucunda Türkiye aleyhinde sonuçlanmıştır.

3.4. MANİSA'DA EKONOMİK YAŞAM

Gelişen ekonomik ve siyasi olaylar Türkiye'nin hızlı bir şekilde ve emin adımlarla ilerlemekte olduğunu gösteriyordu. Kurtuluş Savaşı, İzmir İktisat Kongresi, Lozan Barış Antlaşması ve Cumhuriyetin ilanı yeni Türk Devleti'nin her alandaki yükselişinin göstergesiydi. Manisa şehri gerek güçlü tarım ekonomisi, gerekse İzmir ticaret limanına yakınlığı sayesinde Osmanlı Devleti'nin ekonomik yönde en güçlü vilayetlerinden biriydi. Dolayısıyla yeni cumhuriyetin ekonomi merkezlerinden birinin Manisa olması beklenebilirdi. Ancak Manisa'nın Milli Mücadele döneminde büyük zarar görmesi, işgal altında uzun yıllar kalması ekonomik alandaki atılımların beklenenden daha yavaş ilerlemesine sebeptir. Cumhuriyetin ilanı ile beraber tarım kenti mirası canlanmaya başlamıştır.

1923- 27 yılları arasındaki geçen zamana Manisa'daki ekonomik yaşama dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Bunun sebebi devletin ve Manisa'nın uzun yıllar süren savaşlardan yorgun ve fiziki anlamda harap çıkmasıdır. Özel girişimlerin desteklenmesi amaç edinilmiş olsa da sermaye azlığı Manisa sanayisinin gelişiminde

yeterli desteği sağlayamamıştır. Devlet bu eksiği devlet eliyle bankalar ve ekonomi kurumlarının oluşturulmasıyla gidermeye çalışmıştır. Devlet ilk etapta özel girişimciyi özendirme ve koruma yönünde adımlar atmıştır. 1924 yılında Türkiye İş Bankası'nın, 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası'nın, 1926 yılında İstatistik Genel Müdürlüğünün, 1926 yılında Kabotaj Kanunu'nun kabul, 1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun çıkarılması, 1928 yılında İktisat Vekaleti'nin kurulması, 1930 yılında Türkiye Merkez Bankası'nın kurulması, 1931 yılında I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın hazırlanması bu yönde atılan adımların başında gelir.¹⁰⁰

3.5. AŞAR VERĐİSİ

Tarım kenti olan Manisa'nın en çok etkilendiği konulardan biri de tüm ülkenin üretimini olumsuz yönde etkileyen Aşar Vergisi idi. Bu vergi ile köylü ürettiği ürünün yüzde onunu devlete vergi olarak vermekteydi. Bu da köylü üzerinde fazlaca bir yük oluşturuyordu. İzmir İktisat Kongresi'nde de Aşar Vergisi sorunu dile getirilmiş, olumsuzlukları ele alınmıştı. Ekonominin başta da tarımın gelişmesini amaçlayan Türkiye Cumhuriyeti, çiftçiye destek vermek ve teşvik etmek amacıyla 17 Şubat 1925 tarihine köylünün sırtına kambur olan Aşar Vergisi'ni tümüyle kaldırdı. Bu sayede köylüler rahatça tarım yapma olanağına sahip oldular. Yunanlar Manisa'dan geri çekilirken tüm şehri yakmakla kalmamış, ekilebilir tarım alanları, üzüm bağları, fabrika ve ürün depolarını da kullanılmaz hale getirmişti. Türkiye'nin en önemli tarım şehirlerinden biri olan Manisa çiftçisinin toparlanması zaman alacaktı. Zor durumdaki Manisa tarımına Aşar Vergisi ilaç gibi gelecekti. Aşar'ın Manisa'ya etkileri ile ilgili net sayısal veriler bulunmamaktadır. Ancak tüm Türkiye'yi etkileyen ve köylüyü temel alan bir kararın Manisa'nın tarımını da olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

3.6. TİCARET, SANAYİ ODALARI, BORSA VE KOOPERATİFÇİLİK

Tarım üretimini yapılması kadar düzenli satışının da yapılması ve iyi gelir elde edilmesi de gerekliydi. İzmir İktisat Kongresi'nde örgütlenme meseleleri de

¹⁰⁰ Erdiņ Karaköse, **Manisa'da Sanayileşme ve Sosyo Ekonomik Gelişme**, Şafak Basım, Manisa 2004, ss. 26-27

konusulmuş ve üreticiye yol göstermişti. Manisa Ticaret ve Zahir Borsası¹⁰¹ 1925 yılında kurularak tarım ürünlerinin düzenli alım ve satışı sağlanmaya çalışılmıştır. Borsaya dahil olup satışı öngörülen ürünler; “buğday, arpa, mısır, darı, bakla, susam, burçak, çavdar, nohut, mercimek, fasulye, börülce, melez, yulaf, haşhaş, pamuk kozası, çiyitli pamuk, afyon, zeytinyağı, un, kepek, kuru çekirdeksiz, razakı, siyah üzümlelerdir.”¹⁰² Borsaya dahil olan ürünlerin borsa dışında alınıp satılması yasaklanmış ve kanunlarla ceza sistemi geliştirilmiştir¹⁰³. Manisa Borsası’nın kuruluşu Cumhuriyet ekonomisinin örgütlü, düzenli ve arz talep dengesine bağlı sistematik bir adımdır. Borsanın kuruluşuyla devlet kontrollü, özel sermaye tabanlı ekonominin temeli atılmıştır. 1937 yılında basılmış Kemal Irmak’ın kitabında borsanın yararları için “köylüye, çiftçiye faydalı oldu, köylü komisyoncuların elinden kurtuldu, borsa maddi ve manevi destek vererek köylü malını daha iyi ve faydalı bir şekilde sattı” olarak bahsetmektedir¹⁰⁴.

Tablo 1: 1925 Ve 1926 Yıllarına Ait Manisa Borsa’sında Buğday Ve Arpa Fiyatları¹⁰⁵

Yıl	Buğday			Arpa		
	Miktar (Kıyye ¹⁰⁶)	Kıymeti (Lira)	Bir kıyyenin ortalama fiyatı (Kuruş)	Miktar (Kıyye)	Kıymeti (Lira)	Bir kıyyenin ortalama fiyatı (Kuruş)
1925	1.003.410	157.033	15.65	570.360	44.488	7.80
1926	2.539.710	362.543	14.375	1.221.360	96.792	7.92

1927 yılı tarım sonuçlarına bakıldığında Manisa’nın tam bir tarım kenti olduğu söylenebilir. Sayım sonuçları değerlendirildiğinde tahıl üretiminde dikkat çeken noktalar; arpa üretiminde birinci, buğday üretiminde üçüncü, darı üretiminde

¹⁰¹ Manisa 2000, s. 307

¹⁰² Vilayet Hususi İdaresi, T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Tabii, Coğrafi, Tarihi, İdari, İktisadi, İctimai Malumatı Cami Mecmuadır, İzmir, 1932, s. 116

¹⁰³ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 117

¹⁰⁴ Irmak, a.g.e., s. 63

¹⁰⁵ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s.128-130

¹⁰⁶ Kıyye 1282 gr’a denk gelmektedir.

ise altıncı olduğudur¹⁰⁷. Cenap Refik Orkon Manisa Coğrafyası adlı kitabında Manisa ilinin arpa tarımı için çok uygun bir yer olduğunu ve çok mahsul alındığını belirtmiştir.¹⁰⁸ Burada dikkati çeken tahıl üretimine fazlaca yer verilmesidir. Bunun sebebi olarak tahılların kıtlık görmüş Manisa'nın ekmek ihtiyacını karşılaması ve hayvancılıkla da uğraşan Manisa çiftçisinin hayvanlarının yem ihtiyacını karşılaması gösterilebilir.

Antik çağlardan, günümüze kadar gelen üzümün yeri Manisa için çok ayırdır. Manisa'daki bağcılık kültürü de çok eskilere dayanmaktadır. Cumhuriyet öncesi zamanlardan beri ihracatı yapılan ve önemli gelir kaynağı olan üzüm belli başlı ekonomik sıkıntılardan etkilenerek zaman zaman sarsıntıya uğramıştır. Üzüm üretimini sarsıntıya uğratan sebepler savaşlar ve özellikle floksera zararlısıdır. Floksera zararlısının çevre bağlara zarar vermesi ve bağlarda oluşturduğu hasar üzerine Horozköy'de 1924 yılında Amerikan Asma Fidanı yetiştiriciliği için bir istasyon kurulmuştur¹⁰⁹. Manisa 'da üzümculüğün yalnız Türkiye'de değil tüm dünya üzüm kalitesi üzerine çıkarılması hedeflenmiştir¹¹⁰ Yıllar içinde geliştirilerek üzümün verimi ve kalitesi artırılmaya çalışılmıştır.

27 Kasım 1917¹¹¹ yılında kurulan Manisa Bağcılar Bankası milli ekonomi oluşturma, çiftçiyi destekleme ve koruma amacıyla çalışmıştır. 1925 yılında kurulan Manisa Borsa'sının da üzüme yönelik çalışmaları olmuş ve üzüm üretimi istenilen seviyeye çıkarılmaya çalışılmıştır. *“Manisa Bağcılar Bankası'nın kurulmasına yol açan en önemli sebep, İzmir'de üzüm ticaretiyle uğraşan yerli ve yabancı tüccarların bir araya gelip sendikalaşarak üzüm fiyatlarını düşük tutmalarıdır.”*¹¹² Bu banka üreticilere kredi olanağı sağlamak, ürünlerini pazarlamak, üretim için gerekli araç ve gereçleri temin etmek konusunda çalışmayı amaçlamıştır. 1917 yılında şanssız bir dönemde kurulan banka önce 1. Dünya Savaşı, sonrasında işgallerden dolayı yeterli gelişim gösterememiştir. 2 şubesi¹¹³ bulunan banka 1922 yılında yaşanan yangından olumsuz yönde etkilenmiştir. Diriliş dönemini hemen her konudaki gelişiminin

¹⁰⁷ **Manisa 2000**, s. 306

¹⁰⁸ Cenap Refik Orkon, **Manisa Coğrafyası**, Manisa Halkevi yayınları:3, Resimli Ay Matbaası T.L. Şirketi, İstanbul, 1937, s.116

¹⁰⁹ **Manisa 2000**, s. 316

¹¹⁰ Irmak, **a.g.e.**, s.62

¹¹¹ Necdet Bilgi, “Manisa Bağcılar Bankası: Kuruluşu Ve Örgütlenme Süreci (1917-1927)” , **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXVIII / 1, 2013, s.106

¹¹² Bilgi, **a.g.m.**,s.108.

¹¹³ Merkezi Manisa'da olmak üzere İzmir ve Manisa'da iki şubesi vardır.

hissedildiği Cumhuriyetle beraber yaşamıştır. Banka çalışma alanını daha çok kredi verme olarak benimsemiştir. 1928 yılı verilerine göre banka 300. 000 Lira sermayesi ile sermaye büyüklüklerine göre sıralanan 31 banka arasında 14. sırada yer alıyordu.¹¹⁴

Manisa’da üretilen çekirdeksiz kuru üzüm diğer üzüm çeşitleri arasından sıyrılır. Dünyada kendi sınıfında birinci olan çekirdeksiz kuru üzümün çoğunluğu ihraç ediliyordu. 1928 yılı verilerine göre en çok ihracat Hollanda ve İngiltere’ye yapılıyordu.¹¹⁵ Ancak 1929 yılında patlak veren Dünya Ekonomik Bunalımı’ndan üzüm ihracatı olumsuz yönde etkilenmiştir.

Ürün fiyatları bir ülkenin ekonomisinin temel göstergelerinden biridir. Piyasadaki arz talep dengesi fiyatları oluşturur. Ancak fiyatlardaki değişiklikler sadece arz ve talebe bağlı olarak değişmez. Savaşlar, kuraklık, ekonomik krizler de fiyatları olumsuz yönde etkileyebilir.

Tablo 2: 1925-1927 Yılları Arasında Üzüm Fiyatları ¹¹⁶

YIL	925	926	927	928	929	930	931	932	933
FİYAT(KURUŞ)	9.49	9.66	7.41	7.30	0.27	1.12	2.33	6.50	7.26

Tablo incelendiğinde üzüm fiyatlarının yıllar içinde inişli çıkışlı bir yol izlediğini görebiliriz. Fiyatlardaki bu değişimler arz ve talep dengesinin ekonomik ve meteorolojik değişimlerle doğru orantılıdır. 1932-1933 yılları arasında kuru üzüm üretimi 29.000 ton, 1937-1938 yılları arasında 42.000 ton üretim yapılmıştır. 13.000 tonluk yükseliş tarımda gelişimin yukarı yönlü olduğunu gösterir.¹¹⁷

Cumhuriyetten önce de ekimi yapılan ancak cumhuriyetin ilanı ile değer kazanan ürünlerden biri de pamuktur. Pamuk tarımı ve endüstrisi en büyük gelişmeyi cumhuriyetin ilanı ile beraber göstermiştir. Cenap Refik Orkon kitabında İsmet İnönü’nün pamuk etüdü yaptığını ve Manisa’nın bilhassa pamuk için önemli bir

¹¹⁴ Bilgi, a.g.m., s.127

¹¹⁵ Manisa 2000, s.316

¹¹⁶ Manisa Ticaret ve Sanayi Odası, Cumhuriyette 10 Yıllık Yürüyüş, 29 Birinci Teşrin,933, İzmir, s.26

¹¹⁷ Cumhuriyetin 15. Yılında Manisa, s.153

bölge olduğunu söylediğini yazar¹¹⁸. Yine aynı kitapta bağıcılıktan çok kazandığı için bağa bağlanan çiftçinin zengin bir mahsule kavuşması ile sonsuz bir neşe ve zevk duyacağı belirtilmektedir¹¹⁹. Pamukta diğer tarım ürünleri gibi gittikçe gelişerek cumhuriyetin getirilerinden payını en iyi şekilde almıştır. Fabrikalar açılmış, tohum üretim çiftlikleri kurulmuş, yabancı ülkelere teknik elemanlar gönderilmiş¹²⁰ ve bu sayede pamuk tarımı ve kollarının gelişimi sağlanmıştır.

Tütün de cumhuriyetle birlikte daha yüksek bir ivme ile gelişme gösteren ürünlerdir. Hatta tütünle ilgili bir banka da kurulmuştur. Akhisarlı başta olmak üzere Egeli tütüncülerin bir araya gelerek haklarını savunmak için 7 Eylül 1924 tarihinde bizzat Mustafa Kemal'in imzasıyla kurdukları banka Akhisar Tütüncüler Bankası'dır¹²¹. Bankanın kurucuları arasında Cumhuriyet tarihimizin önemli simaları da göze çarpar; Celal Bayar, Mahmut Esat Bozkurt, Mustafa Necati, Şükrü Saraçoğlu, Şükrü Kaya, Abdülhalik Renda gibi 250 üye ile kurulmuştur¹²². Akhisar Tütün Bankası 1930'lara kadar Akhisar'da tek şube ile faaliyetlerini sürdürdü. Kırkağaç'a açmıştır. İzmir'e¹²³ ve muhtelif yerlere şubelerini açtı, 2002 yılına kadar faaliyetlerini sürdürdü.¹²⁴ Tütüncülükle ilgili sorunlar 17 Kasım 1927 yılında Akhisar'da yapılan Akhisar Tütün Kongresi ile hükümete iletmeye çalışılmıştır¹²⁵. Hükümet konuyla ilgili tüm yetkililerini kongreye yollayarak çözüm sürecine destek olmuştur. Bu durum, hükümetin halkın sorunlarıyla yakından ilgilendiğinin gerçekçi bir kanıtıdır.

Hayvancılık da Cumhuriyetin ilk yıllarında makineleşmenin yeterli düzeyde olmaması sebebiyle tarımda en gerekli öğelerden birini oluşturuyordu. 1927 sayımında Manisa'da her çiftçinin iki çift hayvanının olduğu belirtiliyor.¹²⁶

Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte Manisa'da tarım sektörü şehir ekonomisinin temelini oluşturduğu görülür. Aşar Vergisi'nin kaldırılması tarıma can vermiş, 1927 sayımında ise tarım ürünü çeşitliliği ve kalkınması için neler

¹¹⁸ Orkon, a.g.e., s.119

¹¹⁹ A.g.e., s.126

¹²⁰ Manisa 2000, s.311

¹²¹ Hamdi Doğan, "Cumhuriyet Döneminde Yerel Bankacılık: Akhisar Tütüncüler Bankası Örneği", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, IX/18, 2012, s.404

¹²² A.g.m., s.404

¹²³ 2 Şubat 1937 tarihinde İzmir'de şube açmıştır.

¹²⁴ A.g.m., s.405

¹²⁵ Manisa 2000, s. 310

¹²⁶ A.g.e., s.306

yapılabileceği gözler önüne serilmiştir. Devamında tarımda yeni aletler kullanılması, yerel bankaların kurulup, çiftçiye destek vermesi köylüyü memnun etmiştir. Tüm bu devrimlerle gelişmenin yanında Manisa'da tarım savaşlardan, buhranlardan ve kuraklıktan etkilenmiştir. Borsalar, kooperatifler kurularak olumsuz etkilerin en aza indirgenilmesi planlanmıştır. Kısacası tarım Cumhuriyetle birlikte toptan kalkınma sürecine hızlı bir geçiş yaşamıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Manisa ekonomisinin dayanağını tarım ve buna bağlı yan sektörler oluşturuyordu. Bu sektörlerin başında ise gıda ve dokuma geliyordu. Ancak bu tarihlerde tek bir alana yönelik çalışmak pek ekonomik değildi. Bu yüzden fabrika sahipleri genelde bir iki işi bir arada yapmayı uygun buluyordu. Örneğin buz ile un üretimi, zeytinyağı ile dokuma işi aynı fabrikada yapılabiliyordu.¹²⁷

Manisa üzüm, zeytin, tütün, pamuk üretiminde önde geliyordu. İzmir Limanı'na yakın oluşu Manisa'nın bir artısıydı. Tabii ulaşımın yeterli düzeyde gelişmemesi sadece ulaşımı değil ekonomiyi de olumsuz yönde etkiliyordu. Üretilen malların zamanında ve hasara uğramadan sevkiyatı pek mümkün olmuyordu. Milli mücadele zamanında neredeyse tamamı yanan Manisa çarşısı esnafı cumhuriyetin desteğiyle yaralarını sarmaya çalışıyordu. Manisa'da 1925 yılında yapılan bir salnameye(yıllık) göre üç adet otel, altı hırdavatçı, iki keresteci, altı manifaturacı olduğu belirtilir.¹²⁸ Ancak bu bilgilerin doğruluğunun kesinliği tam net değildir.

Manisa ekonomisi ile cumhuriyet döneminde ulaşılabilecek en geçerli veriler 1927 sanayi ve tarım sayımındadır denebilir. Bu yılda yapılan sayım cumhuriyet döneminde yapılan en ciddi ekonomik araştırma olması yönünden önemlidir. Bu sayımla genç Türkiye'nin fotoğrafı çekilmiştir. Ülkenin varlıkları belirlenmiş ve bu sayede ekonomik anlamdaki yol haritası belirlenebilmiştir. Ülke varlıkları belirlenirken, şehirlerin incelenmesi ile 1927 yılı Türkiye şehirlerinin karakteristik yapıları ve özellikleri de ortaya çıkmıştır. 1927 yılında yapılan bu sayım sadece rakamlara dökülmekle kalmamış bir tablo haline dönüştürülmüştür. Manisa şehrinin o tarihteki ekonomik portresini çizen tablo aşağıda verilmiştir.

¹²⁷ Karaköse, **a.g.e.**, s.27

¹²⁸ Türk Ticaret Salnamesi 1340-1341 Senesine Aid Nüsha, İktisadi Tedkikat, Neşriyat ve Muamelat Türk Anonim Şirketi, (yty), s. 501 'den akt. Nejdet Bilgi, **a.g.t.**, s.395

Tablo 3: 1927 Sayımına Göre Manisa'daki İşyeri Sayısı ¹²⁹

SEKTÖRLER	İŞ YERİ SAYISI	ÇALIŞAN SAYISI
Maden Çıkarma Sanayi	5	68
Tarıma Dayalı Sanayi	1012	2220
Dokuma Sanayi	220	889
Ağaç Ürünleri Sanayi	259	546
İnşaat Sanayi	133	613
Maden, Maden İşletmesi ve Makine Sanayi	456	886
Kağıt ve Basım sanayi	5	8
Kimya Sanayi	20	67
Karma Sanayi	2	14
Diğer Sanayi Dalları	10	27
TOPLAM	2122	5338

Tablodan da anlaşılacağı üzere Manisa'da en çok sanayi hareketliliği tarım ve tarıma bağlı olan kuruluşlardadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Manisa'da sanayi küçük işletmeler halinde görülmektedir. Sayılar tam olarak incelendiğinde işletmelerin küçüklüğü çalışan kişi sayılarından anlaşılmaktadır. Makineleşme 1927 yılına kadar istenen düzeyde olamamıştır. Sanayi daha çok el tezgahları ve gücü az olan motorlara sahip işletmelerden oluşmaktaydı. Sermayenin yeterli durumda olmaması ve Manisa şehrinin savaş ve işgal döneminde en büyük zararı görmesi nedeniyle hızlı olmayan ama olumlu yönde ilerleyen bir sanayinin olduğu gözlemlenebilir. Manisa'daki ticaretle uğraşan kişilerin ayrıntılı tablosu şöyledir.

¹²⁹ Cumhuriyetimizin 75. Yılında Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Manisa, T.C. Manisa Valiliği Yayınları, 1998, s.58

Tablo 4: 1927 Yılı Manisa’da Ticaretle Uğraşan Kişiler ¹³⁰

ECZACILAR	ADRESLERİ	DAKİK TÜCCARLARI	ADRESLERİ
Karataşlızade Müteveffa Nureddin Mahmudu Rifat	Uzun çarşı	Berberaki Ali Ağazade Haydar ve Şeriki Mustafa	Uzun Yol
Nebizade Şerif	Balık Pazarı	Hacı Fatinizade Mamduhları	Ot Pazarı
Ömer ve Şürekası	Boyahane Sokağı	Bakkal Hasan Efendi Mahdumu Mehmet Kadri	Karaköy Çarşusu
Sadeddin Ferid ve Şükerası	Kilim Han	Prizrenli Neciboğlu Muharrem	Eski Lonca Cıvarı
Çamlıcalı Mütekaid Rüstem	Balık Pazarı	Giridli Mustafa Oğlu Ramazan	Saraçhane Çarşısı
Belediye Eczahanesi	Uzun Çarşı	Zekeriya ve Hakkı	Ot Pazarı
OTELLER	ADRESLERİ	Kesriyeli Mahmud Oğlu Hasan	Yeni Han İttisalinde
Hacı Arif Efendi Mahdumu Salim ve Peynirci Mustafa	İstasyon Caddesi	Hacı Figanzade Ali Galib ve Mustafa Ragıb	Ot Pazarı
Yoğurtçuzade Biraderler Musa ve Halil	Şehidler Caddesi	Karaburunlu Hüseyin Oğlu Mehmed	Hükümet Cıvarı
Hancı Hasan Ali Mahdumu Ahmed Hamdi	İstasyon Caddesi	Osmaniyeli Mehmed Oğlu Osman Zihni	Boyahane Caddesi
ÜZÜM TÜCCARLARI	ADRESLERİ	Abdullah Oğlu Şakir	Karaköy Caddesi
İsak Oğlu Yaşova ve	Üzüm Çarşusu	Osmaniyeli Ali Ağa	Eski Loncada

¹³⁰ T.C. Malul Gaziler Ticaret Salnamesi 1927, İstanbul 1926, s.1237-1240, Hasan Hulki, Türkiye Salnamesi 1927, İstanbul (ty), s. 868-870 ‘den akt. Nejdet Bilgi, **a.g.t.**, ss.396-397

Şerikib Hayimoğlu Nesim		Mahdumu Hüseyin ve Biraderi İsmail	
Bozkırlı Hacı Ömeroğlu Mevlud	Zahire Loncasında	Priştineli Şakiroğlu Fettah	Ot Pazarı
Hacı Ahmetzade Muslih	Borsa Civarı	İsmet	Mağnisa Uzun Yol
Hacı Muslihzade Muammer	Kilim Han Sabunhane Sokağı	Nevrekoplu Mithat Biraderler İbrahim ve Kamil	Uzun Çarşu
Mehmedoğlu Geri bacak Hasan	Borsa Civarı	Bezaz Ahmed Efendi Mahdumu Uncu Mustafa Sabri	Hükümet Civarı
İsmail Efendioğlu Sabri	Muradiye Karyesi	Mahmudoğlu Hüseyin	Yeni Han
Sarı Bahor Navaro	Üzüm Çarşusu	Üsküblü Mustafaoglu Faik	Eski Lonca Civarı
Bosnalı Süleyman	Üzüm Çarşusu	Yanyalı İmamzade Emin	Uzun Çarşu
Helvacıade Ali Bey ve şeriki Hilmi	Uzun Çarşu	DİŞÇİLİK	ADRESLERİ
Deli Mollazade Mehmed	Saraçhanede	Müftizade Adil	İstanbul Caddesinde
Durmuş Ağa ve şeriki Halim	Çakıroğlu Hanı	ZAHİRE TÜCCARLARI	ADRESLERİ
Selim Sırrı	Çakıroğlu Hanı	İhsan Bahaeddin ve Cemil Şevki	Üzüm Pazarı
Şişeci Halid	Çakıroğlu Hanı	Demircilerzade Ziya Nuri	Ot Pazarı
Sadıkzade Doktor Muammer	Çakıroğlu Hanı	Durmuş Ağa ve Şerki Halim Ağa	Üzüm Pazarı
Giridli Kadri	Un Pazarı	Şumuil Necupa ve Şükerası	Üzüm Pazarı
Külahdaşzade Rıza	Üzüm Pazarı	İsmet Beyzade Hüseyin	Ot pazarı
Müftizade Kamil	Üzüm Pazarı	Yoğurtçuzade	Üzüm Pazarı

		Biraderler Musa	
Muytabzade Hasan	Üzüm Pazarı	Üsküplü Osman Oğlu Mustafa	Yeni Camii Cad.
Muytab Mehmed	Üzüm Pazarı	Hacı Hacı Mustafazade Ahmed	Lonca içinde
Yako Naum ve Avram Seterez	Üzüm Pazarı	Hacı Sadededdin Mahdumu Mehmed ve Şeriki Ahmed	Üzüm Pazarı
Yoğurtcu zade Biraderler Musa	Üzüm Pazarı	Selanikli Hüseyin Oğlu Mustafa	Lonca dahilinde
ALAT-I ZİRÂİYYE TÜCCARLARI	ADRESLERİ	LEVAZİM VE EDEVAT-I İNŞAİYYE	ADRESLERİ
Çelebizade Cevdet	Hükümet civarı	Han Oğlu Halil	Eski Lonca Cıvarı
Çelebizade Faruk Cevdet	Hükümet civarı	Ramazan Ef. Oğlu Mehmed Çavuş	Bal Pazarı
BAKKALİYE TÜCCARLARI	ADRESLERİ	Osman Bekirzade Çivici Murad Bey	Semerciler İçinde
Helvacızade Ali Bey ve Şeriki Hilmi	Uzun Çarşı	HAFFAFİYE TÜCCARLARI	ADRESLERİ
Şişeci Han ve biraderi Muammer	Uzun Çarşı	İmamoğlu Hafız Hüseyin Hilmi	Kavafhane
Tahirzade Nusret	Balık Pazarı	Çilzade Sabri	Kavafhane
Konyalı İsmail	Ot Pazarı	Debbağ Hacı Ahmedzade Halid	Kavafhane
Girdli Kadri	Ot Pazarı	Debbağ Hanifezade Hacı Mehmed	-
Müsellem Nazım Biraderler ve Şeriki Hüseyin	Uzun Çarşı	Sarac Hüseyin	Koca Çeşme Cıvarı
Haşımzade Tefik	Karaköy Çarşusu	Semercizade İbrahim	Kavafhane
TUHAFİYE TÜCCARLARI	ADRESLERİ	Ali Galib	Boyahane Caddesi

Aksekili Abdullah Oğlu Hüseyin Remzi	Uzun Çarşuda	Ömer Çavuş Mahdumu İbrahim	Boyahane Caddesi
Pazarlızade Mehmed Tevfik	Cumhuriyet Çarşusu	KERESTE TÜCCARLARI	ADRESLERİ
Hacı Mustafazade Osman Nuri	Cumhuriyet Çarşusu	Karataşlızade Ali	Ot Pazarı
Salih ve Şakir Biraderler	Koca Çeşme sokağı	Hacı Arif Efendi Mahdumu Mustafa Reşad	Semerciler İçinde
Karaköy Hatibi Hacı Ahmed	Karaköyde	Fındık Zade Biraderler	Üzüm Pazarı
Köprülü İbrahim Beyzade Ali Kemal	Kilim Han Caddesi	Kardıcalı Ahmed Efendizade Maksud	Namazgah İttisalinde
Moralı Ahmed Efendi Mahdumu Hasan	Karaköy'de	Muskanzade Mehmet	Hatuniye Cami Caddesi
Aksekili Abdullahoğlu İbrahim	Altun Pazarı	MANİFATURA TÜCCARLARI	ADRESLERİ
Mustafa Hikmet	Cumhuriyet Çarşısı	Eyübzade Mehmed Nusret	Kocaçeşme
Akhisarlı Damadı Hasan Fehmi	Uzun Çarşu "Şems- i Hakikat"	Buldanlızade Hafız Halil	Boyahane Caddesi
Aksekili Ahmed Efendizade Hafız Mehmed Hilmi	Boyahane Sokağı "Kanaat"	Çelebizade Arif	Cumhuriyet Çarşısı
Aksekili Ömer oğlu Hüseyin	Uzun Çarşu	Hacı İsmailzade Eyüb	Kocaçeşme Sokağı
Murat oğlu Talib Usta	Baharat Deposu Karşısında	Hanyalızade Ahmet Ferid	Cumhuriyet Çarşısı
Kireççizade Keçeci Hacı Hüseyin oğlu Halil	Cumhuriyet Çarşısı	Debbağ Musa Çavuş Mahdumu Mehmet Ali	Kocaçeşme Sokağı
Pazarlızade Hafız Süleyman	Boyahane Caddesi	Saraczade Biraderler	Cumhuriyet Caddesi
Hacı Tevfik oğlu	Altun Pazarı	Molla Ahmetzade	Cumhuriyet

Selahaddin		Osman	Caddesi
Halil oğlu Mustafa Hikmet	Cumhuriyet Çarşısı	Aksekili Kamil Efendizade Abdürrahim	Cumhuriyet Çarşısı
Receb Efendi oğlu Tahir Kenan	Kocaçeşme Sokağı	Kızzade Hasan Efendi ve Şürekası	Cumhuriyet Çarşısı
Hacı Mustafazade Osman Nuri	Cumhuriyet Çarşısı	Meskebcizade Hafız Cemal Bey	Cumhuriyet Çarşısı
DERİ TÛCCARLARI	ADRESLERİ	Kırçalı Hüseyin Hilmi	Kavafhane
Alaşehirli Ruşen Mustafa Mahdumları	Parhlar	Aksekili Eskici Mehmed Usta	Çobanisa Karyesinde
İmamoğlu Hafız Hüseyin Hilmi	Kavafhane	Avram oğlu Mişon Şekar	Kurşunlu Han
Hacı Osmanzade Hafız Halid	Boyahane	Boşnakzade Hafız Mustafa	Yirmi Metroluk Cadde
Debbağ Hanifezade Hacı Mehmed	Kavafhane	Pazarlızade Talat ve Ali	Cumhuriyet Çarşısı
Debbah Hacı Ahmetzade Halid	-----	Fındıkzade İbrahim	Boyahane Caddesi
Şamilzade Hüseyin Tahsin	Parhlar	Kassabzade Yusuf Efendi ve Şeriki Hacı Sadık	Boyahane Caddesi
Kulacoğlu Mehmed	Serabad Mahallesinde	Kanberzade Hasan ve Şürekası Ahmed Saki ve Davi Polidi	Cumhuriyet Caddesi
TÛCCAR VE KOMİSYONCULAR	ADRESLERİ	Mehmed oğlu Niyazi Efendi	Yeni Han Ağzında
Battalzade Habib ve Şeriki Konyalı Bayram	Sarachane Caddesi	Giridizade Mehmed Kamil	Yirmi Metroluk Caddede
Perşenbeli Ahmed oğlu İlyas ve Şeriki Hüseyin oğlu Bekir	Yeni Han Dahilinde	Müteveffa Hafız Ömer Efendi Oğlu Ahmed Şükrü	Kilim Han
Hafız Mehmed	Üzüm Çarşısı	Kesriyeli Cafer Ağa	Kilim Han

Mahdumu Peynirci Hüseyin Efendi		Mahdumu Mehmed	
Selanikli Mehmed Efendi oğlu İbrahim Edhem	Kurşunlu Han	Kuyumzade Hacı Hafız Hüseyin oğlu İbrahim Hakkı ve Şeriki Hasan	Cumhuriyet Caddesi
Şemoil Peñçuya ve Şerik İzmir’de Yako ve Liyazar Peñçuya	Uzunyol Sadık Fabrikası	Foçalı Hüseyin Hilmi	Kavafhanede
SİNEMACILAR	ADRESLERİ	Aksekili Şatırzade Hafız Mehmed	Altun Pazarı
Mühendis Hacı Mahdumu Tarık	Saray Mahallesi Altay Sineması	HIRDAVAT TÜCCARLARI	ADRESLERİ
ŞAPKA VE KASKETÇİLER	ADRESLERİ	Timur Çelebi İzmirlizade Biraderler	Uzun Çarşı
Said oğlu Kunduracı İzzet	Kocaçeşme Sokağı	Tatlıcızade Hacı Halil	Bal Pazarı
GAZOZCULAR	ADRESLERİ	HANCILIK	ADRESLERİ
Gazozcu İbrahim Edhem	Bedesten Civarı	Fenarlı Mehmed Ağazade Neşet	Kurşunlu Han
ZÜCCACİYE VE BOYA TACİRLERİ	ADRESLERİ	EDEVAT-I FENNİYE	ADRESLERİ
Timürcülü İzmirlizade Biraderler Nurullah ve Kemal	Uzun Çarşı	Halil Mahdumu Mehmed Ziyaeddin	Boyahane Sokağı
Hocazade Şişeci Necmeddin	Uzun Çarşı	DİKİŞ MAKİNELERİ	ADRESLERİ
Hacı Mustafa oğlu Pulcu Mehmed Ali	Boyahane Sokağı	Singer Dikiş Makineleri Manisa Şubesi	Boyahane Caddesi
Demirci Damadı Abdullah oğlu Şükrü	Kilim Han	EŞYAY-I MUHTELİFE	ADRESLERİ
ZEYTİNYAĞU	ADRESLERİ	Hacı Osman oğlu	Boyahane Sokağı

TACİRLERİ		Hafız Halid	
İzmirli Hasan	Çarşı Mahallesi	Liyarız oğlu Avram Şerzo ve Şeriki Yako Naum	Sadık Fabrikası

Sanayisel manada gelişmekte olan Manisa'nın 1930 yıllarına bakıldığında 6 adet şirket varlığı göze çarpmaktadır. Bunlar; 1924 yılında kurulan Akhisar Tütüncüler Bankası A.Ş., 1925 yılında kurulan Turgutlu Marsilya Tuğla-Kiremit Fabrikası A.Ş., 1926 yılında kurulan Demirci Tasarruf İplik Sanayi A.Ş. ve 3 tane de kolektif şirket¹³¹. Sanayi alanındaki gelişmeler bir ülke ekonomisinin bu alandaki bağımsızlığının önemli göstergelerinden biridir. Kendi ihtiyacı olan malları üretemeyen bir ülke ve ekonomisi dışa bağlı olmaya mahkumdur. Bu sebepten dolayı yeni devlet sanayi alanında da milli bir politika izleme görüşündeydi. Ülke varlık ve madenlerinin yabancıların elinde olması genç cumhuriyetin önündeki en büyük engeldi. Lozan Anlaşması ile kapitülasyonların kaldırılması ekonomik bağımsızlık yönünde ilk ve en önemli adımdır. Türkiye bu anlaşmadan aldığı kuvvetle ekonomik anlamdaki tüm gücünü tam bağımsızlık yönünde kullanmıştır.

3.7. TEŞVİK-İ SANAYİ KANUNU

Cumhuriyetin ilk yıllarında yerli malı kullanımını teşvik edilmiş olsa da istenen başarı tam olarak sağlanamamıştır. Ancak ülke sanayisinin bağımsızlaşma ve kalkınma yolundaki en büyük icraatı 28 Mayıs 1927 yılında yürürlüğe konan Teşvik-i Sanayi Kanunu'dur.¹³² Bu kanun özel girişimlerin sanayi alanına çekilmesi amaçlanıyordu. Bu amaçla özendirici birtakım yasalar çıkarılmıştı. Fabrikaların kurulması, hammaddeye ulaşım ve gümrük işlerinde yardımlar sağlanacağı bu kanunlardan bazılarıydı. Manisa'da Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanan şirket sayısı 46'dır¹³³. Bu işletmelerde toplamda 878 işçi çalışıyordu ve çalışılan en büyük

¹³¹ Manisa 2000, s. 383

¹³² Ertan, a.g.e., s.205

¹³³ Karaköse, a.g.e., s.29

alanı 241 işçi ile karma¹³⁴ fabrikalar oluşturuyordu¹³⁵. Takip eden yıllarda Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanan şirket sayısı giderek düşmüştür.

Geliştirilmiş en iyi sanayi tesisi 1934 yılında açılan Kula Mensucat Fabrikası'dır¹³⁶. Bu döneme bakıldığında Kula, Demirci, Gördes ilçelerinde halı ve pamuklu dokumanın geliştiği gözlemlenir. Cumhuriyetle beraber gelişen sanayinin dokuma işini genellikle kadınların işlediği ve bu sayede tarım dışında iş hayatına geçtikleri gözlenmektedir. Genellikle köylerde ve küçük yerleşim yerlerinde dokunulması bakımından o yörenin kadınlarının ekonomide söz sahibi olması anlamlıdır. Bu yörelerde elbette iş hayatına atılmış kadınlar vardır. Ancak köylerde ve küçük yerleşim yerlerinde kadınların ekonomide söz sahibi olması cumhuriyetin temel amaç ve ilkelerindedir.

Manisa'da destek veren Manisa Bağcılar Bankası ve Tütüncüler Bankası dışında bunlardan daha önce de açılan Ziraat Bankası da vardır. Ziraat Bankası üreticilere kredi vererek yardım etmeye çalışmıştır. Ayrıca banka üzüm alım satımı da yapmıştır. Bu bankalar dışında Manisa'da İş Bankası da 1932 yılında bir şube açarak faaliyete geçmiştir.

Cumhuriyet döneminde ülke ekonomisi çok zor bir durumdaydı. Ülkenin bu zor durumu Manisa'da Yunan işgali yüzünden daha çok hissediliyordu. Ancak çıkarılan Aşar Vergisi'nin kaldırılması, kapitülasyonların kaldırılması, Manisa'da özellikle tarım alanında kooperatif, tütün ve bağcılık üzerine bankaların kurulması, bir borsanın kurulması Manisa ekonomisinin yükselişe geçişinin temelini oluşturuyordu. Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun çıkarılması ve Manisa'daki şirketlerin bu kanundan yararlanması ile sanayi de istenilen verimi alamasa da yine de yükselişini sürdürüyordu. Buradan da anlaşılacağı üzere devrimler ile ekonomik hayat canlanmaya başlamış ve gelişmesini bugünlerden de hissettirecek şekilde göstermiştir. Kısacası Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni kurulan devlet her alanda yaptığı yeniliklerle Türkiye'yi kuşatmıştır. Yapılan bu kalkınma hareketinden Manisa'da payına düşeni almıştır. Özellikle tarım üzerine yoğunlaşmanın olduğu Manisa'da ekonomik hayatta tarım üzerine yapılan devrimler hayat bulmuştur.

¹³⁴ Karma Fabrikalar Zeytinyağı Un ve Çiçir Fabrikalarıdır

¹³⁵ Karaköse, a.g.e., s.29

¹³⁶ **Manisa 2000**, s.343

Tarımda gelişimin artması ile ekonomik hayat da gelişim göstermeye başlamıştır. Bankaların, borsaların kurulması bunlara güzel örneklerdendir.

4. DEVRİMLERİN MANİSA'YA EĞİTİM AÇISINDAN YANSIMALARI

4.1. CUMHURİYET ÖNCESİ EĞİTİM

Osmanlı Devleti'nde hakim olan eğitim sistemi genellikle dini konulara ağırlık verilerek yapılan eğitimdi. Osmanlı Devleti teknolojik açıdan gelişen ve modernleşen devletlerin gerisinde kalmıştı. Bu geri kalmanın başta eğitim konusunda olduğunu öngören Osmanlı yöneticileri eğitim alanında yeniliklere girişti. Bu şekilde eğitimin eksik yanları süreç içerisinde tespit edilerek Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde yenilikçi eğitim sistemlerini de uygulanmaya başlamıştır. Tanzimat'ın ilanı ile Batı temelli bir eğitim sistemine adım atılmaya başlanmış ve Batı'da uygulanan gelişmeleri takip eden okullar açılmaya çalışılmıştır. Eğitim kurumları ilk, orta, yüksek dereceli okullar olarak sınıflandırılmıştır. Ancak çok çeşitli okullardan mezun olunması ikiliğe de sebep olmuştur. II. Meşrutiyet Dönemi'nde de yeniliklere önem verilmiştir. Fakat ardından gelen uzun savaş yılları, işgaller, yangınlar ve ekonomik sıkıntılar tüm ülkeye olduğu gibi eğitim alanına da ket vurmuştur.

4.2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE EĞİTİM

Cumhuriyet'in ilanıyla filizlenen Genç Türkiye'de yollar devrimlerle aydınlatılıyordu. Halkın aydınlanan beyinlerle birlikte omuz omuza yürümesi gerekiyordu. Devrimlerin halkla bütünleşmesi ancak ve ancak eğitim sayesinde muvaffak olabilirdi. Evet devlet kurulabilirdi, rejim değiştirilebilirdi, modernleşme sağlanabilirdi. Fakat tüm bu yeniliklerin sahiplenilmesi ve kucaklanarak ileriye taşınması nasıl sağlanacaktı? Elbette ki halkın da eğitim sürecine ve devrimlere katılmasıyla...

Cumhuriyetle birlikte başlayan kültür ve eğitim reformlarına egemen olan politika, bütünsel kalkınma stratejisinden kaynaklanır. İnsan yetiştirme davası Kemalist Devrimin ayrılmaz bir parçasıdır.¹³⁷ İnsan yetiştirme davası eğitimidir ve okullarda olur. Bu sebeple modernleşme amacı güden Cumhuriyet'in ilk temel taşı eğitim olmalıydı.

¹³⁷ Murat Katoğlu, **Türkiye Tarihi**, Cilt 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980, Cem Yayınevi, Ekim 2002, 7. Basım, s. 492

23 Ocak 1923 günü Atatürk'ün Alaşehir'deki konuşmalarından eğitim öğretime ne kadar değer verip önemseydiği anlaşılmaktadır. *“Arkadaşlar! Bundan sonra pek mühim zaferlere kavuşacağız. Fakat bu zafer süngü zaferi değil, iktisat ve ilim ve irfan zaferleri olacaktır. Ordumuzun şimdiye kadar ihtisal ettiği muzafferiyetler memleketimizi halsihakikiye(Hakiki kurtuluş) sevkemiş sayılamaz. Bu zaferler ancak müstakbel zaferimiz için kıymetli bir zemin hazırlamıştır. Muzafferiyatı askeriyemize (Askeri başarılar) mağrur olmayalım. Yeni ilim ve iktisat zaferlerine hazırlanalım.”*¹³⁸

Atatürk'ün Manisa'ya ziyaretlerindeki eğitimin önemini vurgulayan konuşmasından bir diğeri de 26 Ocak 1923 günü Salihli'de gerçekleştirmiştir. *“Muhterem ahali; çok zulüm ve elem gördünüz. Fakat artık bunlardan ebediyen kurtuldunuz. O kara günler artık tekerrür edemez. Çünkü milletin intibah (uyanma) ve teyakkuzu (uyanıklık) pek büyüktür. Bundan sonra memleketimizi kati halasa isal (ulaştırma) için pek kuvvetli ve esası tedbirler ittihaz eylemek icabeder. Bu tedbirlerin en mühimi ve en birincisi ilim ve irfandır. İşte, şurada gördüğüm küçük mektepliler, ilim ve irfan ordularını teşkil edeceklerdir. Bu itibarla atıye emniyetle bakabiliriz.”*¹³⁹

Atatürk 'ün geleceğin çağdaş uygarlıklar seviyesine erişmiş mimarlar olarak gördüğü o dönemin küçüklerinden Şadiye Çetinkaya'nın hatıralarından şu sözler dökülür. *“ Zafer Sinema'sında Gazi Paşa ve yanındakilere Çiçekçi Kız Oyunu 'nu sergiledik. Oyun üç perdelikti. Birinci perde de çiçek satan bir kız vardı. Şarkı söyleyerek çiçek satıyordu:*

Çiçek alın hanımlar

Size layık buketler.

Ben öksüz bir çocuğum

Beni memnun bırakın...

Ben anne rolünü oynuyordum. Gazi Paşa'nın huzurunda bir oyunda oynamak olağan üstüydü. Bunun mutluluğu kadar heyecanı da vardı. Bu heyecanı çocuk kalbimle o an yaşadım. Gazi oyunu dikkatlice izliyordu. Oyundan etkilenmiş olacak

¹³⁸ Sadık Karaöz, **Atatürk Manisa'da**, Manisa Turizm Derneği Yayınları:5,Ekim 1983, Manisa, s. 33

¹³⁹ **A.g.e.**,s. 36

ki bizi alkışladı. Locasına davet etti. Gözleri pırıl pırıldı. Sanıyorum o anda Büyük Kurtarıcı bizlerde geleceğin aydın Türkiye'sini buldu."¹⁴⁰

Eğitimdeki değişimi, yenileşmeyi ve çağdaşlaşmayı, eğitimin dününü ve bugününü Manisa penceresinden karşılaştıran Rauf İnan Gediz dergisindeki makalesinden bir kesit şunları içerir. *"Dünün kitap yapraklarını ezberlemekten öteye geçemeyen öğrencisi, bugün yurt içinde cumhuriyet nizamının kalkınma, ilerilik davalarını sezmeye ve gütmeye ona gönüllü bir işçi ve bekçi olmaya, yarınlar için emeller beslemeye, yurt dışında dünya siyasetinde, iktisatında olup bitenleri anlamaya, kavramaya ve onlar karşısında yurdunun durumunu belli etmeye çalışıyor. Bugünün öğretmen vasfı da işte bunu yetiştirecek değerdedir. Bugünün bir ortaokul, hatta bir ilkokul öğrencisiyle her münevver bir arkadaş gibi konuşulabilir."*¹⁴¹

4.3. TEVHİD-İ TEDRİSAT KANUNU

Eğitimin tek çatı altında toplanması ve milli hedeflere ulaşmak için devrimler yapılması gerekliydi. Atatürk Şubat 1924'te Kırkağaç'tan geçerken bu konuya değinmiştir. *"Vaiz Hüseyin Hoca kağıttan okuduğu hitabesinde medreselerin imar ve ihyası için ricalarda bulunuyordu. Bu ricaya karşı Gazi, eğitim, öğretim işlerini yakında ele alacağız dedi"*¹⁴² Bu sözlerin üzerinden çok geçmeden Saruhan mebusu Vasıf (Çınar) ve beraberindeki milletvekilleriyle birlikte eğitim öğretimin birleştirilmesine yönelik bir tasarı hazırlamışlardır. 3 Mart 1924 tarihinde 430 numaralı kanun ile Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile öncelikli hedef eğitimde ikiliğin önüne geçmektir. Sadece ilmi ve sadece dini kurumlar ortaya iki farklı kültürle yetişmiş birey çıkarıyordu. Temel eğitimi almayıp farklı eğitim gören bireyler bir milletin hedefleri doğrultusunda beraber hareket etmekten çok uzaktı. Bu kanun ile birlikte eğitim ve öğretim tek çatı altında toplanmış, tüm bireylere aynı eğitimin verilmesi hedeflenmiştir. Bu kanun ile birlikte tüm eğitim kurumları Maarif Vekaleti'ne bağlanmıştır, medreseler kapatılmıştır,

¹⁴⁰ A.g.e., s. 56

¹⁴¹ Rauf İnan, Manisa Kültürü Cumhuriyetten Önce ve Bugün, **Gediz Dergisi**, 01/11/1938, sayı 19, s.8

¹⁴² Karaöz, a.g.e., s.60

yabancı okulların ders programları düzenlenmiştir. Bu kanunun maddeleri irdelendiğinde dini eğitim sisteminden ziyade laik, demokratik ve milli bir eğitim sistemi benimsenmiştir. Nihayet bu kanunla beraber iki yönlü, çift kültürlü birey yetiştirme sevdasından vazgeçilmiştir. Cumhuriyet temellerine sıkı bağla sarılmış çağdaş eğitim politikası bu devrimle gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Yeni yapılanma dönemini yaşayan Genç Türkiye'nin bu atılımla çağdaş bireyler yetiştirmesi eğitim sisteminin genel hatlarını çizmiştir. Türk Devleti savaşı birlik olarak kazanmıştı. Bunu bilen ve bir olmanın önemini ön gören Atatürk, her alanda birlikteliğin olmasını istiyordu. Milli bir eğitim sistemi benimsenmesiyle herkesin aynı eğitimi gördüğü eşitlikçi ve çağdaş eğitim görmesi hedefleniyordu.

Eşitlikçi ve çağdaş eğitimin temel gereksinimlerinden biri de kız erkek tüm bireylerin birlikte eğitim ve öğretime katılmasıdır. Bu bağlamda karma eğitime geçilmesi gerekliydi. 1924- 1925 öğretim yılında ilkokullarda, 1927-1928 öğretim yılında ortaokullarda ve 1928-1929 öğretim yılında liselerde karma eğitim (kız ve erkek) başladı.¹⁴³ Karma eğitimin kökeni eşitlikçi bir anlayıştan doğmuştur. Kız ve erkek öğrencileri ayrı kurumlarda eğitim sistemine dahil etmek yenilikçi Türk devriminin anlayışına uygun değildi. Osmanlı Devleti'nde kadını her alanda öteleyen ve hatta yok sayan anlayış hayatı sekteye uğratiyordu. Kadın erkek ayrımcılığı hiç bir alanda olamayacağı gibi eğitim alanında da olmazdı. Üstelik daha genç yaşlardan itibaren küçük beyinlere uygulanan bu ayırım hayatın şekillenmesine de yol açma hedefindeydi. Yaşamın küçük bir örneği olan okullarda da tüm bireyler aynı eğitim haklarına sahip olacak şekilde eğitime katılmalıydı. Karma eğitim sadece eğitim hayatını etkiliyormuş gibi görünse de aslında toplumsal ve sosyal yaşamın getirdiği bir gerekliliktir.

4.4. YENİ TÜRK HARFLERİ

1922 yılı kayıtlarına göre Saruhan Sancağında Türk okullarında 3700'ü şehir merkezinde, 4400'ü nahiye ve köylerde olmak üzere toplam 8100 öğrenci ve 256 öğretmen bulunuyordu.¹⁴⁴ Ancak Cumhuriyetin ilk yıllarında 900 civarı köyü

¹⁴³ Hakkı Uyar, **Cumhuriyet Dönemi'nde Manisa'da Eğitim (1923-1950)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1993,s. 7

¹⁴⁴ **Manisa 2007 Yıllığı**, s. 162

bulunan Manisa'nın büyük bölümünde okul yoktu. 1923 yılında Manisa köylerinin %11,2'sinde okul vardı.¹⁴⁵ Okul oranının azlığı okuma yazmayı etkilediği gibi Türkçe'ye fonetik açıdan uygun olmayan Arap alfabesi kullanımı da eklenince okuryazar oranı düşüyordu. İçinde sesli harfleri barındırmayan ve okurken kelimeyi genellikle tahmin etme yoluyla bulduran bir okuma yazma sistemi okuma oranını aşağıya çekiyordu. Üstelik bu sorun çok öncelerden beri yaşanmaya devam ettiği gibi dönem dönem bu soruna eğilimler de olmuştur. Osmanlı Devleti'nde bile yer yer latin alfabesiyle yazılmış levhalara rastlamaktayız.

Cumhuriyetin ilk yıllarında bu soruna çözüm bulunması gerektiği, artık arap alfabesiyle yazımın yetersiz olduğu gözlenmiştir. Bu sebeple Atatürk bu konuyla ilgili çalışmalar yapılmasını istemiş ve kısa sürede tamamlanmasını sağlamıştır. Latin alfabesi temelli yeni Türk alfabesini Sarayburnu'nda açıklarken sevincini ve heyecanını şu sözlerle anlatmıştır. *“Sevgili kardeşlerim, Huzurunuzla ne kadar bahtiyar olduğumu izah edemem. Duyduklarımı tek kelimelerle ifade edeceğim : Memnunum, mütehassisim mesudum.”*¹⁴⁶ Devrimin sebeplerini genel olarak şöyle vurgular. *“Arkadaşlar, Bizim ahenktar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulundurarak, anlaşılmıyan ve anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak, bunu anlamak mecburiyetindediniz. Anladığınızın asarına yakın zamanda bütün kâinat şahid olacaktır. Buna kat'iyetle eminim.(9-10 Ağustos 1928)”*¹⁴⁷ Kararlılıkla ve büyük bir cesaret örneği gösterilerek yapılan eğitim alanındaki en büyük devrim böylece tanıtılmış olur. 1 Kasım 1928 tarihinde yasalaşarak yürürlüğe girmiştir.

Bu kanun yürürlüğe girmeden önce Anadolu Gazetesi'nin 21 Ekim 1928 tarihli sayısında “Manisa ve Muğla Vilayetlerinde Yeni Harfler” başlıklı yazıda Manisa'da yeni harfler için kurslar açıldığını ve 225'i kadın olmak üzere 4608 kişinin bu kurslara katıldığını yazmaktadır.¹⁴⁸ Bu haberden de anlaşılacağı üzere halkın yeni harflere geçme isteği görülmektedir.

Yenilikçi Yazı Devrimi'nin Manisa iline etkilerini net biçimde görebilmek o günün okul, öğretmen ve öğrenci sayılarıyla mümkündür.

¹⁴⁵ Uyar, a.g.t., s.

¹⁴⁶ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 1-3, ss. 272-273

¹⁴⁷ A.g.e., s.273

¹⁴⁸ Anadolu Gazetesi, 21/10/1928, s.2

Tablo 5: Manisa İlinin Öğretim Yılları Üzerinden Okul, Öğretmen ve Öğrenci Durumu ¹⁴⁹

Öğretim Yılları	Okul		Öğretmen			Öğrenci		
	Yeri	Sayısı	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kız	Toplam
1927-1928	Şehirde	23	97	50	147	4098	2178	6276
	Köyde	110	134	15	149	4249	1675	5924
	Toplam	133	231	65	296	8347	3853	12200
1928-1929	Şehirde	34	121	57	178	4667	2557	7224
	Köyde	127	123	5	128	3695	1615	5330
	Toplam	161	244	62	306	8362	4172	12534
1929-1930	Şehirde	23	112	52	164	4151	2479	6630
	Köyde	130	131	7	138	3708	2056	5764
	Toplam	153	243	59	302	7859	4535	12394
1930-1931	Şehirde	24	124	71	195	4672	2724	7396
	Köyde	117	130	14	144	3966	2371	6337
	Toplam	141	254	85	339	8638	5095	13733
1931-1932	Şehirde	24	137	63	200	4927	3027	7954
	Köyde	118	149	13	162	4246	2609	6855
	Toplam	142	286	76	362	9173	5636	14809
1932-1933	Şehirde	24	115	83	198	5657	3326	8983
	Köyde	139	170	15	185	5609	3351	8960
	Toplam	163	285	98	383	11266	6677	17943
1933-1934	Şehirde	24	129	70	199	5868	3498	9366
	Köyde	137	172	12	184	5791	3127	8918
	Toplam	161	301	82	383	11659	6625	18284
1934-1935	Şehirde	25	128	70	198	6393	3758	10151
	Köyde	29	171	12	183	6180	3139	9319
	Toplam	54	299	82	381	12573	6897	19470
1935-1936	Şehirde	25	121	87	208	6677	3820	10497
	Köyde	134	181	17	198	6646	3502	10148
	Toplam	159	302	104	406	13323	7322	20645

¹⁴⁹ Manisa İl Yıllığı 1967, s. 158

1936-1937	Şehirde	26	117	98	215	6927	4065	10992
	Köyde	140	178	17	195	7097	3851	10948
	Toplam	166	295	115	410	14024	7916	21940
1937-1938	Şehirde	26	117	110	227	7535	4349	11884
	Köyde	148	200	30	230	7781	3995	11776
	Toplam	174	317	140	457	15316	8344	23660
1938-1939	Şehirde	25	99	116	245	7718	4527	12245
	Köyde	146	177	25	202	7631	3734	11365
	Toplam	171	276	141	417	15349	8261	23610
1939-1940	Şehirde	25	98	124	222	7716	4381	12097
	Köyde	140	189	28	217	11441	5507	16948
	Toplam	165	287	152	439	19157	9888	29045

Tabloyu incelediğimizde eğitimin temel taşları olan okul, öğretmen ve öğrenci sayılarında genellikle pozitif yönde bir artış olduğu gözlenmektedir. Okul bina sayısının yıllar içinde artış göstermesi tek başına eğitimin kalitesi için yeterli bir veri tabanı oluşturmasa da dönemin ekonomik zorlukları göz önünde bulundurulduğunda eğitime verilen önemin ve Manisa ilinde eğitim algısındaki yükselişin bir göstergesidir. Öncelikle okul sayısındaki artış ülke bütçesinden eğitime ayrılan payın arttığını gösterir. Ayrılan bu bütçe ile yapılan okulların çoğu kırsala yapılmıştır. 1927 yılında Manisa ilinde şehirde 23, köylerde 110 toplam 133 okul varken, 1939-1940 yılına gelindiğinde şehirde 25, köylerde ise 140 toplam 165 okul yapılmıştır. Bu bilgi nazarında yapılan 32 okulun 30 tanesinin kırsal bölgelere yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu oranla yapılan okulların yaklaşık olarak %94'ünün köylere yapılmış olduğu görülür. Bu yüzde tesadüfi bir sonuç değildir. Gerek Osmanlı, gerek genç Cumhuriyet'te bir şekilde şehir merkezlerinde eğitim olanakları bulunmaktaydı. Asıl zor olan iş eğitimin aydınlığını kırsal bölgelere, köylüye taşımaktı. Kırsal bölgelere yapılan bu okullar merkezden ve merkezin imkanlarından yoksun olan halka aydınlanma ışığını taşıyacaktı. Bir bölgeye okul yapmak tek başına yeterli değildir. Okulun yanı sıra bu işin öğrenci ve öğretmen ile desteklenmesi gerekiyordu. Öğretmen eğitim işini başlatıp yönlendirebilecek kişidir. İyi bir öğrenci ve Cumhuriyet çocuğu yetiştirmenin yolu öğretmenin sayısından ve

mesleki yeterliliğinden geçer. 1927 yılında 231 erkek, 65 kadın olmak üzere toplam 296 öğretmen bulunmaktayken, 1939-1940 yılına gelindiğinde 287 erkek, 152 kadın olmak üzere 439 öğretmen görev yapmıştır. Yaklaşık 13 yılda 143 öğretmen artmıştır ki bu da her yıl hemen hemen 11 yeni öğretmenin göreve başladığını gösterir. Erkek öğretmenlerin artış oranı yaklaşık %40'tır, bayan öğretmenlerin artış oranı ise yaklaşık %60'tır. Rakamlardaki bu artış kadınların sosyal hayata ve iş hayatına katılması için önemli bir basamak oluşturmuştur. Bu bağlamda Manisa ili çalışma hayatındaki kadınları inceleme açısından Türkiye'nin küçük bir penceresidir.

Manisa ilinde 1927 yılı verilerine göre şehirde 4098, köyde 4249 toplam 8347 erkek öğrenci vardır. Yine 1927 yılı verilerine göre şehirde 2178, köyde 1675 kız öğrenci vardır. Toplamda şehirde 6276, köyde 5924, toplamda 12200 öğrenci vardır. 1939-1940 yılı verilerine göre ise şehirde 7716, köyde 11441, toplamda 19157 erkek öğrenci vardır. Yine 1939-1940 verilerine göre şehirde 4381, köyde 5507, toplamda 9888 kız öğrenci vardır. Toplamda şehirde 12097, köyde 16948, toplamda 29045 öğrenci vardır. Bu verilere bakıldığında yaklaşık 13 yıl içinde 16845 öğrenci artışı gözlenmektedir. Yıl bazında bakıldığında ise her yıl yaklaşık olarak 1300 öğrenci artışı olmuştur. 1927 yılı Manisa ili nüfusu 374013, 1940 yılı nüfusu 455812¹⁵⁰ incelendiğinde öğrenci artışı yüksek bir seviyededir. Manisa köylerine yapılan okul binaları, köylerde görevlendirilen öğretmenler olması köylerdeki öğrenci sayısını doğal olarak artırmıştır. Bu artış küçümsenmeyecek kadar yüksek bir artıştır. Bu da genç Cumhuriyet'in kalkınma yönünün köylerden başlayıp gelişmesi gerektiğini gösteren olumlu bir sonucudur.

Sonuç olarak Manisa İli'nde eğitim Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren fiziksel yapının geliştirilmesine ve yeterli sayıda öğretmenin yetiştirilmesine çalışılarak geçmiştir. Yapılan çalışmalar da çeşitli zorluklarla karşılaşılsa da temel ilkelere ödün verilmemeye çalışılmıştır. Eğitime kat ve kat öğrencinin katıldığı görülmüştür. Manisa İli çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmadaki ilk yol olan eğitimin tüm sorumluluklarını üstüne almıştır.

Manisa halkı eğitim ile donatılmış bireylerin gelecek kuşaklara ve her alanda Manisa'ya yarar sağlayacağına inanmıştı. "*Mahalle okulunun, ulus okulu haline gelmesi, orijinal okullarının teessüs etmesi tedrisatın başlaması, medreselerin*

¹⁵⁰ Manisa il Yıllığı 1967, s. 105.

kaldırılması Darülfünunun zamanın son bilgilerine göre çevrilmesi asrın en cazip bir teşkilatı vücutte getirilmesi üzerine Manisa kültüründe rejimin esaslı ıslahat ve ilmi siyasete takibi başlamıştır.”¹⁵¹ Bu bilinç uyanıklığı Manisa’da eğitimi perçinlemiştir. Irmak rejim değişikliğinin eğitim ve kültüre katkısını şöyle ifade eder. “Manisa Cumhuriyet yüksek kültürünün mukadderatı sağlam ülkelerin prensipleriyle yeni bir hayat kaynağı başlamıştır. Bilginin, hayatın ahlakın san’atın derecesine taalluk eden kültürel işlerde pek ilmi hedeflere doğru yükselmeğe başlamış, gençlik ve seciye derhal aydınlanmıştır. Hayatın en büyük ve en hassas uzvu olan okullardaki yeni tedrisat gençlerin ruhu ve bünyesi üzerinde mühim rol oynamıştır. Bugün Manisa’nın kültürel hayatında orijinallik yaratan büyük rejimin varlıkları içerisinde Cumhuriyet ne ise; ilim ne ise; Manisa’daki okul hayatında Manisa tarihinde onun bilgi kaynağı olmuştur.”¹⁵²

1931 yılı Manisa şehir merkezinde 7 okul vardır. Bunlar; Gazi, Sakarya, İstiklal, İnönü, 8 Eylül, Necati Bey ve Ahmet Mithat Efendi İlkokullarıdır.¹⁵³ Manisa şehrinde 1936 yılındaki ilkokullara bakıldığında Murat Germen İlkokulu’nu da görürüz.¹⁵⁴

Manisa’da iki dönem belediye başkanlığı görevini yürütmüş olan M. Ertuğrul Dayıoğlu Bir Ömür Manisa adlı kitabında ilkokul yıllarını şöyle anlatır. “Necatibey İlkokulu genç Milli Eğitim bakanı Mustafa Necati Bey’in ilköğretim seferberliği içinde yapılmıştı. Tek katlı büyükçe bahçesi vardı. Her sınıfta 25-30 öğrencisi ile sadece beş sınıfı vardı. Yani her sınıfın ABC diye şubeleri yoktu. Birinci sınıf, ikinci sınıf, üçüncü sınıf diye beş sınıfı vardı. O zaman nüfus azdı. Türkiye nüfusu 14 milyon, Manisa nüfusu 15 bin kadardı.”¹⁵⁵

1927 doğumlu Nihal Yeğınobalı Cumhuriyet Çocuğu adlı anı kitabında kendi okuduğu Sakarya İlkokulu’ndan ve ablasının okuduğu Gazi İlkokulu’ndan şöyle bahseder. “Gazi İlkokulu eskiden Fransız rahibelerin işlettiği bir yetimhane olduğu için Yunan Yangını’ndan kurtulabilmiş büyük, göz dolduran, bir binaydı ama Yeni Mahalle’deki Sakarya İlkokulu! Küçük bir çocuğun elişi dersinde, renkli kağıtlardan

¹⁵¹ Irmak, a.g.e., s. 68

¹⁵² Irmak, a.g.e., s. 68

¹⁵³ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 105

¹⁵⁴ Irmak, a.g.e., s. 67

¹⁵⁵ M. Ertuğrul Dayıoğlu, **Bir Ömür Manisa**, Manisa’yı Mesir’i Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları, Manisa, Mayıs 2012, s.13

ya da boyayla yaptığı bir bina resmi kadar yalın ve alçakgönüllü. Nasılda severdim Sakarya İlkokulu'nu! Her sabah hayalimdeki o mermerli, oymalı masal köşküne gitmek için evden şen şakrak yola çıkar ve aynı coşkun neşeyle, gerçek okulun çıplak bahçe içerisindeki gösterişsiz, basit, hatta yoksul, bakımsız görünümlü binasına ulaşırdım. İki kat, bir bodrumla dümdüz dört duvardan ve kırmızı kiremitli bir çatıyla bacadan ibaret olan bu bina savaş öncesinin önemsiz resmi binalarından biri de olabilirdi. Yan duvarların önüne Yangın'dan sonra dut ağaçları dikilmişti. Okulun bayrağının rüzgarlı ve güneşli havalarda kırmızı bir yalaza dönüşerek çarpınmasının seyrine doyum olmazdı.”¹⁵⁶

H. Nusret Köklü ise Ömrümün Kısa Öyküsü Manisa adlı anı kitabında Sekiz Eylül İlkokulu yıllarından şöyle bahseder. “1931 yılında altı yaşında, kardeşim Adviye ile beraber Sekiz Eylül İlkokulu'nda öğrenime başladım. Sekiz Eylül İlkokulu ismini Manisa'nın kurtuluş gününden almıştı. Yangından kurtulmuş sıra evlerin arasında bodrum üzerine tek katlı bir bina idi. Buranın önünde ve arka tarafında asırlık servilerle dolu, bakımsız kırık taşlar ve otlarla kaplı, aralarından yollar geçen birbirinden geniş ulu mezarlıklar vardı. Ben ilkokula burada başladım. Daha önceki yıl yeni harflerle okuma ve yazma öğrenmek için millet okuluna devam eden annemle birlikte gittiğim okulu çok sevmiştim. O zamanlar okula mektep, öğrenciye talebe ve öğretmene de muallim deniyordu. Hafta tatili ise Cuma günü idi.”¹⁵⁷

4.5. MİLLET MEKTEPLERİ

Yeni Türk harfleri okullaşma oranını artırıyordu. Ancak okul çağını çoktan aşmış kişileri de bu yeniliğin içine almak gerekliydi. Bu sebeple 1929 yılı itibari ile Millet Mektepleri açılmıştır. Mustafa Kemal'in bizzat başında olarak “Başöğretmen” sıfatıyla yürüttüğü, dönemin Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati'nin her alanıyla sürekli ilgilendiği bir eğitim seferberliğinin adıdır Millet Mektepleri. Millet Mektepleri eğitimin sürdürülebilir olması sebebiyle çok önemlidir. Devrim ışıklarının sadece genç kuşaklara değil tüm halka ulaşması bakımından temel oluşturmaktadır. Kentsel bölgelerde 16-45, kırsal bölgelerde 12-45 yaşındaki kadın

¹⁵⁶ Nihal Yeğinoğlu, **Cumhuriyet Çocuğu**, Can Sanat Yayınları, İstanbul, Nisan 2010, ss.43-44

¹⁵⁷ H. Nusret Köklü (Yayına hazırlayan Nejdet Bilgi), **Ömrümün Kısa Öyküsü Manisa**, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları 4, Manisa, 2008, ss. 9-10

ve erkekler bu kurslara katılabilir ve okuma yazma sertifikasını alabilmişlerdir.¹⁵⁸ Böylelikle çok kısa sürelerde kadın erkek tüm halkın okuma yazma öğrenmesi sağlanacak ve ülkenin kültür politikasını şekillendirilecekti. Bu mekteplerde salt okuma yazma öğretilmemiş hayati bilgiler de verilerek halkın bilinçlendirilmesi amaçlanmıştır. Yeni Türk harflerinin kabulünün kolaylaştırılması ve bu değişime rahatlıkla ayak uydurulması Millet Mektepleri sayesinde olmuştur.

Yeni kurulan bir genç Cumhuriyette tüm yenilikler ancak aydın insanlarla çağdaş medeniyetler seviyesine çıkabilirdi. Ancak savaşımlardan yeni çıkmış, yanmış yakılmış olan genç cumhuriyette okuma yazma oranı çok düşüktü. Ülkenin tüm alanlarda kalkınması aydın ve ileri görüşlü halkla başarıya ulaşabilirdi. Aydın insan olmak demek sadece okuma yazma bilmek demek değildir. Devrimleri tüm benliği ile yansıtabilmek demektir. Bu sebeple Millet Mekteplerinde okuma yazmanın yanında çeşitli derslerde verilmiştir. “Okuma yazma, hesap ve ölçüler, sağlık bilgileri, yurt bilgisi.”¹⁵⁹ dersleri verilerek halkın bir birey olarak kendini yetiştirmesi sağlanmıştır. Millet Mekteplerinin açılmasıyla büyük bir okul haline gelen Türkiye’de, bu okulun başöğretmeni Gazi Mustafa Kemal Paşa, öğrencileri ise bütün halk olmuştur.¹⁶⁰

Millet mekteplerinde iki türlü eğitimi sağlayabilmek adına A ve B dershaneleri sistemi uygulanmıştır. A dershanelerinde okuma yazma öğretilip, B dershanelerinde çeşitli derslerle hayatını sürdürebilmesi için gerekli bilgiler öğretilmiştir. Kapsamlı olarak yürütülen eğitim seferberliğinde kentlere sabit mektepler kurulurken köyler de unutulmamış gezici mektepler kurulmuştu. Bu gezici mektepler dönemsel halde kurslarını vermekteydi. Cumhuriyet döneminin en yaygın eğitim kalkınma programı adıyla yapılan Millet Mektepleri adına yakışır bir şekilde tüm halkı kucaklayarak milletin mektebi olmuş, halka bir birey olma, ulus olma bilinci aşlamıştır.

Millet Mektepleri tüm yurttaki okuma yazma seferberliğini sırtlarken Manisa’da da etkinliğine başlamıştır. Çağdaşlaşmanın temelinde yatan okuma yazma

¹⁵⁸ Kadir Ulusoy, Bahattin Demirtaş, “Cumhuriyet’in ilk yıllarında iki önemli kültür politikası”, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, cilt 29, no:5, 2009, s. 1203

¹⁵⁹ A.g.e. , s. 1203

¹⁶⁰ Manisa Araştırmaları 1, Leyla Kaplan, “1928-1934 Okuma Yazma Seferberliği ve Manisa”, TC Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cilt 1, Manisa 2001, s.169

öğrenimi Millet Mektepleri sayesinde Manisa’da hızlı bir giriş yaptı. Faaliyetlerin etkisini ve yeterliliğini artırmak için şehrin değişik noktalarında Millet Mektepleri açıldı.

Tablo 6: Manisa İl Ve İlçe Merkezlerinde Açılan Millet Mektebi Dershane Sayıları ¹⁶¹

Manisa ili Şehirde	A Grubu		B Grubu		Toplam
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
1928-1929	75	39	49	19	182
1929-1930	84	39	31	14	168
1930-1931	55	39	26	14	134
1931-1932	58	26	35	8	127
1932-1933	16	6	7	-	29
1933-1934	-	-	-	-	-

Tabloya göre Millet Mektepleri Manisa il ve ilçe merkezlerinde A grubu erkekler bölümünde en çok sınıf 84 dershane ile 1929-1930 yılları arasındadır. A grubu kadınlar bölümünde ise 1928-1931 yılları arasında 3 yıl boyunca 39 dershane açılmıştır. B grubu erkekler bölümünde en çok sınıf 49 dershane ile 1928-1929 yılları arasında açılmıştır. B grubu kadınlar bölümünde en çok sınıf 19 dershane ile 1928-1929 yılları arasında açılmıştır. 1928-1933 yılları arasında Manisa il ve ilçe merkezlerinde 640 dershane açılmıştır. Tabloda açılan dershane sayılarına bakıldıkça ilk yıllarda artan hızla devam eden bir okuma yazma eğrisi görülmektedir. Manisa’da açılan dershane sayısı çeşitli ihtiyaç ve taleplere göre değişiklik göstermiştir. Okuma yazma sürecinin tek evre halinde gerçekleştirilmesi okuma yazma öğrenen okul çağında olan bireylerin tekrardan bu mekteplere ihtiyaç duymaması sebebiyle mektep sayılarında yıllara göre bir düşüş gözlenmektedir. Bu veriyi düşüş olarak yorumlamak çok da doğru bir sonuç değildir. Çünkü açılan her mektebe okuma yazma bilmeyen farklı bir bireyin katıldığını düşünecek olursak mekteplerin bireylere okuma yazma öğretme konusunda başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

¹⁶¹ A.g.e., s.170

Tablo 7: Manisa Köylerinde Açılan Millet Mektebi Dershane Sayısı ¹⁶²

Manisa Köylerinde	A Grubu		B Grubu		Toplam
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
1928-1929	123	36	22	-	181
1929-1930	124	32	19	1	176
1930-1931	108	15	27	2	152
1931-1932	106	18	30	1	155
1932-1933	63	6	6	1	76
1933-1934	-	-	-	-	-

Tabloya göre Millet Mektepleri Manisa köylerinde A grubu erkekler bölümünde en çok sınıf 124 dersane ile 1929-1930 yılları arasındadır. A grubu kadınlar bölümünde ise en çok sınıf 36 dersane ile 1928-1929 yılları arasındadır. B grubu erkekler bölümünde en çok sınıf 30 dersane ile 1931-1932 yılları arasındadır. B grubu kadınlar bölümünde ise en çok sınıf 2 dersane ile 1930-1931 yılları arasındadır. Manisa köylerindeki Millet Mektepleri dersane sayıları incelendiğinde B grubu kadınlar bölümündeki dersanelerinin yani okuma yazma devamındaki dersleri veren dersanelerinin sayısının azlığı göze çarpmaktadır. 1928-1933 yılları arasında açılan Manisa köylerindeki Millet Mektepleri dersane sayıları toplamı 740'tır. Manisa şehir merkezindeki açılan Millet Mektebi sayısının eklenmesiyle 1928-1933 yılları arasında Manisa ilinde açılan toplam dersane sayısı ise 1380'dir. Millet Mektepleri'nin okuma yazmaya katkısını net bir şekilde görebilmek için dersane sayısı kadar katılan kursiyer sayısı da önemlidir.

¹⁶² A.g.e., s. 170

Tablo 8: Manisa Şehir Merkezindeki Millet Mekteplerine Katılan Kursiyer Sayısı ¹⁶³

Manisa ili Şehirde	A Grubu		B Grubu		Toplam
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
1928-1929	2751	1283	2728	1056	7818
1929-1930	2201	1021	946	363	4537
1930-1931	1136	383	946	200	2665
1931-1932	1779	715	2444	235	5173
1932-1933	422	108	250	-	780
1933-1934	-	-	-	-	-
Toplam	8295	3510	7314	1854	20973

Tablo 9: Manisa Köylerinde Millet Mekteplerine Katılan Kursiyer Sayısı ¹⁶⁴

Manisa ili Köylerinde	A Grubu		B Grubu		Toplam
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
1928-1929	5096	1270	983	-	7349
1929-1930	4159	1036	680	37	5912
1930-1931	3317	422	933	37	4709
1931-1932	3773	724	1466	40	6003
1932-1933	1898	168	114	41	2221
1933-1934	-	-	-	-	-
Toplam	18243	3620	4176	155	26194

Tüm yurttta Millet mekteplerinin yanı sıra özel ders alarak okuma yazma öğrenenler de o günün şartları düşünüldüğünde azımsanmayacak ölçüdeydi. Manisa ilinde özel eğitim görerek başarılı olanlar da vardı.

¹⁶³ A.g.e., s.171

¹⁶⁴ A.g.e., s.171

Tablo 10: 1928-1934 Yılları Arasında Manisa Ve İlçeleri Merkezinde Özel Eğitim Görerek Başarılı Olan Kişi Sayısı ¹⁶⁵

Manisa ili Şehirde	Hariçte özel eğitim görenlerden başarılı olanlar				Toplam
	A Grubu		B Grubu		
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
1928-1929	195	-	1212	64	1471
1929-1930	8	-	17	1	26
1930-1931	-	-	-	-	-
1931-1932	-	-	-	-	-
1932-1933	71	-	32	-	103
1933-1934	18	1	4	-	23
Toplam	292	1	1265	65	1623

Tablo 11: 1928-1934 Yılları Arasında Manisa Köylerinde Özel Eğitim Görerek Başarılı Olan Kişi Sayısı ¹⁶⁶

Manisa ili Köylerde	Hariçte özel eğitim görenlerden başarılı olanlar				Toplam
	A Grubu		B Grubu		
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
1928-1933	-	-	-	-	-
1933-1934	2	1	-	-	3

1928-1934 yılları arasında Manisa il genelinde Millet mekteplerinde yaklaşık 50000 kişi eğitim görmüştür. Okuma yazma becerisini toplumun tamamına yaymak gibi temel bir hedefle yola çıkan Millet Mektepleri büyük bir istek ve destekle öğrenim hayatına başlamıştır. Manisa’da açılan Millet mekteplerine katılım ilk yıllarda ciddi sayılarda olsa da ilerleyen yıllarda sayı azalmıştır. Bu sayının azalmasında çeşitli sebepler vardır. Yeni kurulan Cumhuriyetin ekonomik bakımdan yeni yeni toparlanması ve bu toparlanma sırasında dünyada baş gösteren büyük ekonomik kriz ve dolayısıyla Türkiye’nin ekonomik krizden olumsuz etkilenerek ekonomik kaynaklarını sanayileşme ve tarım alanlarına yönlendirmesi ile Millet

¹⁶⁵ A.g.e., s.171

¹⁶⁶ A.g.e., s. 171

Mektepleri için oluşturulan yerel bütçelerde sıkıntılar meydana gelmiştir. Manisa şehri bir yandan işgal yıllarının ekonomik, sosyal, kültürel ve manevi acı ve çöküntülerini gidermeye çalışırken bir yandan da Millet mektepleri ile halk tabanında okuma yazma seferberliği başlatmıştır. 1928-1929 yıllarında başlayan ve sonra yerini Halkevi, Halkodalarına bırakan süreç içerisinde Manisa’da açılan Millet Mektepleri ve 50000’e yaklaşan kursiyer sayısı hiç de küçümsenecek bir olay değildir. Millet Mekteplerinin temel amacı harf devrimini halka ulaştırmak ve okur yazar oranını yükseltmektir. O tarihlerde Manisa’da yaşayan Nihal Yeğınobalı bir çocukluk anısında Millet Mekteplerinden şöyle bahseder: “Annemizle babaannemiz bütün öteki yetişkinler gibi Harf İnkılabı’ndan sonra Millet Mektebi’ne giderek yeni yazıyı okuyup yazmasını öğrenmişlerdi. Bu yeni yazının kolaylığı ve rahatlığı karşısında duydukları mutluluğu hala konuşuyorlardı, aralarında. Eski yazıyı yani Arap Elifba’sının harflerini söküncüye dek mahalle mektebinde geçirdikleri yıllarına yanıyorlardı. Gazete okumaya çok meraklı olan babaannemiz Sıdika şimdiki yazıları ayın mı kayın mı diye bocalamadan, su gibi okuyabildiğine inanamaz gibiydi ve okula böyle kolaylıklarla başlayıp böyle kolay tarafından okur yazar olduğumuz için bizi kıskandığını saklamıyordu.”¹⁶⁷

4.6. MANİSA HALKEVİ

Süreç içerisinde temel görevini makul seviyede yerine getiren Millet Mektepleri bayrağı Halkevi Okuma Odalarına ve Halkevlerine devretmiştir. 1927 yılında “Saruhan” adı “Manisa” olarak değiştirildikten altı yıl sonra, 24 Şubat 1933’te Manisa Halkevi açıldı.¹⁶⁸ Halkevleri çağdaş bireyler yetiştirme amacının ve kültürleşme çabalarının ortak ürünü olarak ortaya çıkmış bir oluşumdur. Halkevleri memleketi daha yakından tanımak, Türkiye’yi coğrafyasından psikolojisine, tarihi eserlerinden sıhhi vaziyetine kadar yeniden tanımak, devrimleri halkın ruhuna sindirmek, derli toplu teşkilatlı bir gençliğe malik olmak, genç istidat ve kıymetleri yetiştirmek, gençleri her bakımdan hayata hazırlayacak müesseseler kurmak

¹⁶⁷ Yeğınobalı, a.g.e.,s.33

¹⁶⁸ Hakkı Avan, **Niobe’nin Kentinden**, Manisa’yı ve Mesir’i Tanıtma Derneği Yayınları, Manisa, Nisan 2013, s.94

amacıyla teşkilatlandırılmıştır.¹⁶⁹ İsmet İnönü Halkevleri için şu açıklamayı yapmıştır: “*Cumhuriyet Halk Partisinin, halkevleri vasıtasıyla memleket içinde takip ettiği kültür politikası; bu vasıta ile ilmi ve fenni, güzel sanatları yaymak, bu memleketin siyaseti, iktisadiyatı hakkında en yeni, en doğru malumatı ortaya dökmektir.*”¹⁷⁰

Halkevleri Cumhuriyetin getirileriyle aynı paydada buluşan yapılar bütünüdür. Devrimci, cumhuriyetçi, laik, halkçı, ulusçudur. Bu prensipleri içinde barındıran ve faaliyetleriyle yeni kapılar açan yenilikçi bir teşkilatlanma örneği gösterir. Ülkenin içinde bulunduğu vaziyeti en yakından tanıma olanağı sunarak gelişmeyi gözler önüne seren, gençliğe bir anlamda ışık tutan yerel oluşumlardır. Ayrıca herkese kapılarını açması ile de halkın kurumu olduğunu bir kez daha vurgulanmıştır. Halkevleri her kesime hitap edebilmek, herkesin aradığını bulabilmesi amacıyla dokuz şubeye ayrılmıştır.¹⁷¹

1. Dil, Tarih ve Edebiyat
2. Ar
3. Temsil
4. Spor
5. Sosyal yardım
6. Halk dersaneleri ve kurslar
7. Kitapsaray ve yayın
8. Köycülük
9. Müze ve sergi

Halkevleri birden bire değil zaman içinde gelişmeler göstererek açıldı. Önce sayıları az olan halkevlerinin 1935 yılına gelindiğinde 103 şubesi, 55000 üyesi vardı. “*103 Halkevinin çatısı altında 2,100,000 den fazla yurttaş girmiş, evlerin ışık saçan ve kuvvet yapan çalışmalarından istifade etmiştir. Türk şehirlerinde ve kasabalarında yaşayan yurttaşların yekunu 2,380,000 dir. Demek oluyor ki; Halkevlerinin bulunduğu yerlerdeki nüfus yekunu kadar insan Halkevlerinde*

¹⁶⁹ 1935 Halkevleri 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?, Ankara, 1935 ,ss. 2-4

¹⁷⁰ 1935 Halkevleri, s.2

¹⁷¹ Anadolu Gazetesi, 21 Kanunisanı 1932, s. 5

yetiştirici veya yetişip aydınlanıcı ve istifade edici sıfatlarıyla Halkevleri çalışmalarına katılmıştır.”¹⁷²

Anadolu Gazetesi'nin 23 Şubat 1933 tarihli haberine göre “Halkevi için Manisa'da vasi bir salon ve on bir odadan olmak üzere geniş ve vilayet ihtiyacına cevap verecek mükemmel bir bina yapılmıştır. Binanın inşasında valimiz Fuat Bey'in azami muavenet ve fırka idare heyetinin gayretleri şükrana şayandır. Halkevinin açılma merasimi önümüzdeki Cuma günü (yarın) parlak bir programla yapılacaktır.”¹⁷³ 24 Şubat 1933'de Manisa Halkevi açılmış ve diğer ilçeler de onu takip etmiştir. 22 Şubat 1934'te Kula, 22 Şubat 1935'de Alaşehir, 23 Şubat 1936'da Turgutlu, Salihli ve Akhisar, 21 Şubat 1937'de Kırkağaç, 20 Şubat 1938'de de Demirci Halkevi hizmete girmiştir.¹⁷⁴ 19 Şubat 1939 tarihinde ise Gölarmara, Gördes, Muradiye, Sarıgöl, Soma ve Yayaköy Halkevleri de hizmete girerek 1933-1939 yılları arasında Manisa 14 Halkevi sayısına ulaşmıştır.¹⁷⁵

15 Mart 1933 tarihli Anadolu Gazetesinin haberine göre Halkevi için komite seçimleri yapılmıştır. Ancak 7 komite için seçim yapıldığını görüyoruz. “Komitelerin intihabına geçilmiştir. Köycülük şubesine Doktor Enver, Manisa eski mebusu Bahri, ziraat müdürü Ali, Ziraat Bankası müdürü Selahittin, Avukat Şem'i Beyler; İctimai Yardım şubesine Melek Hakkı Hanım, Tayyare Muhasebecisi Rıza, Baytar Recep, Osmanlı Bankası ikinci müdürü Nimet, Ahmet Lütfi Beyler; Dil, Edebiyat ve Tarih şubesine Nefise Alimcan Hanım, Avukat Ali Osman, Gemicioğlu Avni Beyler; Spor şubesine doktor Şevket, Nihat, Ahmet Nuri, Kemal ve Mehmet Necip Beyler, Kütüphane ve Neşriyat şubesine sıtma mücadele reisi doktor Kani, muallim Ferdiye Hanım, Hamiyet Hanım, Yahya ve Cemil Beyler; Temsil şubesine Maarif müdürü Hilmi, ziraat memuru Cevat, Necdet, Ekrem ve Hilmi Beyler; Güzel Sanatlar şubesine dış doktoru Vehbi, İlhan ve mühendis Rüstem Beyler seçilmişlerdir.”¹⁷⁶ Bu haberden anlaşılacağı üzere Halk dersaneleri ve Müze ve sergi komiteleri seçilmemişlerdir. Haberin devamında yeni komitelere muvaffakiyet temenni olmuştur.

¹⁷² 1935 Halkevleri, s. 10

¹⁷³ Anadolu Gazetesi, 23 Şubat 1933, s.4

¹⁷⁴ Gediz, Aylık Manisa Halkevi Dergisi, Sayı 11, 20/02/1938, Dereli Basımevi, s.20

¹⁷⁵ Mustafa Özsarı, Ege Bölgesi Ege Bölümü Halkevleri ve Yayın Çalışmaları, (6 Mart 2002 Çarşamba günü Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde düzenlenen Halkevlerinin kuruluşunun 70. Yıl dönümü anma programında sunulan bildirinin metnidir.) s. 406

¹⁷⁶ Anadolu Gazetesi, 15 Mart 1933, s.

Manisa Halkevi açıldıktan sonra Cumhuriyetin ilk yıllarında sosyo-kültürel kalkınmanın temelleri atılmış oldu. Halkevlerin dil ve tarih, spor, gösteri gibi pek çok konuda eser sunma özelliği gösterdiğinden dönemin tarihine ışık tutarken bireyleri de geliştirmiş, ülkeyi kalkınma noktasında ilerletmiştir. Manisa halkevi halkın gösterdiği yoğun ilgiden dolayı 1937 yılının Temmuz ayında faaliyetlerini yeni binasına taşımıştır.¹⁷⁷

20 Şubat 1938 Gediz dergisine göre Manisa Halkevinin yönetimi şu kişilerden oluşmaktaydı:¹⁷⁸

1. Dil Tarih ve Edebiyat: Başkan Öğretmen Çağatay Uluçay, Üyeler: Avukat Mithat Turanlı, Dr. Necdet Otaman, Öğretmen Vahit Kurşuncu, Öğretmen İbrahim Gökçen.

2. Ar : Başkan: Öğretmen Feriha Selen, Üyeler: Diş Doktoru Vehbi Kutengin, Öğretmen Cemal Oygan, Öğretmen Halil Er, Öğretmen Akif Saydam

3. Temsil: Başkan: Spektör Celal Gürsoy, Üyeler: Öğretmen Kerim Kudat, CHP Sekreteri İhsan Aralongun,

4. Spor: Başkan: Dr. Şevket Kırbaş, Üyeler: Tüccar Faruk Çelebi, Dr. Ali Rıza Ünlü, Ziraat Fen Memuru Cevat Noyan, Tüccar Kadri Çorapçı

5. Sosyal Yardım: Başkan: Ağır Ceza Reisi Rasim Uz, Üyeler: Müdde-i Umumi Rifat Güllü, Bayan Melek Gökmen, Hava Kurumu Muhasibi Rıza Akalp, Kültür İşyari Eşref Orcan

6. Halk Dershaneleri ve Kurslar: Başkan: Ortaokul Müdürü Ziya Aysoy, Üyeler: Öğretmen Sakine Ünlü, Öğretmen Fahriye Güner, Başöğretmen Şükrü Ögen, Avni İşcan

7. Kitapsaray ve Yayın: Başkan: İnhisarlar Müdürü M. Dümer, Üyeler: Öğretmen Yahya Kaynak, Öğretmen Zehra Güngörün, Öğretmen Ziya İnal, Vilayet Umumi Meclis Başsekreteri Ferit Akşit

8. Köycülük: Başkan: Mektupçu Şevki Birsal, Üyeler: Dr. Enver Gürgen, Tahsil Şefi Sami Güner, Baytar Müdürü Kadri Baytan, Çiftçi Raşit Meriç

¹⁷⁷ Günver Güneş, Müslime Güneş, **Cumhuriyet Dönemi'nde Manisa'nın Sosyo-kültürel Yaşamında Halkevi'nin Yeri ve Önemi**, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi, 6/15, 2007, Güz, s. 58

¹⁷⁸ **Gediz**,20/02/1938., s. 22

9. Müze ve Sergi: Başkan: Başöğretmen Emin Moral, Üyeler: Çiftçi Selahattin Ayrıl, Halkevi Sekreteri Kenan Sözen, Öğretmen Nazmi Bayçın, Kültür İşyarı Zeki Devecioğlu

Manisa Halkevinin yayımladığı üç dergi vardır. Biri Yeni Doğu Dergisi, ikincisi Bozkurt Dergisi, üçüncüsü ise Gediz dergisidir. Bu üç dergi farklı zaman dilimlerinde yayımlanmaları sebebiyle birbirinden ayrılır.

Yeni Doğu Dergisi 29 Ekim 1933 tarihinde yayımlanmaya başlar, Haziran 1935 tarihine kadar 17 sayı çıkarılır.¹⁷⁹ Halkevinin dokuz kolundan biri olan Dil Tarih ve Edebiyat kolundan çıkmış olan ve aylık yayımlanan bu dergi edebi eserleriyle ön plana çıkmaktadır. İkinci Yeni Hareketinin temsilcilerinden İlhan Berk'in yazdığı ilk şiirlerin Yeni Doğu Dergisinde yayımlanması sebebiyle derginin önemi daha da artmıştır.¹⁸⁰ Derginin imtiyaz sahibi Avni Gemicioğlu, neşriyat müdürü ise Rıza Külahtaşoğlu'dur, idare yeri ise Manisa Halkevi'dir.¹⁸¹ Halkevi'nin ilk yayın ürünü olan Yeni Doğu Dergisi Cumhuriyet'in yenilik ve devrimlerini Manisa'ya yansıtılmasında ilk rolü üstlenmiştir. Manisa Halkevi'nin ilk süreli yayını olması açısından önemlidir ancak yeterli ilgiyi göremediği için yayın hayatına kısa sürede veda etmiştir. Ama Manisa'da edebiyat alanında böyle bir girişimin olması, bu girişimin yeniliklerden, yerel kültürün zenginliklerinden bahsetmesi kayda değer bir bilgidir.

Yeni Doğu Dergisi yayın hayatına son verdikten sonra 15 Mayıs 1936'da¹⁸² Bozkurt adlı kültürel dergi çıkarılmıştır. Ancak yalnız üç sayı çıkarılan dergi de Yeni Doğu Dergisi gibi yayın hayatına kısa sürede son vermiştir.

Manisa Halkevi'nin üçüncü olarak basılan ve yayın hayatını en uzun süre devam ettiren dergisi Gediz Dergisi'dir. 23 Nisan 1937'de yayın hayatına başlayan bu dergi Nisan 1950 yılındaki son sayısına kadar Manisa'nın sosyal, kültürel, yerel tarih ve edebi konularını ele alması sebebiyle günümüze ışık tutar. Adını Manisa'nın sessiz ama etrafına bereket saçarak güçlü akan nehrinden alan Gediz genç cumhuriyetin devrimlerinin Manisa halkına ve toplumuna; çağdaş medeniyetlere ulaşmak için gerekli ipuçlarını veren zengin içerikli kültürel bir dergidir. Nasıl ki

¹⁷⁹ Mustafa Özseri, **a.g.m.** s.410

¹⁸⁰ **A.g.m.**, s.410

¹⁸¹ Necdet Bilgi, Yeni Doğu; Manisa Halkevi Dergisi, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 17/49, Ankara, Mart, 2001

¹⁸² Günver Güneş, Müslime Güneş, **a.g.m.**, s.60

Gediz nehri gücünü kendine bağlanan irili ufaklı kollarından alıyorsa; Gediz Dergisi de edebi gücünü çok sayıda yazarın kendilerine özgü fikirlerinden almaktadır. Derginin içeriğinin zenginliğini Mahmut Şakiroğlu şöyle vurgulamaktadır.¹⁸³ “... *Gediz, Manisa Halkevi'nin çalışkan yöneticileri ve onların teşvik ettiği öğretmenler tarafından yürütülen bu dergi, belgeler ile tarih çalışmaları için yararlıdır. Tek kusurlu tarafı il içinde basım evi olmadığı için yazarların dışarı kentlere fazla seyahati yüzünden basım yanlışlarının fazlalığı ve kağıdının bir türlü kaliteli olmamasıdır. Bununla beraber Çağatay Uluçay, İbrahim Gökçen, Bahri Oskay, M. Kamil Su ve başka araştırmacılar tarafından yayınlana belgeler Manisa tarihi kadar tarihimizin belirli devirlerini de yakından ilgilendirir.*” Özellikle Mustafa Çağatay Uluçay, İbrahim Gökçen ve Kamil Su gibi tarih araştırmacıları Manisa'nın Şeri'ye sicillerine dayanan yerel tarihle ilgili araştırmalarını önce Gediz'de yayımlamışlar, daha sonra Manisa Halkevi adına kitap olarak bastırmışlardır.¹⁸⁴

Gediz Dergisi'nin imtiyaz sahibi Halkevi başkanı Azmi Önakin'dir. Yazı işleri müdürü de ilk sayılarında Mustafa Dümer, sonraki sayılarında Cemal Sezgin ve pek çok farklı görev almıştır.¹⁸⁵

Gediz Dergisi'nin 1937-1939 yılları arasındaki sayıları incelendiğinde yerel tarihe ait pek çok yazı karşımıza çıkmaktadır. 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı ve 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı ile ilgili yazılara rastlanmaktadır. Derginin hemen her sayısında Halkevi hareketlerinden bahsedilerek günümüzü bilgilendirmektedir. Örneğin ; 23 Nisan 1937 tarihli sayısında 23 Mart'tan 23 Nisan'a kadar olan faaliyetler şöyle aktarılır.¹⁸⁶

“Bir ay içinde 4851 bay, 1897 bayan olmak üzere 6748 yurttaş gelmiştir. Kitapsaraya okuyucu olarak devam eden 628 bayan ve 1903 bay bu yekune dahil değildir. Gösterit kolumuz: Oğuzlar, Ergenekon, Mahçuplar piyeslerini temsil etmiştir. Her üç piyeste de salonumuz hınca hınç dolmuş ve arkadaşlarımız büyük bir başarılik göstermişlerdir... Sosyal Yardım komitesi 23 Nisan dolayısıyla 300

¹⁸³ **A.g.m.**,s.61

¹⁸⁴ Mustafa Özseri, **a.g.m.**, s. 411

¹⁸⁵ Bakınız Gediz dergi sayıları

¹⁸⁶ **Gediz Dergisi**, 23 Nisan 1937, s.16

mektepli fakir çocuğa elbise yaptırmıştır...” Derginin hemen her sayısında Halkevi faaliyetlerinden bahsederek halkın da bu konuda bilgi sahibi olmasını sağlar.

Gediz dergisinin 1 Ekim 1937 tarihli 6. Sayısında Evimizin Eylül Ayı Faaliyetleri başlığı altında 5622 bayan, 9902 bay olmak üzere 15524 yurttaşın geldiğini, yeni kitaplar geldiğini, dört konferans verildiğini, mandolin ve keman derslerine devam edildiğini, Dil Bayramı’nın ve Kurtuluş Bayramı’nın kutlandığını görüyoruz. Ayrıca Kurtuluş Bayramı kutlamalarından bahsederken dönemin başbakanı İsmet İnönü’nün geldiğini ve halkevinin çalışmalarından memnun kaldığını belirttiğini görmekteyiz.¹⁸⁷

Gediz dergisinin 1 Mayıs 1938 tarihli 13. Sayısında Nisan Ayı İçinde Evimizin Çalışmalarının Ana Hatları başlığı altında 9220 bayan, 12490 erkek olmak üzere 21710 yurttaşın geldiğini, okuyucuyu olarak gelen 2410 kişinin bu sayıya dahil olmadığını, yeni kitaplar geldiğini, dört konferans verildiğini, iki edebiyat gecesi yapıldığını, temsil şubesinde Kavga sonu adlı piyesin iki defa temsil edildiğini, fakir çocukları sevindirmek için çaylı dans toplantısı tertip edildiğini bu suretle 150 ilkokul talebesine ayakkabı ve çorap temin edildiğini, spor şubesinin kupa maçları tertip ettiğini, atlı spor faaliyetleri yapıldığını, her Pazar av gezileri yapıldığını, Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramı kutlamalarının yapıldığını görmekteyiz.¹⁸⁸

Gediz dergisinin 1 Eylül 1938 tarihli 17. sayısında İzmir Fuarı’ndaki Manisa pavyonunun büyük rağbet gördüğünün anlatıldığı Ege’nin Kalbi Manisa başlığı altında üzüm, tütün, pamuk ve kavun gibi tarım ürünlerinden, ihracatlarından bahsedilmiş, on günde 211000 kişinin ziyaret ettiği belirtilmiştir. Manisalılar Çok Çalışıyor alt başlığında ise şöyle anlatılmıştır. “*Bir şehrin yüksek vasıfları, o şehirde kültür müesseselerine verilen yerle ölçülür. Muasır şehircilik zihniyetiyle baştan başa yeniden inşa edilmekte olan Manisa’nın baş işçisi, sayın vali Dr. Lütfi Kırdar’dır. Manisa’nın ana caddeleri bir bulvar halinde parke döşenmiş, yaya kaldırımları karolarla örtülmüştür. Atatürk bulvarları asfalt yapılmıştır. Halkevi, parti binası, spor kulübü, kız enstitüsü, memleket hastanesi, kitapsaray, Manisa Stadyumu, Moris Şinasi Hastanesi, elektrik fabrikası yepyeni ve modern binalardır.*”¹⁸⁹ Gediz dergisinin sayıları incelendiğinde Manisa ile ilgili çeşitli

¹⁸⁷ **Gediz dergisi**, 01/10/1937, 6. Sayı

¹⁸⁸ **Gediz Dergisi**, 01/05/1938, 13. Sayı, s. 12-14

¹⁸⁹ **Gediz Dergisi**, 1 Eylül 1938, 17. Sayı, s.10-16

araştırmalara dayanan bilgiler verilmiştir. Yine aynı sayıda Ağustos ayı içinde Evimizdeki Çalışmaların Ana Hatları başlıklı yazıda 10250 bayan, 16800 bay olmak üzere 27050 yurttaş geldiğini, kitapsaraya gelen 850 kişinin bu sayıya dahil edilmediğini, okuma odalarına kitap, gazete ve dergi gönderildiğini, yeni kitap ve dergiler alındığını, 4 konferans verildiğini, Harf İnkılabı'nın 10. dönüm yılının kutlandığını, Ar şubesinin en faal şubelerden biri olduğunu, mandolin ve keman kurslarına devam edildiğini, 7 Ağustos av bayramının program dahilinde tatbik edildiğini, üzüm bayramı münasebetiyle güreş müsabakaları, voleybol ve tenis maçları tertip edildiğini, futbol maçları düzenlendiğini, yetiştirme kurslarının açıldığını, garsonlara yönelik servis kursları açıldığını, başka kurumlara ait 18 toplantı yapıldığını, bir çay dört yemek şöleni yapıldığını, iki gardenparti düzenlendiğini görmekteyiz.

Manisa Halkevi'nin çalışmaları incelendiğinde salt dergi yayınlarıyla kalmadığını yıllar içerisinde kitaplar da basıldığını görürüz. Kitap yazabilecek kapasitede bireylerin var olması ve bu kitapları okuyacak kişilerin bulunması Harf İnkılabı ve tüm devrimlerin yavaş yavaş istenen hedefe yaklaştığını gösteriyordu. Okumak aydınlanmanın temelini oluşturur. Bu sebeple okuma hevesinin artırılması sadece Halkevlerinde veya kitapsaraylarla sınırlı tutulmamış köylere açılan okuma odalarıyla da desteklenmiştir. Gediz dergisinin sayılarında çalışmalardan bahsederken köylere de kitap ve dergi gönderildiğinden ve çeşitli gazetelerin gönderildiğinden bahseder. Böylelikle devrimin tüm yurtta aynı heyecanla ve aynı coşkuyla hissedilmesi sağlanabilmiştir. Eşitlikçi bir anlayışla da köy ve şehirlerin bir arada okuma hevesinin artırılması çalışmalarıyla desteklenmiştir. Manisa Halkevi'nde basılan kitapların çoğunluğu Çağatay Uluçay ve İbrahim Gökçen'e aittir. Sayısı 20'ye ulaşan kitaplar şunlardır.¹⁹⁰

1. “N. İlhan Berk, Güneşi Yakanların Selamı, İstanbul, 1935 (Sayı:1)
2. Şevket Kırbaş, Zehirli Gaz ve Korunma Tedbirleri, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1937 (Sayı:2)
3. Cenap Refik Orkun, Manisa Coğrafyası, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1937 (Sayı:3)

¹⁹⁰ Hakkı Uyar, **a.g.t.**, s.71-72

4. Halit Giray, Nefi Vura, *Halk Zehirli Gazlara Karşı Kendini ve Başkalarını Nasıl Koruyabilir?*, *Yeniyol Basımevi, İzmir, 1939*(Sayı:4)
5. Çağatay Uluçay, İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihi (Manisa Tarihine Genel Bir Bakış I)*, *Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1939* (Sayı:5)
6. M. Çağatay Uluçay, *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar (773 Hicri-1220 Hicri)*, *Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1940* (Sayı:6)
7. Kamil Su, *Mimar Sinan'ın Eserlerinden Muradiye Camii*, *Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1940* (Sayı:7)
8. M. Çağatay Uluçay, *Manisa'daki Saray-ı Amire ve Şehzadeler Türbesi (849 Hicri-1296 Hicri)*, *Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1941* (Sayı:8)
9. M. Çağatay Uluçay, *XVIII. Yüzyılda Manisa'da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilatı I*, *Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1949* (Sayı:9)
10. M. Çağatay Uluçay, *Yunus'un Mezarı*, *Gediz Basımevi, Manisa, 1943* (Sayı:10)
11. M. Çağatay Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, *Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1944* (Sayı:11)
12. M. Çağatay Uluçay, İbrahim Gökçen, M. Rauf İnan, M. Azmi Önakın, *Turist Gözü ile Manisa*, *Marifet Basımevi, İstanbul, 1945* (Sayı:12)
13. İbrahim Gökçen, *XVI ve XVII. Yy Vesikalarına Göre Manisa'da Deri Sanatları Üzerine Bir Araştırma*, *Marifet Basımevi, İstanbul, 1945* (Sayı:13)
14. Vahit Armağan, *Manisa Arkeoloji Müzesi Kılavuzu*, *Marifet Basımevi, İstanbul, 1946* (Sayı:14)
15. İbrahim Gökçen, *Sicillere Göre XVI. ve XVII. Asırlarda Saruhan Zaviye ve Yatırları*, *Marifet Basımevi, 1946* (Sayı:15)
16. İbrahim Gökçen, *16. ve 17. Asır Sicillerine Göre Saruhan'da Yörük ve Türkmenler*, *Marifet Basımevi, İstanbul, 1946* (Sayı:16)
17. M. Çağatay Uluçay, *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar II*, *Marifet Basımevi, İstanbul, 1946* (Sayı:17)
18. İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar (Hicri 954-1060)*, *Kitap I, Marifet Basımevi, İstanbul, 1946* (Sayı:18)

19. İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar (Hicri 1060- Miladi 1650'den Sonra), Kitap II, Marifet basımevi, İstanbul, 1950 (Sayı:19)*

20. *Cumhuriyet'in 15. Yılında Manisa, Kemal Matbaası, İstanbul, 1938"*

Basılan kitapların çoğu tarih ve özellikle de Manisa'nın yerel tarihi konusunda olması dikkat çekicidir. Halkın geçmişini, yaşadığı yeri, tarihini tanınması açısından önemli eserlerdendir. Buna kısaca geçmişini bilmeyen toplumlar gelecekte de var olmazlar diyebiliriz. 1930'lu yıllara kadar halkın okuyabileceği ya da halkın bir şeyler öğrenebileceği kitapların sayısı yok denecek kadar azdır. Halkevlerinin devreye girmesi, planlı ve düzenli çalışmaları sayesinde halkın okuyabileceği yapılan devrimlerin niteliğini ve gerekliliğini anlatan eserler ortaya konmuştur. Millet Mektepleri ile okumanın hissini tadan bireyler Halkevi yayınlarıyla okumanın bilincini de kavramıştır. Sadece okuyarak değil temsil kolları da bu konuda çok etkin çalışmıştır. Gösterimi yapılan temsiller uzun uğraşlardan sonra sahnelenebiliyordu. Dönem koşulları incelendiğinde temsillerin sahnelenebilmesi bile başarı olarak gösterilebilir. Bu dönemde sahnelenen temsillerin genel amacı yeni cumhuriyetin ilkelerini halka yaymaktı. Okuyarak inkılapları öğrenen halk temsiller sayesinde de okuduklarını görsel olarak tanıma fırsatı buluyordu. Tarih boyunca tiyatrolar ideolojilerin geniş kitlelere yayılabilmesi için önemli bir araç olarak görülmüştür. Halkevleri de bunun bilincinde olarak üstüne düşen görevi layıkıyla yerine getirmiştir. Oyunlar Cumhuriyetin çağdaş ışığının halkı aydınlatması için sahneleniyordu. Bu oyunlar sadece şehir merkezlerinde değil köylerde de sahneleniyordu. Köylü halkın böylesi güzel kültürel faaliyetlerle karşılaşması bireylerin zihinlerine zenginlik ve çeşitlilik katıyordu. Gündelik işleri dışında sosyalleşme fırsatı bulan köylüler cumhuriyetin ilkelerine daha sıkı sarıldıkları gibi cumhuriyetin güçlenip büyümesinde de önemli bir rol üstleniyordu. Köylü Cumhuriyet temsilinin başrolünü oynuyordu demek hiç de abartı olmaz.

Gediz dergisinin 1 Mart 1939 tarihli 23. sayısındaki bir yıl içinde Evimiz Ne Yaptı adlı yazıda temsil edilen eserleri şöyledir: Babaların Günahı, Kavga Sonu, Yanık Efe, Bir Kayıp Aranıyor, Palavra, Kör, Kanun Adamı piyeslerini yeniden ve Mavi Yıldırım, Himmet'in Oğlu, Kahraman, Oğuzlar eserleri tekrar etmek üzere on

bir piyesi 29 defa temsil etmiştir. Sahne temsillerinden ayrı olarak Aynaroz Kadısı, Kavga Sonu, Mavi Yıldırım piyesleri altı defa da radyo amplifikatör tesisatımızla radyo temsili olarak verilmiştir. Ayrıca bir yıl içinde seyyar sahne ile dört köyde temsiller verilmiştir. Bundan başka köylü temsil geceleri de düzenlenmiştir. Üç defa gece üç defa da gündüz olmak üzere Karagöz oyunu da düzenlenmiştir.¹⁹¹ 1938-1939 yılları arasında bu yazıya göre 45 temsil sergilenmiştir. Hemen hepsinin haftada bir sergilendiği düşünüldüğünde bu oran gayet yüksektir. Bir yıl içinde temsillerden faydalanan yurttaş sayısı köylerde verilen temsiller hariç 8408 bayan, 13225 bay olmak üzere 21633'tür.¹⁹²

Oğuzlar adlı oyun dönemin en çok ilgi gören oyunlarından biridir. Oyun gelen istekler üzerine tekrar sahnelenmiştir.¹⁹³ Ayrıca müzecilik faaliyetleri gereği Manisa'da bulunan pek çok eser incelenmiş ve 29 Ekim 1937'de Manisa Müzesi açılmıştır.¹⁹⁴

Devrimlerin halk tabanına inebilmesi, herkesin anlayıp özümseyebilmesi çağdaş yaşamın temel gereksinimlerinden biri iken Türkiye'de bu görevi üstlenen kurum Halkevleri olmuştur. Pek çok alt dallarıyla birlikte tıpkı bir ağaç gibi halkı kucaklamış ve ilgi ve alakasına göre dallarına ayrılmayı başarmıştır. Halkla devrimin birleşmesi temsiller, yayımlanan dergi ve kitaplarla sınırlı kalmamış, çeşitli konularla ilgili konferanslar da verilmiştir. Bu konferansların konuları incelendiğinde genellikle devrimleri yayma amacı taşıdığını görürüz. Bunların dışında çocuk ve ana sevgisi, kızılây, kooperatifçilik, kadın ve sanat, radyo ve hizmetleri, dekoratif yazı gibi pek çok konuyla bezenmiş olduğu da aşikardır. 1938-1939 tarihleri arasında Manisa Halkevi tarafından 42 konferans verilmiştir ve 20785 kişinin bu konferanslardan faydalanması sağlanmıştır.¹⁹⁵ Konferanslar dışında Halkevinde ya da Manisa'nın çeşitli yerlerinde söylevler de düzenlenerek bilinçlendirme çalışmaları perçinlenmiştir.

Sanata ve sanatçıya verilen önemin artırılması, sanatın hayatla iç içe olması için Ar şubesinin etkinlikleri de faydalı şekilde yürütülmüştür. 1938-1939 yılları arasında haftanın iki gününde mandolin dersleri verilmiş, Salı günleri radyo tesisatı

¹⁹¹ **Gediz Dergisi**, 1 Mart 1939, 23. Sayı, s.12

¹⁹² **A.g.d.**, s.12

¹⁹³ Avan, **A.g.e.**, s.152

¹⁹⁴ **A.g.e.**, s.163

¹⁹⁵ **Gediz Dergisi**, 1 Mart 1939, 23. Sayı, s.7

ile konserler düzenlenmiş, Çarşamba günleri salon orkestrası müzik faaliyetlerini yürütmüş, Perşembe günleri klasik Türk müziği ve halk şarkıları okunmuş, keman ve şan dersleri tatbik edilmiş, iki büyük resim sergisi açılmış, resim kursları düzenlenmiş, halk türkü ve lehçeleri derlenerek çok zengin materyal hazırlanarak 34 türkü plağa alınmış, radyo tesisatı faaliyetleri dışında özellikle ulusal bayram günlerinde 12 konser verilmiştir.¹⁹⁶ Bu çalışmalarla halkın sosyalleşmesi ve kültürel zenginliğinin artırılması ile gelecek nesillere büyük bir kültür mirası bırakılması hedeflenmiştir. Halkın tarihten bu yana yaşanmışlıklarından doğan türküler, koşmalar kayıt altına alınarak arşivlenmesi ve yeni kuşaklara sağlıklı bir biçimde aktarılması sağlanmıştır. Tüm bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde en önemli nokta halkın geçmişini ve yenilikleri sahiplenmesiydi. Yapılan çalışmalara halkın iştirak etmemesi gerçekleştirilmek istenen hedeflere ulaşamamasına sebep olacaktı. Bu etkinliklerle kısa sürede sosyal ve kültürel açıdan toptan bir kalkınmadan söz edebiliriz. Bu etkinliklerin önemli bir parçası da spordu. Manisa Halkevi spor alanında dağcılık ve kayak, atlı spor, av sporu faaliyetleri, güreş sporları, futbol, atletizm alanları ile ilgilenmiştir. *“Memleket gençliğinin bütün spor faaliyetlerini organize eden şubemiz şehrimizde memnuniyetle karşılanabilecek bir spor hayatı uyandırmaya muvaffak olmuştur. Kadınli erkekli bütün gençler arasında spor yapmaya sporun muhtelif şubeleri üzerinde ayrı ayrı zevkle meşgul olmaya doğru bir hareket başlamıştır.”*¹⁹⁷

¹⁹⁶ A.g.d., s.10-11

¹⁹⁷ A.g.d., s.14

Tablo 12: 1938-1939 Yılı Manisa Halkevinin Çeşitli Alanlardaki Çalışmaları Ve Katılım¹⁹⁸

ÇALIŞMALAR	SAYISI	GELEN
Köy Gezisi	14	659
Konferans	42	20785
Konser	14	7890
Sinema	14	18205
Gösterit	29	16419
Ulusal Bayramlar	16	48458
Çaylı Dans	14	3085
Nişan-Nikah	15	5572
Şölen	28	3229
Balo	7	2923
Resim Sergisi	2	31413
Sair Sergiler	3	55167

Tablo 13: Manisa Halkevinin Sosyal Yardım Çalışmaları¹⁹⁹

YOKSULLAR				Evde Muayene
Para Yardımı		Yiyecek	Giyecek	Edilen Hastalar
Sayısı	TL	Kilo	Sayısı	Sayısı
118	601	425	350	557

Tablodan da anlaşılacağı üzere Halkevi çok çeşitli alanlarda çalışmalarını büyük bir özveriyle sürdürmüştür. Halkevleri sadece ismiyle bile yaptığı ve yapacağı çalışmaları herkesin anlamasını sağlayan ender kurumlardan biridir. Devlet ideolojisinin halka benimsetilmesini sağlamakla görevli, halkın devletle buluştuğu önemli bir kurumdur. Sistemli bir şekilde çalışmalarını yürütmüş Halkevleri toplumda bir olma, ulus olma duygusunu aşılamıştır. Manisa Halkevi de halkevleri arasında en faal olan teşkilatlardan bir tanesidir. “ *Halkevi Türk milletinin manevi varlığına açılmış, maddi varlığına kol atmış bir varlıktır. Orada milletin her ferdi kendine icap eden mevkii alır. Orada herkes bildiğini öğretir, bilmediğini öğrenir.*”

¹⁹⁸ A.g.d., s.33

¹⁹⁹ A.g.d., s.33

Halkevi hamle yapmak isteyenlere yay vazifesi görür... Halkevleri zaten muhitin ihtiyaçlarını yakından görerek ona lazım gelen hedefi vermek, onun ihtiyaçlarına çare bulmaktır... Bence yazıyı uzatmaya hiç lüzum yok. Yalnız ismini telaffuz etmek kafi: Halkevi!”²⁰⁰

4.7. MANİSA HALK OKUMA ODALARI

Halk okuma odaları millet mekteplerinde öğrenilen yeni harflerin pekiştirilmesi, yeni harfleri öğrenenlerin okumayı unutmaması amacıyla açılmıştır. Özellikle köylerde de yoğun biçimde faaliyet göstermiş olması bakımından önemlidir. Köylerde millet mektepleri aracılığıyla okur-yazar olan bireyler için halk okuma odaları açılmış, buralara yeni kitap, dergi ve gazeteler gönderilmiştir. 1933-1934 yılları arasında Türkiye’de toplam 778 adet halk okuma odası bulunurken Manisa 122 halk okuma odasıyla en fazla odaya sahip 2. ildir.²⁰¹

Tablo 14: Manisa İli Halk Okuma Odalarının Dağılımı ²⁰²

Manisa İli	Şehir	Köy	Toplam
Merkez	1	4	5
Akhisar	2	6	8
Alaşehir	2	5	7
Demirci	3	13	16
Eşme	1	15	16
Gördes	1	2	3
Kırkağaç	1	7	8
Kula	1	8	9
Salihli	4	13	17
Soma	1	10	11
Turgutlu	2	10	12
Toplam	19	103	122

²⁰⁰ C. Sezgin, Halkevleri Bayramı, **Gediz Dergisi**, 1 Mart 1939, 23. Sayı, s.1

²⁰¹ Manisa Araştırmaları 1, **a.g.e.**, s.178

²⁰² DİUM, **Maarif 1933-34 Halk okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği**, İstanbul, 1935, s.14

Tablonun en dikkat çeken noktası halk okuma odalarının daha çok köylere açılmış olmasıdır. Merkezlerde Halkevlerinin varlığı, kitapsarayların bulunması, gazete, kitap ve dergilere daha kolay ulaşılması; bu olanaklara ihtiyaç duyan köylerde halk okuma odalarının sayısının çok olmasını açıklar. Halk okuma odaları genelde gönüllülük esasına dayanır. Özellikle köylerdeki odalara memur verilmemiş, bu odaların temizlik, açma- kapama, kitap ödünç verme gibi hizmetleri istekli kişilerce yerine getirilmiştir. Köylerde görevli bir memurun bulunmamasına rağmen halk okuma odalarının Manisa’da bu kadar çok açılması halkın da bu etkinliğe etkin bir biçimde katıldığını gösterir. Yeni Türk harfleri ile başlayan okuma yazma atılımı Millet Mektepleri, Halkevleri ile sürmüştü ve Halk Okuma Odaları ile güçlü bir şekilde yoluna devam etmiştir. Devrimlerin tüm topluma yayılması ve her yurttaş tarafından benimsenmesi yolunda bu odalar önemli bir girişimdir. Dönemin ekonomik ve siyasal zorlukları göz önüne alındığında köylülere kitap, dergi ve gazeteler ulaştırılarak okuma yazma faaliyetine etkin olarak katılması devrimlerin toplum tabanına yayılmasında hayati bir yer tutar.

İstatistikî bilgiler incelendiğinde Manisa Merkez ve ilçelerindeki halk okuma odalarında 1933-1934 yılında 4130 adet kitap bulunduğu görülmektedir.²⁰³ Odalarda okuma etkinliklerine katılanların sayısına bakacak olursak 1933-1934 yılları arasında 1518 kadın, 6720 erkek olmak üzere toplam 8238 kişi katılmıştır.²⁰⁴

Halk okuma odaları yurttaşların okuma imkanlarına daha çabuk ve kolay ulaşması için yürütülmüş yararlı bir çalışmadır. Bu oda çalışmaları büyük bir istekle başlamış olmasına rağmen dönemin ekonomik zorlukları, okuma yazma kurslarına devam etmede yaşanan sıkıntılar ilerleyen süreçte bu odalara olan ilgiyi azaltmıştır. Ancak hedeflediği amaçlar ve bu odalardan yararlanma fırsatı bulan vatandaşlar göz önüne alındığında sağladığı faydalar göz ardı edilemez.

4.8. DİL DEVRİMİ

Kurtuluş Savaşı’nın kazanılması ile siyasi bağımsızlığa kavuşan genç cumhuriyet ilk yıllarında ekonomik bağımsızlığını kazanma yolunda emin adımlarla

²⁰³ A.g.i., ss.14-15

²⁰⁴ A.g.i., s.24

ilerliyordu. Genç Cumhuriyet laiklik ilkesinin devlet politikası olarak benimsenmesi ve çıkarılan kanunlarla tekke-zaviyelerin kapatılmasıyla din devleti olma özelliğinden sıyrılmıştı. Yönünü batıya dönen ve hedefini çağdaş medeniyetlerin seviyesine çıkmak olarak belirleyen cumhuriyetin önündeki en büyük engellerden biri Arapça harflerle yazılan Türkçeydi. Bu harflerin zor yazılıyor ve okunuyor olmasının yanında dönem teknolojisi matbaası ile bu harflerin basımında yaşanan zorluklar önemli bir değişikliği kaçınılmaz kılıyordu. Mustafa Kemal'in Sarayburnu'ndaki açıklaması ile başlayan Harf devrimi süreci 3 Kasım 1928 tarihinde kanunlaşarak resmen yürürlüğe girdi. Bu tarihten itibaren yoğun bir okuma yazma seferberliği başlatıldı. Kısa sürede başarılı sonuçlar alınmaya başlandı. Devrimin ilk ayağı böylelikle sağlam temeller üzerine oturtulmuş oldu. Ancak İslamiyetin etkisiyle Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe'de fazlaca yer alması; eskiden daha çok saray ve edebiyat çevrelerince kullanılan bu kelimelerin halk tabanında yeterince karşılık bulamaması sebebiyle halk yazı dilini anlamakta zorluk çekiyordu.

Anadolu gazetesinin 21 Kanunisani 1932 tarihli haberine göre yeni bir devrim daha ortaya çıkmaktadır. ”Gazi Mustafa Kemal Türkiye kurulalıdan beri vücuda getirilen inkılaplara yeni bir inkılap daha ilave edilmektedir. Yeni inkılabımız ibadetimizi Türkçe ana lisanımızla yapmaktır.”²⁰⁵ Haberin devamında da cenaze merasimlerinin, mevlütlerin Türkçe olacağı açıklanmıştır. Bu açıklamayı takip eden günlerde yurdun farklı yerlerinde ibadetlerin Türkçe yapıldığı haberleri yayılmaya başlamıştır. 5 Şubat 1932 tarihli Anadolu gazetesi haberinde Manisa'da Türkçe Kuran okunduğu yazılmaktadır. “Dün Manisa'da Türkçe Kuran okundu. Manisa halkı Türkçe Kuran'ı büyük bir alaka ile dinlediler. Türkçe Kuran'ı dinlemeye mütehasşip olan Manisa halkı dün ilk defa olarak Muradiye Camii'nde orta mektep mualimlerinden Osman Bey tarafından okunan Yasin-i Şerifi vicdani büyük bir haz içinde dinlemişlerdir. Osman Bey'in muhtelif makamlardan güzel sesiyle okuduğu Yasin halk üzerinde pek derin tesirler bırakmıştır. Halkımız Manisa'da da Türkçe Kuran okunmasından dolayı gösterilen alakayı şükranla karşılamıştır.”²⁰⁶ Aynı tarihli gazetede Manisa'nın Akhisar ilçesinde de Kuran'ın ve ezanın Türkçe

²⁰⁵ Anadolu Gazetesi, 21 Kanunisani 1932, s.1

²⁰⁶ Anadolu Gazetesi, 5 Şubat 1932, s.1

okunacağı haberi yer almıştır. “ *Belediye Reisi Doktor Cemal Bey’in teşebbüsüyle belediye meclisi azasından Yazıcının Tevfik, belediye katiplerinden Sadi Efendiler Kadir Gecesi ve Cuma günü muhtelif camilerde Türkçe Kuran ve ezan okuyacaklardır. Halkımız şimdiden Türkçe Kuran’ı dinlemek için sabırsızlanmaktadır.*”²⁰⁷

Haberlerden anlaşılacağı üzere Türkçe ezan okunması ve ibadetlerin Türkçe yapılması halk tarafından benimsenerek memnuniyetle karşılanmıştır. Bu sırada da Türkçe için çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Türkçe’nin sadeleştirilmesi ve eski benliğine kavuşturulma ihtiyacı doğdu. Bu amaçla atılan ilk adım Mustafa Kemal’in de emri ile 12 Temmuz 1932’de Türk Dili Tetkik Cemiyeti adı altında bir derneğin kurulmasıdır. İlerleyen süreçte 26 Eylül 1932’de ilk Dil Kurultayı Dolmabahçe Sarayı’nda toplandı. Murat Katoğlu Türkiye Tarihi kitabında kurultayın amacını “*Türk dilinin, dünkü, bugünkü ve gelecekteki durumunu görüşmek ve fikirler ileri sürerek çeşitli çalışma kolları kurmak, esas program hazırlamak, dil meselesini halka mal etmektir.*”²⁰⁸ şeklinde açıklamıştır. Yaklaşık on gün süren halkın da katılımıyla yüksek bir katılımcı sayısına ulaşan kurultay Türk dili hakkında önemli çalışmalar yapmıştır. Kurultaydan çıkan sonuç; Genç cumhuriyetin batılı çağdaş toplumlar arasında yer almak istediği ve bunun için ikiliğin olmadığı, herkesin anlayabileceği ortak bir kültür dilinin oluşturulmasıydı. Böylelikle Türk dilinin özüne dönme, türetilen yeni kelimelerin Türkçe kökenli olmaları çalışmaları daha sistemli bir hale dönüşmeye başladı.

Kurultayın açılmasından iki gün sonra Manisa Valisi Fuat Bey’in kurultaya nazik ve açıklayıcı bir telgraf çektiği anlaşılıyor: “*Manisa valisi Fuat Bey İstanbul’da toplanan Türk Dili Kurultay Reisliğine sureti aşağıda yazılı telgrafi çekmiştir. Dil Kurultayı Yüksek Reisliğine: Türkiye’nin hars ve irfan hayatında yaratıcı bir varlık tesis ve milletimizin Türk hududu dışındaki Türk kitleleri ile hars birliğini temin etmek suretiyle on seneden fazladır arkasından koştığımız büyük Türk milleti davasına yeni ve çok yüksek bir zafer varlığı ilave edecek olan dil kurultayını hürmetle selamlar ve çalışmasında tez muvaffakiyetini candan dilerim*

²⁰⁷ **Anadolu Gazetesi**, 5 Şubat 1932, Akhisar Mektubu Başlığı Altında.

²⁰⁸ Katoğlu, **a.g.e.**, s.439

*efendim.*²⁰⁹ Haberin devamında Manisa Valisi Fuat Bey'in Türk dil kurultayı müzakerelerini dinlemek için radyolar kurdurduğu belirtilmiştir.

Manisa valisinin Türk dil kurultayına bu kadar çok önem veriyor olması ve halkın kurultayı dinleyebilmesi için şehrin belirli yerlerine radyolar koydurması Manisa'nın Türk dilinin gelişmesine yapacağı katkıları gösterir.

19 Kanunevvel 1932 Anadolu Gazetesi haberinde Türkçe ezanı okumak için güzel sesli müezzinlerin arandığı anlatılmaktadır. *“Bir haftadan beri Manisa camilerinin hepsinde Türkçe ezan okunmaktadır. Müezzinlerimize Türkçe ezanı musiki muallimi Osman Bey öğretmiştir. Bu hususta evkaf müdürü beyin de himmeti geçmiştir. Yalnız halkın temenni ettiği çok mühim bir nokta vardır. Manisa halkı müezzinlerin güzel sesli zevattan seçilmesini istiyor. Fakat çok az maaşı olan bu vazifeye de talip bulmak biraz güçtür. Manisa evkaf müdürü beyden bu işe bir çare düşünmesini rica ediyoruz. Bilhassa büyük camilere güzel sesli hafızlar tayin etmelidir.”*²¹⁰

Türkçe ezan okunmasıyla ilgili Nihal Yeğınobalı bir anısında şöyle anlatır: *“Bizler için ezan, duru, saydam ve aydınlık Türkçe okunan ezan olmuştur her zaman: Tanrı uludur, Tanrı uludur, Tanrı'dan başka yoktur tapacak...”*²¹¹ Mürvet İlker de ezanın Türkçe okunmasıyla ilgili anısı şöyle anlatır. *“Ezanın Türkçe okunduğunu hatırlıyorum. Yağcı Emir Cami'nden Müezzin Ağa vardı. Çok güzel sesi vardı. Makamı çok güzeldi. Tanrı uludur, haydi namaza derdi, vuku içinde dinlenirdi.”*²¹²

²⁰⁹ **Anadolu Gazetesi**, 28 Eylül 1932, s.4

²¹⁰ **Anadolu gazetesi**, 19 Kanunevvel 1932, s. 4

²¹¹ Yeğınobalı, **a.g.e.**, s. 46

²¹² Mürvet İlker ile 23 Ağustos 2014 yılındaki görüşmelerden alınmıştır. Mürvet İlker 1923 Manisa Gördes doğumludur.

5. DEVRİMLERİN MANİSA'YA SOSYAL VE HUKUKİ AÇIDAN YANSIMALARI

Osmanlı Devleti bir imparatorluk olması dolayısıyla birçok etnik ve dini unsurun yanında çeşitli sosyal yaşantıları içinde barındırmaktaydı. Bir zamanların siyasi, ekonomik ve sosyal yaşantı açısından en görkemli devleti 19. yy. başlarında ömrünün sonuna gelmişti. Osmanlı Devleti içinde bu kadar farklı milletlerin bulunmasına rağmen, Osmanlı kendi sosyal yaşantısından vazgeçmemiştir. Egemenliği altındaki başka milletlerin yaşantısına saygı duyan yönetim kendi yaşantısını sürdürme niyetinden vazgeçmemiştir. Fransız İhtilali, Sanayi devrimi gibi gelişmeler ve değişmekte olan dünya düzeni Osmanlı'nın birçok yenilik yapmasına neden oldu. Ancak vaktinde atılmayan adımlar ülkenin sonunu hazırlamış ve tarih sahnesinden çekilmesine yol açmıştır. Var olan devletin eskiyen, tahrip olmuş tüm kurumlarının yeniden kurulması ve daha güçlü, modern hale getirilmesi yeni kurulacak devlete düşüyordu.

Devletin kuruluşunun en temel göstergesi Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasıydı. Kazanılan bu zafer askeri bağımsızlığın Türkiye Cumhuriyeti'ne geçmesini sağlamıştı. Devam eden süreçte uzun uğraşlar sonucu imzalanan Lozan Antlaşması yeni cumhuriyete siyasi anlamda büyük kazanımlar elde ettirdi. Savaş alanında kazanılan zafer, masa başında siyasi zaferle taçlanmıştı. 29 Ekim 1923 tarihinde yeni cumhuriyetin ilanı ile yeni bir döneme girilmiş, yapılacak olan yenilik ve değişikliklerin en önemli adımı atılmış oldu. Kuşkusuz ki Halifeliğin kaldırılması ve Cumhuriyetin İlan edilmesi siyasal yaşamdan öte halkın sosyal yaşamını da etkileyen en önemli unsurlardır. Yönetim biçiminin değişmesi, halkın birey olarak kabul görmesi ülke düşünce sistemini de derinden etkilemiştir. Bu alanda yapılan tüm devrimlerin amacı halkın bir bilinç kazanması ve çağdaş uygarlıklar seviyesine çıkmasını sağlamaktır. Çünkü yeni kurulmuş devletin en çok ihtiyacı olan şeyin kulluk sisteminden çıkıp, birey olarak ülkesine yarar sağlayabilmesi idi. Çağdaşlaşma sadece toplumu oluşturan bireylerin en ileri devletler seviyesine ulaşmakla sınırlanmaz. Atatürkçü düşüncede birey aklını ve ilmini kullanarak salt kendi için değil, ülkesi için de yararlı olma gayreti içinde olmalıdır. Bu düşüncenin tüm toplum tabanında yaygınlaşabilmesi özgür düşünceye sahip ve aklını

bilim yolunda kullanabilen bireyler ile mümkündür. Bireylere sağlanan özgürlük rejim değişikliği ile verilmiştir. Toplum yalnızca verilen emirlere itaat eden bir kütle yığını görüntüsünden çıkıp hür düşünceye sahip olmuştur. Tüm bu toplumsal alanda yapılan çalışmalar aslında yapılan devrimler arasında en zor kabul edilenlerdi. Çünkü halkın yaşayış felsefesini temelden etkileyen devrimler kimi zaman halka rağmen halk adına yapılmıştır. Yüzyıllardır düşünme yetisini bir kenara bırakmış, padişaha biat eden kemikleşmiş bir yaşayış sistemi ülkede mevcuttu. Bu kemikleşmiş yapıyı değiştirip devrimleri halka kabul ettirmek uzun zaman ve uğraş gerektiren bir sistemler bütünüydü. Halkın dini, sosyal ve günlük yaşamını etkileyen unsurların başında tekkelerde var olan şeyhlik makamı geliyordu. Bir sorun karşısında bireyler kendi akıl yollarıyla çözüm aramaktansa; asırlardan beri gelen alışkanlık veya kolaylıktan dolayı soluğu tekkelerde alıyordu. Anadolu Selçuklu ve Osmanlı'nın ilk zamanlarında gerek ilmi gerekse de dini yönden iyi donanımlı şeyhler toplumun sosyal, düşünsel ve dini yaşantısına olumlu yönde katkı yapıyordu. Osmanlı'nın son zamanlarında bozulan tüm kurumlar gibi şeyhlik yetkisini kendinde bulan kişiler kendi çıkarlarını, toplumun çıkarlarından üstün tutmakla yetinmeyip din sömürsü de yapıyorlardı. Devrimlerin önünde engel olarak duran bu bozulmuş ve iş görmez sistemin kaldırılması Tekke ve Zaviyelerin kaldırılması ile mümkün olabilecekti. Bu düşüncenin haklılığı ve zararları Doğu Anadolu'da çıkan Şeyh Sait İsyanı ile gün yüzüne çıktı. Bilim ve ilimden uzak kişilerin halkı kışkırtarak toplum yaşamına ve aydınlanma çabalarına verdikleri zararlar Tekke, Zaviye ve Türbelerin kapatılmasına ön ayak olmuştur.

Ülkesi için savaşan, cumhuriyet rejimini getiren bir kişilik olarak Mustafa Kemal'i sonraki dönemlerde toplumlara yön veren, çağdaş yaşamı destekleyen bir kişilik olarak görüyoruz. Bunun en net örneğini şapka devriminde görebiliyoruz. Şapka devrimi halktaki giyim karışıklığı gidermekten öte sosyal yaşamı düzene sokma eğiliminde modernleşme devrimidir. Kastamonu'dan başlayan ve çok kısa sürede tüm ülkeye yayılan devrim, aslında Atatürk'ün halkın ihtiyaçlarının ne denli doğru tespit edildiğinin göstergesidir.

Atatürk'ün Kastamonu ziyaretini şapka ile yapmasından dolayı tüm Türkiye'nin küçük bir örneği olan Manisa şehri de etkilenmişti. Hatta Akhisar'ın köylerinden Cumhurbaşkanlığına gönderilen telgraflarda köylülerin bu değişimden

ne kadar hoşnut oldukları yazılmaktadır. Uzunca ve Yeniköy köylerinden gönderilen telgraflar şöyledir:²¹³

“ Reisi cumhur Gazi Paşa Hazretleri’ne

Şimdi serpuşlarımız hep bir oldu. Kıyafetlerimizin de çeşit ve gülünç şekilden kurtarılması için biz rençberlere bir kıyafet tayin buyrulmasını öz yürekten hürmetlerimizle yalvarırız.

Akhisar kazasının Marmara nahiyesi Uzunca köyünden

Hafız Osman

Hacı Ahmet oğlu Şakir Hasan Bey oğlu Hüseyin Mustafa Ali”

“ Reisi cumhur Paşa Hazretlerine

Bizi çeşit lüzumsuz sarıklardan kurtardınız. Şimdi bir çeşit üzerine kılık ve kıyafetlerimizi tayin buyurmanızı sabırsızlıkla bekler ve ruhumuzdan hürmetlerimizi takdim ederiz.

Akhisar kazası Marmara nahiyesinin Yeniköy köyünden

Hacı Mustafa oğlu Tahir Süleyman Kolacıoğlu İbrahim Himmet oğlu Halil”

Yenileşen, devrimlerin ayak seslerinin duyulmaya başladığı dönemin Türkiye’inde köylerden cumhurbaşkanlığına devrimlerden duyulan memnuniyet ile ilgili telgraf yazılması devrimlerin halk adına yapıldığının en somut örneğidir. Halk yaşadığı değişimi ve devamındaki isteklerini sadece kendi arasında mukayese etmekle kalmamış, bunu üst kurumlara da nasıl iletceği konusunda demokratik düzene yakışır şekilde davranmıştır. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa da bu telgraflara karşılık köylülere *“ Telgrafnamenizi aldım. Hareketiniz takdire değer ve görüşünüz isabetlidir. Bu cihet hükümetçe ciddiyetle nazar-ı dikkate alınacak ve yol gösterilecektir. Herkese selamlarımı tebliğ ediniz.”*²¹⁴ sözleriyle bir telgraf yollamıştır.

Akhisarlı Ziya Tepeli’nin anılarında şapka kullanımı ve Manisa ile ilgili bir anı şöyledir. “Dayım Mustafa Fevzi (Sarhan) aslında bir hocadır. Fakat Atatürk’ün yaptıklarına, yapacaklarına son derece bağlı bir hocadır. Nitekim kendisi Atatürk devrinde son Şeriyye Vekilidir. Mustafa Fevzi Türk Medeni Kanunu’nu hazırlayan komisyonda üye olarak bulunmuştur. Gazi bir gün dayımda dahil bazı mebusları

²¹³ *Atatürk’ün Bütün Eserleri*, C.18, (1925-1927), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006, s.22

²¹⁴ *Atatürk’ün Bütün Eserleri*, C.18, ss. 22-23.

çağırıyor. Onlara “illerinize gidip, şapkayı tanıttın. Bu hususta halkı aydınlatın” diyor. Dayım da bu görevi yerine getirebilmek için bir şapka alıp Ankara’dan yola çıkıyor. Şapkayı o günlerde de tanıtılmanın en iyi yolu onu giymektir. Ama onu bölgede ilk giyen bir hoca olursa biraz yadırganır. Nitekim Mustafa Fevzi (Sarhan) yeni şapka ve kıyafetiyle Kırkağaç’a geldiğinde “*Hoca Efendi, sen ne yapıyorsun, bu kıyafetin nedir?*” diyerek biraz garipsemişler ve kendisine şaka yollu takılmışlar. *Fakat şapka kısa sürede benimsendi. Atamız 10 Ekim 1925’te Akhisar’a geldiklerinde onu şapkayla karşılayan birçok insan vardı.*”²¹⁵ Bu olayın devamı niteliği taşıyan Atatürk’ün Manisa’yı ziyaretleri sırasındaki şapka devrimine yönelik bir anı şöyle aktarılmaktadır. “*Akhisarlılar 1925’te Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa’ya medeniyet yolunda yürüdüklerini göstermek için şapkayı benimsediklerini şöyle göstermişlerdir. 10 Ekim 1925. Henüz şapka kanunu çıkmamıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası başkanı Murat Bey, Boncuklu Ahmet Efendi’ye İzmir’e gitmesini söylüyor. Gece olmasına rağmen İzmir’de dükkanlar açtırılıp bir kamyon şapka ve kasket getiriliyor. Getirilen bu şapkalar halka dağıtılıyor. Gazi ikinci kez Akhisar’dadır. Halk Gazi’sini şapkayla karşılamaktadır. Gazi bu davranışı çok beğenmiştir. Bu jeste karşı şunları söyler:*

- *Akhisarlılar bu kerre de hakkımda büyük teveccüh gösterdiler. Kanundan önce şapka giymekle medeni hislerinizi izhar ettiniz, teşekkür ederim. Arkadaşlar; biz dünyanın en eski medeni insanlarıyız. Dünya medeniyetini Türkler kurmuşlardır. Garp milletlerine uymak mecburiyetindeyiz. Cihana ışık salmış medeniyetimizi ihya edeceğiz. Türk milleti hiçbir zaman yürüdüğü yoldan dönmeyecektir. Daha çok büyük inkılaplar olacaktır.*”²¹⁶

Topyekün bir kalkınma modeli olan cumhuriyetin ilk yılları özellikle toplumsal alandaki değişimlerle bir kültürlenme örneği sayılabilir. Halkın sosyal değişime dahil olabilmesi ancak ve ancak çok büyük bir sahiplenme gücü ile neticeye kavuşabilir. Gönderilen telgraflar hatta kanun çıkmadan halkın devrimlere bir an önce kavuşmak istemesinin göstergesidir. Aslında Mustafa Kemal önderliğinde gerçekleşen Atatürk devrimlerini ayrı alanlarda incelemek yerine çağdaşlaşma modeli olarak incelemek gereklidir. Çünkü tüm devrimlerin amacı Türk toplumunu çağdaş, medeni toplumlar seviyesine çıkarmaktır. Özellikle sosyal alanda

²¹⁵ Karaöz, A.g.e., ss. 67-68

²¹⁶ A.g.e., s. 65

yapılan devrimlerle çağdaş toplum sistemine geçmek hedeflenmiştir. Medeni devletler seviyesine çıkabilmek için ilk etapta onların kılık kıyafet tarzını yansıtmak da gerekliydi. Bu yüzden kılık kıyafette yenilik ve değişimlere gidilmesi fikri ön plana çıkmıştır. Halkın tamamının devrimlere tamamen ayak uydurması süreç içinde gelişebilecek bir olgudur. Türk toplumundaki kültürlenmeyle başlayan sosyal hayattaki değişimler de süreç içinde yerini bulmuştur.

Osmanlı'dan kalma kıyafet karışıklığını Nihal Yeğinobalı ailesinin sosyal yaşamı ve modern kıyafet ile ilgili anılarındaki “Cumhuriyet Çocuğu” adlı kitabında şöyle aktarır. *“Bizim evdeki ve yakın çevremdeki büyüklerin, Cumhuriyetin o ilk yıllarında kadına özgünlük ve saygınlık kazandıran hemen her adımı alkışladıklarını biliyorum. Örneğe babam, mizaç yönünden olduğu kadar kültürel (hukuk mezunu) ve siyasal eğilimleriyle tam bir Osmanlı Beyi ve hatta padişahçı olan Halil Asım Bey, bir gün, bizim kadınlarımız peçe ile gezerlerken örtüsüz dolaşan Rum kadınlarını pek güzel bulurduk demişti. Bu sözleri annem Feride adına bir kıskançlıkla dinlediğimi çok iyi biliyorum. Ama sonra babam, çarşaf, peçeler kalktığında bir de baktık, diye ekledi, bizim kadınlarımız meğer çok daha güzelmış! Bir an için sıkışan nefesimin genişlediğini de çok iyi anımsıyorum. Ama bütün bunlar annemizin bir feminist, babamızın da eşitlikçi bir 21. yy erkeği olduğu anlamına gelmiyor elbet! Annemiz babamıza beyim, diye hitap eder, o da, üniversite mezunu olduğu halde karısının beyi olmaktan hiç sakınca görmez ve karısına yalnızca, Feride derdi. Okumuş, aydınlık, şapka giyen kadınların arasında kocalarına, efendim diye hitap edenler vardı. En bağımsızları bile kocaların adının ardına bey sanını eklemeden edemezlerdi. Oysa kocaların çoğunluğu karılarına yalnızca adlarıyla hitap ederlerdi.”*²¹⁷

Toplumun özellikle kadın üzerindeki baskısı kadının yaşam ve özgürlük alanlarını fazlasıyla kısıtlıyordu. Her anlamda kısıtlanan ve ikinci sınıf vatandaş muamelesi gören kadınlar belki de devrimlerin en büyük destekçileriydi diyebiliriz. Atatürk'ün Akhisar'a ziyareti sırasında 5 Şubat 1923'te yaşanan olayı emekli öğretmen Leman Aytun anlatıyor. *“Ben kız mektebinde (Şimdiki Misak-ı Milli İlkokulu) öğretiliyordum. Ayrıca Akhisar'da bir de erkek mektebi vardı. Kız ve erkek öğrencileri, karşılıklı olarak yolun iki tarafına dizdik. Yollara halılar döşenmiş, her*

²¹⁷ Yeğinobalı, a.g.e., ss.11-12

taraf bayraklarla donatılmıştı. Öğrenciler kırmızı önlük, beyaz yakalı, manşet giyimliydi. Sanki bir çiçek bahçesini andırıyorlardı. Görünüş çok güzeldi. Şubat ayı olmasına rağmen hazırlanan bukete Sacide isimli bir öğrenci Gazi Paşa'ya verdi. Gazi çiçeği alırken çocuğun başını okşadı. Umutla çocuklara baktı. Latife Hanımla birlikte halkın arasında yürüdü. Erkeklerle:

- Nasılsınız beyler? Hanımlara da:

- Nasılsınız, iyi misiniz hanımlar?

Öğretmen olarak bizlerde heyecan sonsuzdu. Bize dönerek:

- Nasılsınız muallime hanımlar?

Gazi Paşa'nın tam önündeydim. Onu daha iyi görebilmek için peçemi yırttım.

Karanlığı yırtarcasına içten gelen bir haykırıyla:

- Sağol Paşa'm diye bağırdım.”²¹⁸

Tezcan Karadanışman “Manisa Bizimdir” kitabında Adab-ı Muaşeret başlığı altında Cumhuriyetin ilk yıllarındaki kılık kıyafetten şöyle bahseder. “Cumhuriyetin kuruluşundan sonra bazı inkılaplar gerçekleşmiş; bunlar harf inkılabı, kıyafet inkılabı, şapka inkılabı gibi inkılaplardan, özellikle memurlar birazda mecburiyetle, ama diğer halk hiçbir mecburiyet duymadan fötr şapka giyerlerdi. Yolda karşılaşmaları sırasında şapkalarını çıkararak selamlaşırlardı. Sinemaya, tiyatroya gidilirken, mutlaka takım elbise, tayyör giyilirdi... Kadınlar başlarına genellikle siyah ipekli kumaştan omuzlarından aşağıya sarkacak şekilde örten örtü ile veya yalnız başlarını örten ve çene altından bağlanan şarpa veya şifon tabir edilen desenli bir örtü ile örterler. Başları açık çıkanlar da adaba uygun olarak, vücut hatlarını belli etmeden giydikleri elbise, tayyörlerini giyerler, çok modern giyinenler başlarına tüllü veya tülsüz şapkalar giyerlerdi. Hanımları böyle giyinen beyler de yaz kış takım elbise giyerler, kravatlarını ağlarlar, çok sıcak günlerde ceketlerini çıkarıp kollarına alarak, yanlarından ayırmaz, gereğinde hemen giyerlerdi.”²¹⁹

Kadın ve erkeklerin toplumsal yaşam sürecinde birbirinden ayrıştırıldığı bir ortamdan bir arada yaşar ve iş yapar hale gelmesi kolay bir mesele değildi. Ancak bu meselenin başarıyla sonuca ulaştırılması sadece sosyal yaşantıyı rahatlatmakla kalmayacak, toplumsal ve ekonomik gelişmelerin dayanak noktalarından biri

²¹⁸Karaöz, a.g.e., s. 55

²¹⁹Tezcan Karadanışman, **Manisa Bizimdir**, Manisa'yı Mesir'i Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları, Manisa, Şubat 2012, s. 194

olacaktı. Akhisar'da Atatürk'ü gören emekli öğretmenlerden Leman Aytun kadın ve erkeklerin birlikte ilk sinema izlediklerini şöyle anlatıyor. *“Akşam Zafer Sineması'nda Gazi'nin şerefine bir gece hazırlanmıştı. O güne kadar Akhisar'da sinemaya gündüz kadınlar gece erkekler girerdi. Öğretmen Zeynep Ayhan ile kapı kapı dolaşarak kadın ve erkeklerin ilk defa birlikte sinemaya gelmelerini sağladık. Sinemada sunulan oyun saadet ve sefaleti anlatan iki tabloda oluşuyordu...”*²²⁰

Toplumun sorunlarından biri de kişilerin belirli bir soyadına sahip olmamasıydı. Bu durum gerek toplumsal yaşamda, gerekse de tapu, nüfus, miras gibi bürokratik işlemlerde sıkıntılara yol açıyordu. Dolayısıyla bu sıkıntıların aşılabilmesi için bir takım düzenlemelerin yapılmasını gerekli kılıyordu. Soyadı Kanunu kabul edildiğinde her ailenin Türkçe'ye uygun, gülünç olmayan birer soyadı almaları uygun görüldü ve yasalaştırıldı. Soyadı seçimindeki ilginç hikayesini Nihal Yeğınobalı şöyle anlatır: *“Herkes soyadı seçmenin telaşı içindeydi. Genellikle herkes eski lakaplarını değiştirmeyip soyadı kullanarak kullanıyordu. Farklı soyadı edinmek isteyenler de vardı. Kısacası herkes kendisine uygun bir soyadı bulma hevesindeydi. Bu anda ilginç olan okuması yazması olmayanların Yazman soyadını alması gibi ilginç olaylar da oluyordu. Nihal ve ailesi öncelikle Hocoğlu soyadını resmileştirmek istemişlerdi. Ancak Hükümet Konağı'ndaki görevli Kubılay vakasının kanayan bir yara olduğu o dönemde hacılı hocalı bir soyadını uygun görmemiş. Daha sonra ablasının aldığı bir çikolata paketi üzerindeki Başar soyadını beğenen Nihal'in ablası bu fikrini babasına sunmuştur. Sonraları aile ufak bir değişiklikle Başer soyadının daha iyi olacağını düşünerek bu soyadını resmileştirmeyi uygun bulmuşlardır.”*²²¹ Mürvet İlker babasının ailelerine soyadı alınış hikayesini şöyle anlatır. *“Babamın İlker soyadını aldığını hatırlıyorum. Babam bir akşam eve geldi. Biz ocak başında oturuyorduk. İlker soyadını aldığını söyledi. Biz de anlamını sorduk. Babam biz ilk erleriz, o yüzden İlker soyadını aldım dedi.”*²²²

Atatürk 31 Ocak 1923 yılı İzmir'de yaptığı halka hitabında ülkelerin ve toplumların her alanda kalkınmasının kadın erkek ayrımı gözetmeden, aynı hedef doğrultusunda yürümlerinin ve birbirlerine destek olmalarının gerekliliğini şu sözleri ile belirtmiştir. *“Bir heyeti içtimaiye, cinsinden yalnız birinin icabatı asriyeyi*

²²⁰ Çelebi, **Atatürk ve Manisa**, s.35

²²¹ Yeğınobalı, **a.g.e.**, ss.126-131

²²² Mürvet İlker ile 23 Ağustos 2014 yılındaki görüşmelerden alınmıştır

iktisap etmesiyle iktifa ederse o heyeti içtimaiye yandan fazla zaaf içinde kalır. Bir millet terakki ve temeddün etmek isterse bilhassa bu noktayı esas olarak kabul etmek mecburiyetindedir. Bizim heyeti içtimaiyemizin ademi muvaffakiyetinin sebebi kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz tekâsül ve kusurdan neşet etmektedir. İnsanlar dünyaya mukadder oldukları kadar yaşamak için gelmişlerdir. Yaşamak demek faaliyet demektir. Binaenaleyh bir heyeti içtimaiyenin bir uzvu faaliyette bulunurken diğer uzvu atalette olursa o heyeti içtimaiye mefluçtur. Bir heyeti içtimaiyenin hayatta çalışması ve muvaffak olması için çalışmanın ve muvaffak olabilmenin mütevakkıf olduğu bütün esbab ve şeraiti tekabbül etmesi icabeder. Binaenaleyh bizim heyeti içtimaiyemiz için ilim ve fen lâzım ise bunları aynı derecede hem erkek ve hem de kadınlarımızın iktisap etmeleri lâzımdır. Malûmdur ki, her safhada olduğu gibi hayatı içtimaiyede dahi taksimi vezaif vardır. Bu umumî taksimi vezaif arasında kadınlar kendilerine ait olan vezaifi yapacakları gibi aynı zamanda heyeti içtimaiyenin refahı, saadeti için elzem olan mesaii umumiyyeye dahi dahil olacaklardır. Kadının vezaifi beytiyesi en ufak ve ehemmiyetsiz vazifesidir. Kadının en büyük vazifesi analıktır. İlk terbiye verilen yerin ana kucağı olduğu düşünülürse bu vazifenin ehemmiyeti lâyikiyle anlaşılır. Milletiniz kuvvetli bir millet olmaya azmetmiştir. Bugünün levazımından biri de kadınlarımızın her hususta yükselmelerim temindir. Binaenaleyh kadınlarımız da âlim ve mütefennin olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün derecatı tahsilden geçeceklerdir. Sonra kadınlar hayatı içtimaiyede erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin muin ve müzahiri olacaklardır.”²²³

Mustafa Kemal yaptığı hemen tüm konuşmalarda kadına verdiği önemden, duyduğu güvenden bahsederek esasında toplumun bir bütün olarak kenetlenerek güçlenip içli dışlı tüm düşmanlara, günün koşullarının getirdiği tüm zorluklara birlikte, tek vücut olarak karşı konulması gerekliliği vurgulamıştır. Anadolu kadını gerektiğinde iklimi kadar sert, toprağı kadar bereketli bir hazine değerindedir. Türk kadınının geçmişten gelen bu gücünü sadece zorlu ya da gerekli zamanlarda çıkarmasını beklemekten öte hayatın ekonomik, siyasi gibi tüm alanlarında gösterebilmesi için kendini ilim ve irfan yolunda geliştirerek kültürel manada da kendini donatması gereklidir.

²²³ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938)**, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları 1, 5. Baskı, 2006,ss.87-95

Toplumsal alanda yapılan devrimlerden en önemlisi hiç kuşkusuz kadına verilen değerin artması, kadının birey olarak sayılması ile yakından ilgili olan kadınlara verilen haklardır. 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu ile kadınlara demokratik hakları gereği eşitliği sağlayıcı haklar verildi. Medeni Kanun ile aile hayatı düzenlendi. Boşanma, miras konularında kadınlara haklar verildi. Yasalar önünde eşit haklar tanınmasıyla kadının toplumdaki yerinin ve değerinin de artması sağlandı. Demokratik ve çağdaş bir toplumun gereği olarak kadınlar ikinci sınıf vatandaş olarak görülmeğe kurtarılmış, birey olarak kabul görmeye başlamıştır. Birey olarak kabul görmenin en önemli dayanağı ve göstergesi Türk Medeni Kanunudur. Bu kanun Türk kadınına geçmişte sahip olamadığı çok değerli hukuksal ve sosyal haklar kazandırmıştır. Ancak Türk kadınının cumhuriyet devrimleriyle kazandığı bu hukuksal haklardan daha da önemlisi bu kanunlara dayanarak kazandığı sosyal hak, sosyal yaşam ve özgürlüklerdi. Cumhuriyet devri ile kazanılan bu yenilik Türk kadınının kader çizgisini de değiştirmiştir. Türk kadını hak ettiği değeri bulmakla kalmamış, dönemin toplumsal sınıf farkını da hukuksal çerçevede silip atmıştır. Türk kadını özgür irade ve düşüncesini kullanmaya başlayarak toplum hayatında söz sahibi olmaya başlamıştır. Kadın ve erkeğin kamusal alanda bir arada bulunması, birlikte omuz omuza çalışması, birlikte vakit geçirmesi sıra dışı bir olay olmaktan çıkıp olağan bir durum haline gelmekteydi. En başından beri Türk kadınına güvenen Mustafa Kemal onlara daha önemli alanlarda görev vermeyi uygun buluyordu. Türk kadınına medeni kanunla verilen haklar, siyasi haklarla perçinlenerek kanunlaştırıldı. Dünyada pek az ülkede var olan kadınların seçilerek yönetimde bulunması fikri büyük bir öngörünün eseridir. Medeni kanunun devamında seçme ve seçilme haklarıyla donatılan kadınlar cumhuriyetin ilk yıllarında haklarına daha çok sahip çıkarak milletvekili olmuşlardır. Daha birkaç yıl öncesine kadar birey olmayı yeni kazanan Türk kadını için seçme ve seçilme hakkı, cumhuriyetin getirdiği demokratik bir atılımdı. Bu atılımlarla beraber yapılan Türk devrim hareketi kadının her alanda olduğu gibi siyasal yaşamda da olmasını sağlamıştır. 1935 yılı seçimleri kadınlara siyasal haklar verildikten sonraki ilk seçim olması sebebiyle önemlidir. 1935 seçimlerinde meclise 18 milletvekili girmiştir. Bunlar; “*Mebrure Gönenç (Afyonkarahisar), Hatı Çırpan (Satı Kadın- Ankara), Türkan Örs Baştuğ (Antalya), Sabiha Gökçül Erbay (Balıkesir), Şekibe İnsel (Bursa),*

Hatice Özgener (Çankırı), Huriye Öñiz Baha (Diyarbakır), Fatma Memik (Edirne), Nakiye Elgün (Erzurum), Fakihe Öymen (İstanbul), Ferruh Güpgüp (Kayseri), Bahire Bediř Morova Aydilek (Konya), Mihri Bektař (Malatya), Meliha Ulař (Samsun), Esmā Nayman (Seyhan), Sabiha Görkey (Sivas), Seniha Hızal (Trabzon), Benal Nevzad İstar Anman (İzmir) ”²²⁴

İşgalci kuvvetlerin yakıp yıktığı devletin yeniden yapılanması çok güç olacaktır. Bu güçlüğün açılması Mustafa Kemal’in çağdaş düşünceleri ile gerçekleşecektir. Yeni kurulacak olan cumhuriyet için maddi gereksinimler olduğu kadar, manevi gereksinimler de önemliydi. “*Kemalist Türkiye’yi maddeten ve manen inşa ediyoruz.*”²²⁵

²²⁴ Bkz. Ayten Sezer, Türkiye’deki İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclis’teki Çalışmaları, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 42. Sayı, Cilt 16, Kasım 1998, Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılı Özel Sayısı

²²⁵ **Cumhuriyetin 15. Yılında Manisa**, s. 74

SONUÇ

İşgal kuvvetlerinin baskısı altında işgali, her türlü eziyeti ve zorluğu yaşayan Türk milleti gösterdiği büyük direniş ve birliktelik sayesinde vatanını düşmana teslim etmemiştir. Türk milletinin gösterdiği büyük özveri ve dayanışma düzenli ordunun Mustafa Kemal önderliğinde kurulmasını, büyük bir sabrın sonunda, büyük kurtuluşunun kazanılmasını sağlamıştır.

Kurtuluş mücadelesi döneminde Manisa tüm Türkiye gibi büyük zorluklar ve acılarla karşı karşıya kalmıştır. 1919 Mayıs'ından başlayıp, yaklaşık üç yıl süren Yunan zulmü ve işgali nihayetinde 8 Eylül 1922 günü mutlulukla son bulmuştur. Ekonomik ve siyasal alanda güçlü olan Manisa şehri Yunan işgali yönünden büyük göçler yaşamış, düşman kuvvetlerinin her alanda yaptığı zulümler sonrası en azından maddi gücünü yitirmeye başlamıştır. Bereketli Manisa topraklarının verimi ve emektar Manisa çiftçisinin yetiştirdiği her ürünün gelirinin Yunan kuvvetlerine vergi olarak gitmesi veya daha da kötüsü zorla alıkonulması Manisa halkını gitgite fakirleştirmiştir. Manisa halkı kurtuluşu Mustafa Kemal ve ordusunda görüyor, o mutlu günün gelmesini umutla bekliyordu. 1922 Ağustos'u düzenli ve güçlü Türk ordusunun düşmanı yurttan tamamen kovma hazırlıklarının sona yaklaştığı bir dönemdir. Yüce Türk ordusu hazırlıklarını tamamlamış, düşmanı yenilgiye uğratmak için Mustafa Kemal'den gelecek o büyük ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri emrini bekliyordu. Bu emir kurtuluşun ve özgürlüğün habercisi olacaksa da Manisa için acı ve ızdırap içinde geçen işgal yıllarının en kötü günlerine şahit olmasına engel olamayacaktı. Bozguna uğrayan Yunan kuvvetleri İzmir Körfezi'ne doğru peşi sıra kaçarken ayak bastığı her köy, her ev, her tarla alev alevdi. Anadolu topraklarının köyleri, tarlaları bir bir yanarken maalesef yananların içinde orada yaşayan insanlarda vardı. İç Ege'den başlayan büyük bozgun, büyük taarruz, büyük kaçış, büyük yangın sıfatı ne olursa olsun Manisa'ya uğradı. Manisa Yunan esaretinin en acılı ve en kanlı günlerini bu tarihlerde yaşadı. Spil Dağı'na kaçıp kurtulabilenler hayatta kalabildikleri için şanslıydılar. Kaçamayanların kimi evlerinde, kimi dükkanlarında, kimi hain bir düşman namlusunun ucunda ölüme koştular. Aslına bakılırsa o tarihte merkezde yaşayan Manisalı için ölüm bile bir kurtuluş sayılabilirdi. Spil Dağı'ndan güzel ve bereketli şehirlerinin düşman kuvvetleri

tarafından yakılıp talan edilmesi zulmü ile karşı karşıya kalan Manisalıların yardımına Mustafa Kemal ve güçlü Türk ordusu yetişti. Ancak Manisa çarşısı alevlere teslim olmuş; ekonomik varlığını, yılların getirdiği maddi birikimini alevlere bırakmıştır. Anadolu'nun en büyük ve en önemli çarşılarından olan Manisa çarşısı büyük yangın sonrasında önemli ölçüde yok olmuştur. Ekonomik kayıpların yanında yitip giden Türk gençliği de Manisa halkının manevi kaybı da vardır. Tüm bu acılara, eziyetlere rağmen Türk askerinin şehre girişi bir an için olsun Manisa halkının o büyük acılarını unutmasını sağlamıştır. 8 Eylül 1922 karanlık günlerin, güneşe, aydınlığa göz kırıp kucak açtığı gündür. Kurtuluş günü kederli Manisa'nın acılarını hafifletse de unutturmaya yetmeyecektir. Acılı ve unutulması zor günler yeni Türk devletinin kurulmasında ve Mustafa Kemal'in gerçekleştirdiği devrimlerde önemli katkılar sağlamasına neden olmuştur. Ekonomik, siyasi, sosyal her türlü zorluğu esaret yıllarında gören Manisa, Mustafa Kemal devrimlerinin kabul gördüğü ve etkili bir biçimde uygulandığı önemli bir cumhuriyet kenti olmuştur. Yapılan devrimler hukuksal ve siyasi gelişmelerin ışığı altında oluşmuştur. Cumhuriyet devrimleri geçerliliğini siyasi ve kurumsal alanda yaptığı yeniliklerden almıştır. 23 Nisan 1920'de Millet Meclisi'nin kuruluşu, devletin ve toplumun geleceği hakkında alınacak kararlarda tüm ulusu yetkili kılmıştır. Millet kendi geleceğini, kendi vereceği kararla belirleme özgürlüğüne kavuşmuştur. Kurtuluş mücadelesi süresince halk ülkesinin geleceği hakkındaki kararlarını ülkenin bütünlüğü ve birlikteliği yönünde kullanmıştır.

1 Kasım 1922'de saltanat meclis kararı ile kaldırılırken toplumun bir kısmı bu kararın karşısında yer almıştır. Bu kesim her ne kadar saltanat yanlısı olsa da ülkenin bağımsızlığı ve kurtuluşunu daha önemli görmüştür. Ülkenin içinde bulunduğu acı işgal durumu, kurtuluş ümidi ve mücadelesini saltanatın önüne koymuştur. Mustafa Kemal'in Sivas Kongresi'nde belirttiği üzere milleti kendi azim ve kararı kurtaracaktır. Dayanışma içinde olan Türk milleti güçlü direnişini son ve en etkili askeri hamlesini 26 Ağustos 1922 tarihindeki Büyük Taarruzda gerçekleştirmiştir. 30 Ağustos 1922 Türk milleti ve Anadolu topraklarının kurtuluşu ile tarihe geçerek, ülkeyi işgalden özgürlüğe kavuşturdu. Dönemin en güçlü ordu ve devletlerine karşı kazanılan bu askeri zafer muhteşem olmakla beraber tek başına yeterli değildi. Savaş meydanlarındaki kazanılan zaferin, siyasi pazarlık ve görüşmelerin yapıldığı anlaşma

görüşmelerine yansması gerekmiştir. Büyük zafer sonrası başlayan barış görüşmeleri sekteye ve duraklamalara sahne olmasa da Türkiye lehine sonuçlanmıştır. Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından önce gelişen en önemli siyasi olay 29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin resmen kurulmuş olmasıdır. Ülke rejim değişikliğine uğramış, egemenlik ve yönetim hakkı ulusun eline geçmiştir. Millet kendi geleceği hakkındaki kararları yazılı bir anayasa metnine göre gerçekleştirme yetkisine kavuşmuştur. Bundan da önemlisi devleti yönetecek yetkilileri seçim yoluyla kendisinin belirleme özgürlüğüne kavuşmuştur. Gerçekleşen bu devrim ülke yönetiminin demokratikleşmesi yönünde atılan en önemli adımdır. Cumhuriyetin ilanı ülkeye tam demokrasi yönetimi getirmese de, demokratik yönetim temellerinin atılması açısından oldukça önemlidir. Devlet yönetiminde seçimle iş başına gelen bir parti kurulmuş ve adına Halk Fırkası adı verilmiştir. Vekillerin belirlenmesi seçim yoluyla yapılacak; yine bu vekiller arasından vekillerin seçeceği cumhurbaşkanı ve meclis başkanı seçilecektir. Kurulan yeni devletin ve rejimin ilk ve en önemli başarısı ülkenin bağımsızlığa kavuşmasını sağlayacak olan Lozan Antlaşması olmuştur. Lozan Antlaşması, kurulan yeni devlete her anlamda destek sağlamış ve yapılacak devrimlere öncülük etmiştir. Bu antlaşma ile ülkenin toprak bütünlüğü çok büyük oranda, Misak-ı Milli doğrultusunda gerçekleşti. Antlaşmada Musul, Boğazlar sorunu dışında önemli meseleler antlaşma hükümleriyle çözüme kavuştu. Özellikle kapitülasyonların kaldırılması ve Osmanlı borçlarının halledilmesi Türkiye Devleti'nin ekonomik kalkınması ve gelişmesi yönünde önemli katkıları olmuştur.

Siyasi devrimlere, Manisa penceresinden bakıldığında en etkili katılımları milli bayram kutlamalarında ve özellikle cumhuriyet bayramı kutlamalarında görülür. 10. ve 15. yıl Cumhuriyet Bayramı kutlamaları büyük etkinliklerle, halkın bayram kutlamalarına istekli katılımıyla gerçekleşmiş ve bu durum yazılı ve görsel basında da yer almıştır. Dönem tarihinde yaşayan kişiler anılarında coşkulu Cumhuriyet Bayramı kutlamalarını ayrıntılı bir şekilde anlatmışlardır. Bayramlar için fener alayları düzenlenmiş, balolar yapılmış, gösteriler tertip edilmiştir. Ayrıca Manisa Halkevi'nin etkili yayın organı olan Gediz Dergisi'nde bayramlar ve özel günler için makale ve yazılar yazılarak Manisa'nın Cumhuriyet rejimine verdiği değer gösterilmiştir. Bu makalelerde devrimlerin enerjisiyle dolan Manisalıların bayram kutlamaları detaylı bir şekilde aktarılarak, halkın ve gelecek nesillerin

aydınlanması sağlanmıştır. Ancak cumhuriyet devrimlerini içtenlikle kucaklayan ve gerçekleştirmeye çalışan kişilerin yanında devrim ve cumhuriyet karşıtı kişiler de yer almıştır. Manisa'dan çıkan bu karşıt görüşlü kişilerin gerçekleştirdiği Menemen Olayı salt yerel bazda değil, tüm ülkeyi olumsuz yönde etkileyen gerici ve devrim karşıtı bir olay olarak karşımıza çıkar. Belirli bir kısmın dini duyguları kullanarak rejimi yıpratma girişimleri devlet güçleri tarafından bertaraf edilmiş ve olayın halk tabanına yayılması bizzat yenilikçi, çağdaş cumhuriyet vatandaşları tarafından engellenmiştir.

Ekonomik anlamda güçlü olmayan devletler ve toplumlar gelişmek bir yana, yok olmaya mahkûmdurlar. Güçlü bir ekonomi, güçlü bir devlet ve güçlü bir yönetim sağlar. Cumhuriyet rejiminin güçlenmesi ve Türk toplumunu devrimler yolu ile aydınlatabilmesi için Türkiye ekonomi hayatının sağlam temellere dayanması gerekiyordu. Bu yönde atılan önemli adımlardan biri İzmir İktisat Kongresi olmuştur. İzmir İktisat Kongresi alınan kararlar neticesinde her alanda bağımsız, karma ve güçlü bir ekonomik sistem hedefi ortaya koymuştur. Kongrenin yararlı geçtiği ve çok önemli kararların alındığını ilerleyen zamanda yapılan devrimler ispatlamıştır. Bu hedefler doğrultusunda Lozan Anlaşması gereğince kapitülasyonlar kaldırılarak ekonomi büyük bir yük ve mali esaretten kurtulmuştur. Kapitülasyonların kaldırılması; gümrük gelirlerinin artmasını, yerli esnafın ekonomik hayatta daha güçlü ve mücadeleciler olmasını sağlamıştır. Demiryolları ve deniz yolları işletmeciliğinin millileştirilmesi ile bağımsız ve milli bir ekonomi sağlanmıştır. Özel sektörün canlanması ve korunması Teşvik-i Sanayi Kanunu ile sağlanmıştır. İş Bankası'nın kuruluşu ticaret hayatı için kredi ve sermaye olanağı sağlamıştır. Özel sektörün ihtiyaca cevap veremediği durumlarda oluşturulan Kamu İktisadi Teşkilatları ülke ekonomisinin korunmasına ve güçlenmesine yardımcı olmuştur. Aşar vergisinin kaldırılması, Ziraat Bankası'nın daha aktif olarak çalışır duruma getirilmesi çiftçiyi ve ülke tarımını güçlendirmiştir. Türkiye ekonomisi temellerini güçlendirmeye, kendisini geliştirmek için gerekli kanunları çıkarıp girişimlerde bulunurken Manisa ekonomisi de bu paralelde yoluna devam etmektedir. Cumhuriyet Manisa'sının ekonomisinin büyük bir bölümünü tarım oluşturmaktadır. Aşar vergisini kaldırılması Manisa çiftçisine ilaç gibi gelmiştir. 1925 yılında Manisa Borsa'sının kurulması üretici ve tüketiciyi koruma yolunda önemli işler yapmıştır.

Manisa'da üzüm başta olmak üzere arpa, buğday, tütün, pamuk, mısır, zeytin gibi çok çeşitli ürün yelpazesi yer alır. Özellikle üzüm yetiştiriciliği ön plana çıkmış, çok kaliteli ve dünyaca ün kazanacak çekirdeksiz üzüm üretimi hız kazanmıştır. Çekirdeksiz üzümün çok büyük bir bölümü yurt dışına ihraç edilmiştir. Tarımsal ürünlerin üretiminin zaman içinde artması, bu ürünlerin işlenmesine bağlı olarak pamuk, dokuma, un, zeytinyağı fabrikalarının açılmasına neden olmuştur. Manisa sanayisinin o yıllarda büyük bölümünün tarım ürünlerine bağlı işletmeler oluşturmaktadır. Manisa ekonomisinin gelişimi zaman zaman hızlı, zaman zaman ise sıkıntılı olmuştur. Bu sıkıntıların en büyüğü yaşanan dünya ekonomik buhranıdır. Dünya çapında yaşanan bu büyük ekonomik bunalım, Manisa ekonomisini de olumsuz etkilemiştir. Tarım üretimi düşmüş, yetiştirilen ürünlerin fiyatlarında dengesiz oynamalar oluşmaya başlamıştır. Bu durumdan kurtulmak Manisa için kolay olmamıştır. Buhrandan sonra hükümetin uygulamaya koyduğu birinci beş yıllık kalkınma planı Türkiye ve Manisa ekonomisinin daha düzenli, dış etkenlere karşı daha dirençli ekonomik bir sisteme dönüşmesini sağlamıştır.

Bir ülkenin her alanda gelişmesi için gerekli olan yetişmiş insan gücü için sağlam temel ve hedeflere dayanan bir eğitim sisteminin olması gereklidir. Bu amaç doğrultusunda en önemli adım 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu oldu. Cumhuriyetin kuruluşundan çok kısa bir süre sonra eğitim alanında köklü bir yasal değişikliğin uygulamaya geçirilmesi yeni cumhuriyetin eğitime verdiği önemin ve çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşma hedefi için gerekli devrimlerin hangi araç ve metotlarla yapılacağına en belirgin göstergesidir. Bu yasal düzenleme ile eğitim öğretim bir çatı altında toplanarak eğitim birliği sağlanmıştır. Tüm bireylerin milli ve aynı hedefler doğrultusunda eğitim alması sağlanmıştır. Medreseler kapatılarak yerlerine modern eğitim kurumları açılmaya başlanmıştır. Bu önemli yasal değişimin teklifini arkadaşlarıyla yapan ve Milli Eğitim Bakanlığı yapmış bulunan Manisa Milletvekili Hüseyin Vasıf Çınar'dır.

1928 yılına gelindiğinde harf devrimi gerçekleştirilerek Yeni Türk Alfabesine geçilmiştir. Harflerin ve devrimin tanıtımını bizzat yapan ve başöğretmen olan Mustafa Kemal, devrimin halk tabanına hızla yayılmasında ve eğitim politikasında önemli bir kilometre taşı olmasında başrol oynamıştır. Yeni Türk Harflerinin yazılması ve okunması fonetik açıdan da daha kolay kavranabilmesinden ötürü, halk

tarafından kısa sürede benimsenerek okuma yazma seferberliği yurdun her bölgesinde başlatılmıştır. Harf devrimini takip eden ve okuma yazma seferberliğinin belirli bir seviyede başarıya ulaşmasında en önemli katkı Millet Mektepleri ile olmuştur. Millet Mektepleri eğitim çağı dışında kalan bireylerin okur-yazarlık seviyesine ulaştırılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Manisa ili ise bu seferberliğe en önemli katkıyı sunan şehirlerin başında gelmiştir. 1928-1933 yılları arasında Manisa il merkezinde toplam 640 adet, Manisa köylerinde ise 740 adet olmak üzere, şehir genelinde 1380 adet Millet Mektebi dershanesi açılmıştır. Bu dershanelerde 1928-1933 yılları arasında şehir merkezinde 20973, Manisa köylerinde ise 26194, hariçte özel eğitim gören başarılı olanlar toplam 1626 kişi olmak üzere genel toplamda beş yıllık bir sürede yaklaşık elli bin kişi okuma yazma seferberliğine katılarak başarılı olmuştur. Millet mekteplerinden sonra seferberliğe en büyük katkı halk okuma odaları olmuştur. 1933 yılında ülke genelinde 778 halk okuma odası açılmışken, Manisa 122 halk okuma odasıyla Türkiye genelinde en fazla okuma odası bulunduran ikinci il olarak karşımıza çıkmıştır. Manisa'da bulunan halk okuma odalarından sadece 19 tanesi şehir merkezinde kurulurken, geriye kalan 103 okuma odası köylerde kurulmuştur. Eğitim seferberliğinin Manisa'da köylere kadar yoğun bir şekilde ulaşması halkın genelinin eğitime olan merakı ve katkısını göstermektedir. Manisa ili köylü ve şehirlisiyle cehalete savaş açmış, bu yoldaki başarı için önemli kazanım ve yaptırımlar yapmıştır. Sadece eğitim amacıyla değil, toplumun kültürel kalkınmasını ve cumhuriyet devrimlerinin halka en iyi şekilde tanıtılıp benimsetilmesi için Halkevleri açılmıştır.

Manisa Halkevi faaliyetlerine 1933 yılında başlamıştır. Çalışmalarında hızlı bir şekilde yol kateden Manisa Halkevi eğitim ve kültürün halk tabanına yayılmasında çok aktif bir görev üstlenmiştir. 1933-1939 yılları arasında Manisa'da çeşitli ilçelerde 14 tane Halkevi açılmıştır. Halkevleri bastığı dergi ve yayınlarla eğitimin gelişmesini, yaptığı yardımlarla sosyalleşmeyi, düzenlediği sergi, spor müsabakası ve tiyatro, temsil, gösteri gibi faaliyetlerle devrimlerin halka yansıtılıp yayılmasını sağlamıştır. Ayrıca halkın sosyo-kültürel açıdan zihinlerini yenileyip aydınlatmıştır. 1938-1939 yılları arasında 45 temsil sergilenmiş, bu temsillere 21633 kişi katılmıştır. 1937 yılında Manisa Müzesi açılarak şehirde müzecilik faaliyetlerinin geliştirilmesi sağlanmıştır.

Manisa Halkevi Yeni Doğuş, Bozkurt ve Gediz adında üç dergi yayımlamıştır. Bunlardan en etkilisi en uzun süre yayın hayatına devam eden Gediz Dergisi olmuştur. Bu dergilerde günün anlam ve önemine uygun pek çok makale yayınlanmış ve Halkevi çalışmaları anlatılarak günümüze de ışık tutmuştur. Manisa Halkevinde genellikle yerel tarih içerikli çoğunluğu Çağatay Uluçay ve İbrahim Gökçen'e ait 20 tane kitap basımı yapılmıştır. Manisa Halkevi yaptığı çalışma ve faaliyetleriyle yerel bazda özellikle kültürel aydınlanma sağlamış, cumhuriyetin eğitim devrimlerine sahip çıkmış ve bu devrimlerin hayata geçirilip uygulanması yolunda önemli katkılar sağlamıştır.

Cumhuriyetin devrimleri her alanda olduğu gibi halkın sosyal hayatına da ışık saçmış, toplumun yeni alışkanlıklar ve yaşama biçimleri oluşturmaya imkan sağlamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan her devrim ekonomiden siyasete, eğitimden sosyal yaşantıya kadar halkın alışkanlıklarını değiştirmiş, yaşam ve düşün felsefesinin yönünü bilime çevirmiştir. Tekke ve Zaviyelerin kapatılıp şeyhlik, hocalık gibi kavramların kaldırılması halkın varlığını ve gerekliliğini sorgulamadığı dogma gelenekler yerine akli ve bilimi ön planda tutan bir yaşam tarzı geliştirmesine olanak sağlamıştır. Toplumun dünyaya bakış açısının değişmeye başlaması sadece düşünce hayatını değil, kılık kıyafet konusunda da fikirlerini değiştirip geliştirmiştir. Gelişim yönünü batılı gelişmiş medeniyetler olarak belirleyen Türkiye, giyim kuşamını da bu yönde değiştirmiş ve adapta etmiştir. Sarık ve cübbe gibi değişik görünümlü başlıklar yerine kullanımı daha kolay ve daha modern şapka tarzı başlıklar kullanmaya başlanmıştır. Özellikle kadınlar giyimlerine daha çok dikkat etmeye başlamış, tüm dünya Türk kadının güzelliğine ve şıklığına şahit olmuştur. Mustafa Kemal yaptığı yurt gezilerinde Manisa ziyaretlerinden hep memnun ayrılmıştır. Şapka kanunu yürürlüğe girmeden Manisalıların, Mustafa Kemal'i şapka ile karşılamaları, Manisa kadının şık ve modern kıyafetleri onu çok memnun etmiştir. Bu gelişmeler Mustafa Kemal'in devrimlerin geleceği ve gelişmesi yönünde daha da umutlu ve kararlı olmasını sağlamıştır. Özellikle Manisa Halkevi çalışmaları sosyal ve kültürel yönlerden Manisa'nın olumlu yönde gelişmesine katkı sunmuştur. Halkevinin düzenlediği balolar, çay partileri, sinema gösterimleri kadınların şıklık yarışına girmeleri kadar, tüm bu sosyal etkinliklere erkeklerle birlikte katılmalarına fırsat sağlamıştır. Günlük yaşamdan ve sosyal hayattan izole edilmiş olan kadın

eskisinden daha güçlü ve aydın bir biçimde toplumsal yaşama katılmıştır. Kadının sosyal hayatın her alanında aktif olarak yer alması devrimlerin hayata geçirilmesini de kolaylaştırmıştır. Kadınlar sadece sosyal ve kültürel hayatta değil, siyasi hayata da adım atarak ülkenin geleceği hakkında verilen kararlarda söz sahibi olmuştur. Kadının olaylara farklı bakış açısı ülke meselelerinin değişik yönlerden ele alınmasını sağlamıştır. Manisa kadını her cumhuriyet devrimini özümseyerek kendi yaşantısına katmayı başarmıştır. Manisalı kadınların eğitim faaliyetlerine etkin katılımının yanında sanatsal etkinliklere katılımı da gerek oyuncu, gerekse izleyici olarak olmuştur. Erkek bayan ayırt etmeksizin giyim kuşam konusunda Manisalılar, çağdaş ve modern bir çizgiyi takip etmişlerdir. Manisa bu haliyle yeni cumhuriyetin yükselen değerlerinden biri olmayı başarmıştır.

Medeni kanun ile aile hayatı düzenli bir biçime getirilerek kadının aile içindeki rolü ve hakları geliştirilmiştir. Kadının boşanma durumundaki hakları, yeniden düzenlenmiş, miras davalarındaki hakları gözden geçirilerek eşitlikçi bir yapı oluşturulmuştur. Yazılı olarak toplumsal, hukuksal ve eğitimsel alanda kadın erkek eşitliğinin sağlanması halkın daha düzenli ve çağdaş bir hayat sürmesine olanak sağlamıştır. Toplumun çekirdeğinin aile olduğunu göz önünde bulundurursak ülkenin aydınlanmasının aileden başlayacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Bu amaçla gerçekleştirilen devrimsel aydınlanmanın çekirdekten toplumun geneline doğru olduğunu söyleyebiliriz. Ekonomik, siyasi, hukuksal alanda gerçekleştirilen devrimlerin aynası sosyal hayatın gelişmesi olmuştur. Soyadı kanunu ile toplumsal hayat ve bürokratik alanda yaşanan sıkıntılar ortadan kaldırılmıştır. Manisalılar soyadı seçme konusunu ciddiye almış kendileri ve aileleri için en uygun soyadını seçmeye çalışmışlardır. Manisa cumhuriyet devrimlerine karşı sahiplenici ve uygulayıcı bir tutum izlemiştir. Gerçekleşen her devrim Manisa'da karşılığını bulmayı başarmıştır.

Yenilikler ilk etapta topluma yabancı ya da farklı gelse de halk, yapılacak olan ve yapılmak istenen tüm devrimlerin halk için olduğunu kısa sürede anlamıştır. Halk yapılan devrimlere kimi zaman tepki göstermiş, ama çoğunlukla az zamanda uyum sağlamıştır. Manisa, Türkiye'nin küçük bir penceresi gibi tüm devrimlere ayak uydurmayı başarmış, ancak bu yolda bazı olumsuz olaylarla da karşılaşmıştır. Özellikle Manisa Halkevi eğitim, sosyal ve kültürel yönlerden Manisa'yı devrimler

konusunda en üst noktaya çıkaran, halkın ufkunu açan bir kurum olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk uygulamaya çalıştığı devrimlerin büyük bir çoğunluğunu hayata geçirmiş, halkının benimsemesini, devrimlerin günlük hayatla bağ kurmasını başarmıştır. Halk için gerçekleştirilen devrimleri, halkına en iyi ve doğru bir yolla anlatmayı başararak bağımsız ve çağdaş Türkiye Cumhuriyeti hedefine ulaşmıştır.

KAYNAKÇA

Arşivler

Manisa Belediyesi Nikah İşlemleri Arşivi

Manisa İl Halk Kütüphanesi Manisa Eserleri

Sürelî Yayınlar

Anadolu

Bozkurt

Düğüm Dergisi

Gediz

Genç Spil

İstiklal Harbi Gazetesi

Manisa

Manisa Dergisi

Manisa Kültür ve Turizm Dergisi

Milliyet

T.C. Resmi Gazete

Yeni Doğuş

Kitaplar, Makaleler ve Yayınlanmamış Çalışmalar

1935 Halkevleri 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?, Ankara,1935

Ali Çetinkaya' nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Cumhuriyetin 70. Yılına Armağan, Ankara, 1993

Aksakal, Ali Haydar, **Manisa ve Mesir**, Şafak Basım Yayın, Manisa, 1. Baskı, 2006

Aksakal, Ali Haydar, **Niobe ve Manisa'nın Gizemli Tarihi**, Emek Matbaası, Manisa, 2011

Aksakal, Bedriye, **Anılarda Manisa**, Manisa Turizm Derneği Yayını, Manisa, 1986

- Aksakal, Bedriye, **Manisalı Kadınlar**, 1. Basım, Manisa, Mart 2000
- Akşit, Oktay, **Manisa Tarihi**, İstanbul, 1983
- Aktan, Okan H., “Atatürk’ün Ekonomi Politikası: Ulusal Bağımsızlık ve Ekonomik Bağımsızlık”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı
- Akyüz, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi (M.Ö 1000 - M.S. 2014)**, Pegem Akademi, Ankara, Temmuz, 2014
- Arar, İsmail, **Atatürk’ün İzmit Basın Toplantısı**, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., Eylül, 1997
- Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983
- Atatürk’ün Bütün Eserleri**, C.18, (1925-1927), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri 1-3**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, C 2, Divan Yay.,2006, 5. Baskı
- Avan, Hakkı, **Niobe’nin Kentinden**, Manisa’ya ve Mesir’i Tanıtma Derneği Yayınları, Manisa, Nisan 2013
- Avan, Hakkı, **Esen Yel’e Mektuplar**, Manisa İl Özel İdaresi İl Genel Meclisi Kültür Hizmeti, Manisa, Şubat, 2013
- Aybars, Ergün, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1**, Ercan Kitabevi, 7. Basım, Eylül, 2000
- Ayışığı, Metin, “Milli Mücadelede Manisa”, **Manisa Dergisi**, Sayı:7, Ekim 1994
- Bayram, Feridun, **Geçmişten Geleceğe Gördes**, Gördesliler Derneği Yayınları 1, İzmir, 2008
- Bilgi, Nejdet, **XX. Yüzyılın İlk Yarısında Manisa Kazası (1908-1950)**, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İzmir, 1996
- Bilgi, Necdet, “Manisa Bağcılar Bankası: Kuruluşu Ve Örgütlenme Süreci (1917-1927)”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXVIII / 1, 2013
- Bilgi, Necdet, “Yeni Doğu; Manisa Halkevi Dergisi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 17/49, Ankara, Mart, 2001
- Bilgi, Nejdet, **İstiklal Yolunda Bestekar Bir Müftü Ahmet Alim Efendi**, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları 6, Manisa, 2008

Bilgi, Nejdet, Emrehan Küeyve diğerleri, **Manisa Araştırmaları-2**, Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa, 2002

Boratav, Korkut, **Türkiye Tarihi**, Cilt 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980, Cem Yayınevi, Ekim 2002, 7. Basım

Coşkun, Ali, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi”, **Atatürkçü Düşünce Dergisi**, Kasım 2003, Sayı:4

Cumhuriyetin 15. Yılında Manisa, Kemal Matbaası, İstanbul, 1938

Cumhuriyetimizin 75. Yılında Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Manisa, T.C. Manisa Valiliği Yayınları, 1998

Çalbatır, Seyfettin, **Manisa'nın Kurtuluşu, Anılarla Manisa**, Derleyen: Bedriye Aksakal, Manisa 1986

Çelebi, Mevlüt, **İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi (1919-1922)**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010

Çelebi, Mevlüt, **Heyet-i Nasiha Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri**, Akademi Kitabevi, İzmir,1992

Çelebi, Mevlüt, **Atatürk ve Manisa**, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları:3, Emek Matbaacılık, Manisa, 2007

Çetin, Sıdika, ” Geç Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet'e İç Batı Anadolu'da Kentsel Yapının Değişimi: Manisa, Afyon, Burdur ve Isparta Kentleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme(1)”, **METU JFA** , 2012/2

Çiçek, İbrahim, **Her Yönüyle İlçemiz Salihli**, Çiçek Matbaası, 1985

Dayıoğlu, M. Ertuğrul, **Bir Ömür Manisa**, Manisa'yı Mesir'i Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları, Manisa, Mayıs 2012

DİUM, **Maarif 1933-34 Halk okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği**, İstanbul, 1935

Doğan, Hamdi, “Cumhuriyet Döneminde Yerel Bankacılık: Akhisar Tütüncüler Bankası Örneği”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, IX/18, 2012

Dümer, Mustafa, **Gediz Dergisi**, 31/10/1937, sayı 7, Dereli Basımevi, Manisa

- Emecen, Feridun M., **Tarihin içinde Manisa**, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları 1, 2. Basım, Manisa, 2007
- Emecen, Feridun M., **XVI. Asırda Manisa Kazası**, Ankara 1989
- Emecen, Feridun M., “Ayan ve Muhallefatı: Karaosmanoğlu Hacı Mustafa Ağa”, **Tarihin İçinde Manisa**, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları1, İkinci basım, Manisa 2007
- Erdoğan, Kenan, Kırkağaçlı Aşık Mustafa Remzi'nin Yunan İşgali ile İlgili Yazdığı Dört Şiiri, **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 35, Erzurum , 2007
- Ergül, Teoman, **Kurtuluş Savaşı'nda Manisa (1919 – 1922)**, Manisa Kültür Sanat Kurumu Yayını:1, İzmir, 1991
- Ertan, Temuçin Faik, **Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitapevi, Şubat 2012, Ankara
- Eski, Mustafa, “Kastamonu’da Gelip Geçen İki Fransız Gazeteci, Madame Berthe Gaulis ve Jean Chiquelin”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XII(36)
- Gaulis, Berthe Georges, **Çankaya Akşamları**, Çeviren: Füzünan Tekil, Bayrak Yayıncılık, İstanbul, 1983
- Güneş, Günver, Müslime Güneş, **Cumhuriyet Dönemi'nde Manisa'nın Sosyo-kültürel Yaşamında Halkevi'nin Yeri ve Önemi**, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi, 6/15, 2007, Güz
- Irmak, Kemal, **Manisa Vilayeti Tarihi**, Tecelli Basımevi, İstanbul,1937
- İnan, Rauf, Manisa Kültürü Cumhuriyetten Önce ve Bugün, **Gediz Dergisi**, 01/11/1938, sayı 19
- İnci, İbrahim, “Mütareke Döneminde İşgal Tehdidi Karşısında Manisa”, **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, XI/1,Nisan 2013
- Kaplan, Leyla ve diğerleri, **Manisa Araştırmaları 1**, TC Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cilt 1, Manisa 2001
- Karadanişman, Tezcan, **Manisa Bizimdir**, Manisa'yı Mesir'i Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları, Manisa, Şubat 2012

Karakaş, Ömer, Dönemin Yerel Basımına Göre Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Manisa Vilayeti'nde Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri, "**History Studies (International Journal of History)**", Volume 2/3 2010 (Kasım 2010), Samsun

Karaköse, Erdinç, **Manisa'da Sanayileşme ve Sosyo Ekonomik Gelişme**, Şafak Basım, Manisa 2004

Karal, Enver Ziya, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1953)**, Maarif Basımevi, İstanbul, 1959

Karaöz, Sadık, **Atatürk Manisa'da**, Manisa Turizm Derneği Yayınları:5, Ekim 1983, Manisa

Katoğlu, Murat, **Türkiye Tarihi**, Cilt 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980, Cem Yayınevi, Ekim 2002, 7. Basım

Koçak, Cemil, **Türkiye Tarihi**, Cilt 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980, Cem Yayınevi, Ekim 2002, 7. Basım

Konukçu, Enver, **Alaşehir Kongresi(16-25 Ağustos)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000

Köklü, H. Nusret, **Manisa İşgalden Kurtuluşu**, Akademi Yayınevi, İzmir 1998

Köklü, H. Nusret, **Manisa Şehir Atlası 2. Kitap 5-8 Eylül 1922 Manisa Yangını**, 1993

Köklü, Nusret, 8 Eylül İlkokulu ve Bahar Anıları, **Manisa Dergisi**, Kasım 1996, Sayı:12

Köklü, H. Nusret (Yayına hazırlayan Nejdet Bilgi), **Ömrümün Kısa Öyküsü Manisa**, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları 4, Manisa, 2008

Kurat, Yuluğ Tekin, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması**, Turhan Kitabevi, 2. Basım, Ankara 1986

Manisa Belediyesi 931-934 Senelerinde Yapılan İşler, Cumhuriyet Matbaası, İzmir, 1934

Manisa Belediyesi 1977-1983, Ticaret Matbaacılık T.A.Ş., İzmir, 1984

Manisa Rehberi 2012, Manisa Valiliği Kültür Tanıtım Yayını

Manisa İl Yıllığı 1967

Manisa 1973 İl Yıllığı

Manisa 2000 Yıllığı, Grafik Tasarım-Dia-Dizgi R. K. Stüdyo Ajans

Manisa 2007 Yıllığı, Manisa Valiliği Yayınları, Nisan 2007

Manisa Vilayeti Meclisi Umumisi Zabıtnamesi 1928 Senesi Bütçesine ait, 1929
Manisa Vilayeti Meclisi Umumisi 1930 Müzakere ve Zabıtnamesi
Manisa Vilayeti Meclisi Umumisi 1934 Müzakere ve Zabıtnamesi, Marifet Matbaası, İzmir, 1934
Manisa Vilayeti Meclisi Umumisi 1935 Müzakere ve Zabıtnamesi, Manisa Basımevi, Manisa, 1935
Manisa Vilayeti Meclisi Umumisi 1936 Müzakere ve Zabıtnamesi, Cumhuriyet Basımevi, İzmir
Manisa Vilayeti Meclisi Umumisi 1937 Müzakere ve Zabıtnamesi, Dereli Basımevi, İzmir
Manisa Vilayeti Meclisi Umumisi 1938 Müzakere ve Zabıtnamesi, Bilgi Matbaası, İzmir
Manisa Ticaret ve Sanayi Odası, **Cumhuriyette 10 Yıllık Yürüyüş**, 29 Birinci Teşrin,933, İzmir
Mert, Hasan, “Milli Mücadele Kahramanlarından Parti Mehmet Pehlivan”, **Manisa Dergisi**, Sayı:14, Kasım 1997
Orkon, Cenap Refik, **Manisa Coğrafyası**, Manisa Halkevi yayınları:3, Resimli Ay Matbaası T.L. Şirketi, İstanbul, 1937
Ortaç, Hilal, **Tanzimattan Birinci Meşrutiyete Manisa (İdari, Sosyal, Ekonomik ve Demografik Yapı)**, T.C. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, İzmir, 1996
Otman, Ahmet, Ali Aksakal, **Salihli(Antik Çağdan Günümüze)**, Salihli, 2004
Önder, Mehmet, **Atatürk’le Adım Adım Türkiye**, Kültür Ofset Yayınları, 1984
Özel, Mehmet, **Cephelerden Kurtuluş Savaşı’na Türk Kurtuluş Savaşı**, Cilt II, Ankara Ticaret Odası Yayını (Gemi Matbaacılık), 6. Baskı
Özel, Mehmet, **Kurtuluş Kuruluş Cumhuriyet**, Ankara Ticaret Odası Yayını
Özsarı, Mustafa, **Ege Bölgesi Ege Bölümü Halkevleri ve Yayın Çalışmaları**, (6 Mart 2002 Çarşamba günü Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde düzenlenen Halkevlerinin kuruluşunun 70. Yıl dönümü anma programında sunulan bildirinin metnidir.)
Ramsay, W. M., **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası**, Çeviri Mihri Pektaş, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960

- Sezer, Ayten, Türkiye'deki İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclis'teki Çalışmaları, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 42. Sayı, Cilt 16, Kasım 1998, Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılı Özel Sayısı
- Sezgin, Cemal, **Gediz Dergisi Manisa Halkevi Dergisi**, 1/11/1939, sayı 31, Manisa Basımevi, Manisa
- Sonyel, Salahi R., **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I**, Ankara, 1973
- Sonyel, Salahi R., **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika II**, Ankara, 1986
- Su, Kamil, **Manisa ve Yöresinde İşgal Acıları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:509, Ankara 1982
- TBMM Albümü 1920-2010**, 1. Cilt 1920-1950, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No:1, Gökçe Ofset Matbaacılık Limitet Şirketi
- Türk, İsmail, "Atatürk ve Türk Mali Sistemi", Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 513**, Ankara, 1982
- Tok, Emine, **Manisa Yakınlarında Bir Ortaçağ Kalesi Yoğurtçu Kale**, Manisa Belediyesi Kültür Yayını, Manisa, Şubat, 2012
- Turan, Mustafa, Yunan **Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999
- Turan, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi I, İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe**, Ankara, 1991
- Turist Gözüyle Manisa**, İstanbul, 1945
- Uçar, Hasan, **Spil'den Manisa'ya Ab-ı Hayat**, Manisa Belediyesi Kültür Yayını, Manisa,2012
- Uluçay, Çağatay, İbrahim Gökçen, **Manisa Tarihi**, İstanbul, 1939
- Uluçay, Çağatay, **Manisa Ünlüleri**, Manisa, 1946
- Uluçay, Çağatay, **Saray-ı Amire ve Şehzadeler Türbesi (849 Hicri-1296 Hicri)**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1941
- Uluçay, "Karaosmanoğullarına Ait Bazı Vesikalar", **Tarih Vesikaları**, II/10,1942
- Uluçay, " Karaosmanoğullarına Ait Düşünceler", **III. Türk Tarih Kongresi**, Ankara, 1948

Ulusoy, Kadir, Bahattin Demirtaş, “Cumhuriyet’in ilk yıllarında iki önemli kültür politikası”, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, cilt 29, no:5, 2009

Uyar, Hakkı, **Cumhuriyet Dönemi’nde Manisa’da Eğitim (1923-1950)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1993

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı,” Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri”, **Belleten**, XXXIX/156, Ekim, 1975

Vilayet Hususi İdaresi, **T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Tabii, Coğrafi, Tarihi, İdari, İktisadi, İctimai Malumatı Cami Mecmuadır**, İzmir, 1932

Yeğınobalı, Nihal, **Cumhuriyet Çocuğu**, Can Sanat Yayınları, İstanbul, Nisan 2010

Yörükoğlu, M. Nuri, **Manisa Yangını**, Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa, 2002

Sözlü Tarih Çalışmaları

Mürvet İLKER

Görüşme Tarihi: 23/08/2014

Sabiha MENTEŞ

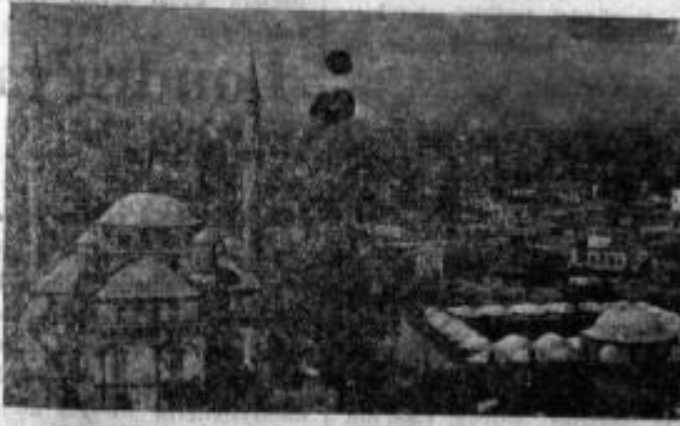
Görüşme Tarihi: 09-10/08/2014

EKLER

EK 1: 30 Teşrinievvel 1932 Tarihli Anadolu Gazetesi Haberi

Manisa'da Bayram.

Cumhuriyet Bayramı Parlak Surette Tes'it Edildi - Gece Fener Alayı Yapıldı Ve Balo Verildi..

Manisa'nın umumî manzarası

Manisa 29 (Hususi) — Cumhuriyet ilânının yıldönümü geçen acnelere nisbetle çok büyük tezahürat içinde tes'it edilmektedir. Sabahdan hükümet konağı önünde binlerce yurttaş ve bu arada askerler, mektep-tiler ve spörcüler toplanmıştı. Salıbli Gürbüzler muzikası da Manisa'ya gelerek merasime iştirak etti. İlk ve ortamektep talehelerinden birer efendinin söylediği nutuklara vilâyet makamı namına Encümen başkâ-tibi Ferit Bey tarafından mukabele edildi. Bundan sonra vali Fuat Beyefendi hükümet namına vuku bulan tebrikâtı kabul etmiş ve bunu müteakip konak önünde büyük bir geçit resmi yapılmıştır. Geçit resmin-

de intizamı çok mükemmeldi. Bundan sonra yeni yapılan C.H.Fırkası binasının ve bundan sonra gene yeni yapılan istasyon binasının açılma merasimleri yapılmıştır. Fırka binasının açılma merasiminden sonra fırkanın idare heyeti reisi Kenan Bey ve istasyon — Sonu 2 inci Sahifede —

Teşekkür

Cumhuriyet bayramı müna-sebetile (ANADOLU) yu ve (ANADOLU) ailesini kutlamak lütfünde bulunan muhterem karilerimize, resmi, hususi Türk ve ecnebi müesseselere teşekkürlerimizi arz ederiz.

Manisa'da Halkevi Yarın Açılıyor - Fakir Çocuklara Yardım

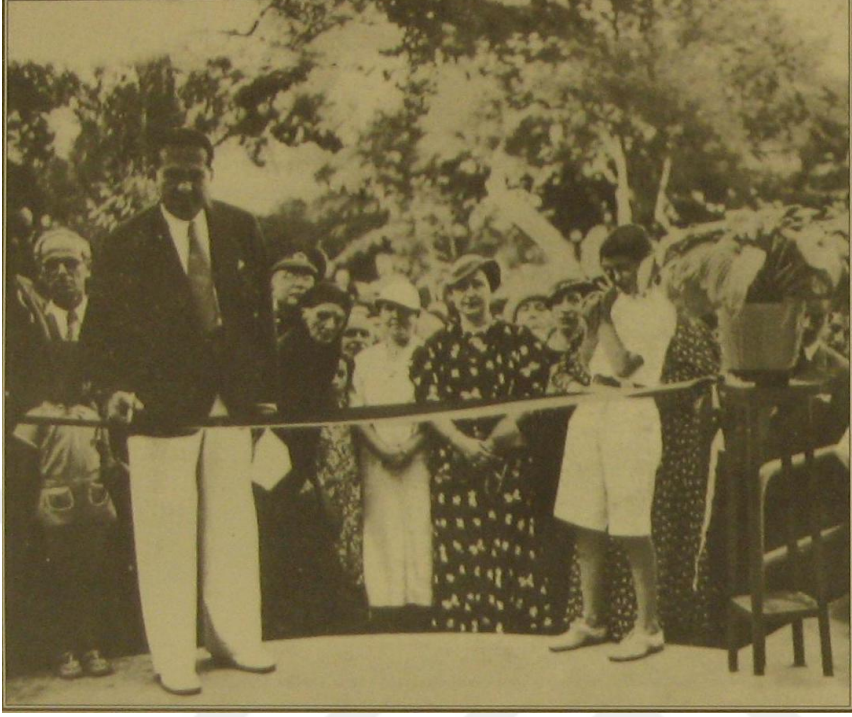
Manisa'dan Yazılıyor :

Halkevi için Manisa'da vaşi bir salon ve onbir odadan ibaret olmak üzere geniş ve vilâyet ihtiyacına cevap verecek mükemmel bir bina yapılmıştır. Binanın inşasında Valimiz Fuat Beyin azami muavenet ve firka idare heyetinin gayretleri şükranla şayandır.

Halkevinin açılma merasimi önümüzdeki cuma günü (Yarın) parlak bir programla yapılacaktır. Halkevlerinin açılma yıldönümü hersene şubatın ondokuzuncu gününü takip eden cuma günü yapılması Ankara'ca kararlaştırıldığından cuma günü Ankara'da yapılacak merasimi radyo ile Halk Fırkası halka dinletecek ve Manisa Halkevi açılma şenliği yapacaktır.

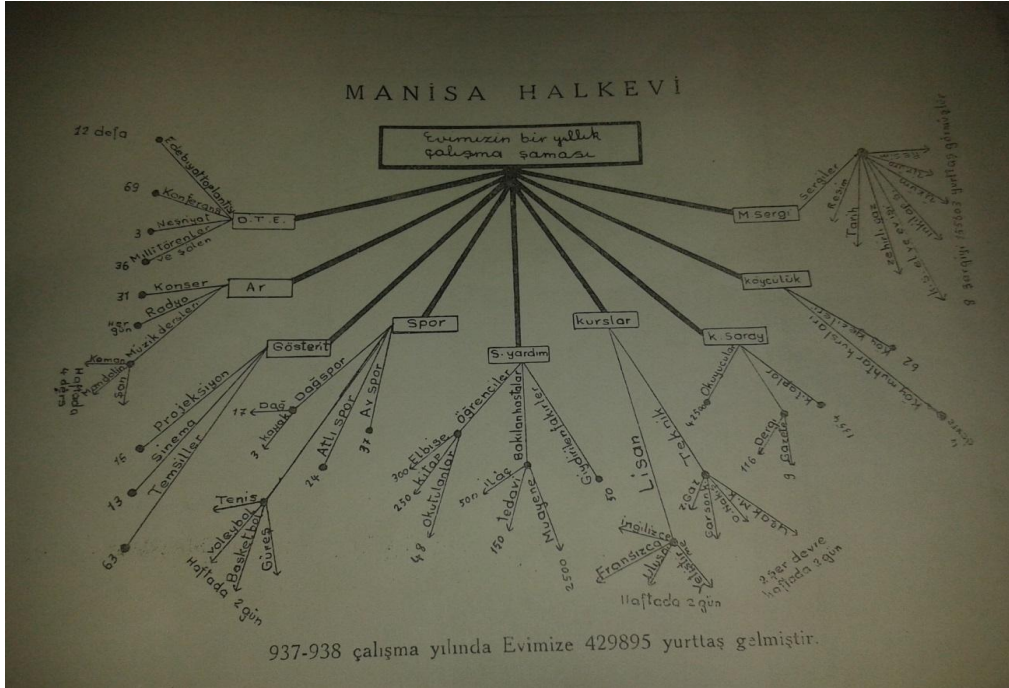

EK 7: Manisa Halkevi Açılış Töreni

(Bedriye Aksakal, **Manisalı Kadınlar**, 1. Basım, Manisa, Mart 2000, s. 164)

EK 8: Manisa Halkevi'nin 1937-1938 Yılları Arasındaki Çalışma Şeması

(Cumhuriyetin 15. Yılında Manisa, Kemal Matbaası, İstanbul, 1938, s.56)

EK 9: Manisa Halkevi'nin Oğuzlar Adlı Oyunu

(Hakkı Avan, **Niobe'nin Kentinden**, Manisa'yı ve Mesir'i Tanıtma Derneği Yayınları, Manisa, Nisan 2013, s.152)

EK 10: Manisa Halkevi'nin Kavga Sonu Oyunu

(Cumhuriyet'in 15. Yılında Manisa, s.42)

EK 11: Manisa Halkevi Mandolin Orkestrası

(Cumhuriyet'in 15. Yılında Manisa, s.42)

EK 12: Üzüm Sergisi Açılış Töreni

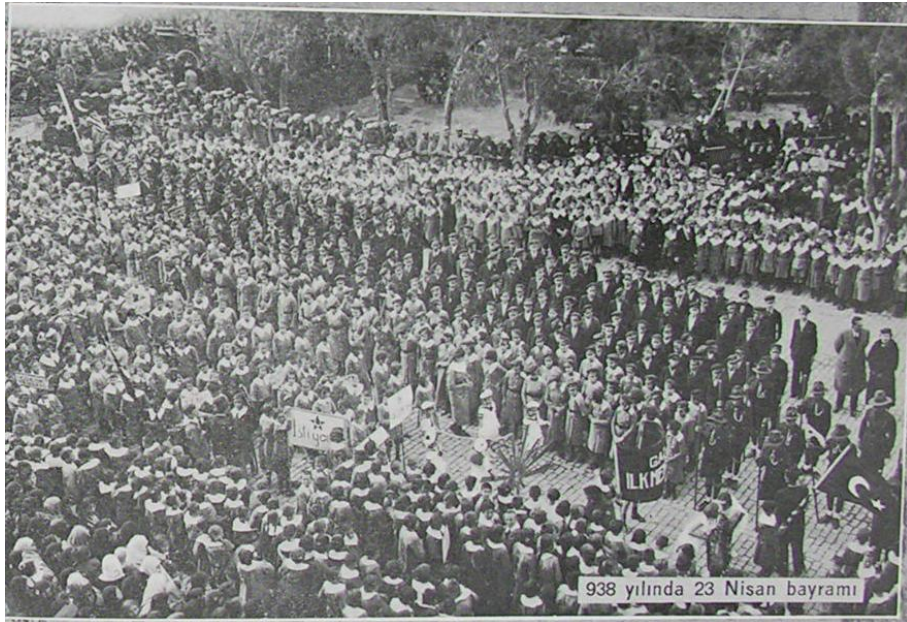
(Cumhuriyet'in 15. Yılında Manisa, s.48)

EK 13: 14. Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

(Cumhuriyet'in 15. Yılında Manisa, s.53)

EK 14: 1938 Yılı 23 Nisan Bayramı

(Cumhuriyet'in 15. Yılında Manisa, s.53)

EK 15: 19 Mayıs 1938 Gençlik Bayramı Kutlamaları

(Cumhuriyet'in 15. Yılında Manisa, s.65)

EK 16: Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Manisa'ya İlk Geliş Anısı 26 Ocak 1923

(Aksakal, **Manisalı Kadınlar**, s.97)

EK 17: 10 Ekim 1925 Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Manisa'yı Ziyareti

(Aksakal, **Manisalı Kadınlar**, s. 99)

EK 18: 16 Haziran 1926 Gazi Akhisar'da

(Aksakal, **Manisalı Kadınlar**, s. 108)

EK 19: Cumhuriyet İlk Yıllarında Şapkalı Manisalıların Bayram Coşkusu

(Aksakal, **Manisalı Kadınlar**, s. 147)

EK 20: Seçme Seçilme Hakkını Kullanan Manisalı Hanımlar

(Aksakal, **Manisalı Kadınlar**, s. 172)

EK 21: Cumhuriyetin İlk Yıllarında Medeni Nikah Töreni Rauf Soyer Ve Eşi

(Aksakal, **Manisalı Kadınlar**, s. 185)

EK 22: 1932 Yılı Resmi Nikah Evrağı

Sayfa 19/23

Erkeğin	Sicil Numarası	Kadının	
Adı ve gharret 1921 Berlin Gült Maurice Karlowe	1888 587	Adı ve gharret Saadet Hanım Maurice Karlowe	
Düğüne yer ve tarih Maurice Karlowe	Düğüne yer ve tarih Maurice Karlowe	Düğüne yer ve tarih Maurice Karlowe	
Yaşı 20	Yaşı 17	Yaşı 17	
İsmi Ruşen	İsmi Saadet	İsmi Saadet	
Tahliyesi T.C.	Tahliyesi T.C.	Tahliyesi T.C.	
Bahane adı Evlilik	Bahane adı Evlilik	Bahane adı Evlilik	
Akrabası adı Maurice Karlowe	Akrabası adı Maurice Karlowe	Akrabası adı Maurice Karlowe	
Talihin sebebi ve vesiteleri Maurice Karlowe	Talihin sebebi ve vesiteleri Maurice Karlowe	Talihin sebebi ve vesiteleri Maurice Karlowe	
İsmiyle evlenmek isteyenler <u>1932</u> tarihinde beraber misalimiz. Sınırlı evlenmeye karar verdik. Maaşlarımızın yapılmasını rica ederiz. <u>22-10-1932</u>			
Bize muvafakat ediyoruz.			Erkek kadın
Yeni	Baba	Ana	
<p>Birbirleriyle evlenmek isteyen <u>Saadet</u> Hanım ile <u>Erkek</u> Bey'in evlenmelerine engel olacak şekilde bir durum söz konusu değildir. Evlenmelerinin sonucunda her iki tarafın da menfaatleri korunmuş ve her iki tarafın da menfaatleri için gerekli olan şartlar sağlanmıştır. Her iki tarafın da evlenmelerine engel olacak şekilde bir durum söz konusu değildir. Evlenmelerinin sonucunda her iki tarafın da menfaatleri korunmuş ve her iki tarafın da menfaatleri için gerekli olan şartlar sağlanmıştır.</p>			Vefat, loğuşma hadiseleri ve maddeme kararları:
<p>Erkek <u>Erkek</u> Kadın <u>Kadın</u></p> <p>91111 912</p> <p><u>Maurice Karlowe</u></p> <p><u>Saadet Hanım</u></p> <p>1932</p> <p>Maurice Karlowe</p>			